ZOFIA ROMANOWICZ

TRICOUL ALBASTRU

în româneşte de ALEXANDRU DACIU

EDITURA ALBATROS
1973

ZOFIA ROMANOWICZ

LE CHANDAIL BLEU

© Editions du Seuil, 1971

Renumita scriitoare poloneză postbelică Zofia Romanowicz, născută Górska (Radom, Polonia, 18 octombrie 1922 – Lailly-en-Val, Franța, 28 martie 2010), a fost o poetă în devenire în liceu când a fost arestată la vârsta de optsprezece de către naziști la 25 ianuarie 1941, pentru activități de rezistență. Condamnată la moarte, ea a petrecut peste un an în închisorile din Skarżysko-Kamienna, Kielce și Pińczów înainte de a fi deportată la Ravensbrück în aprilie 1942 cu nota „Rückkehr unverwünscht" (întoarcerea nedorită) – o continuare a condamnării sale la moarte. În septembrie 1943, a fost transferată în sublagărul Flossenbürg din Neu-Rohlau din Boemia. În primăvara anului 1945, ea a scăpat cu doi prieteni în timpul unui marș de evacuare. Cele trei femei au ajuns la spitalul din Karlovy Vary la sfârșitul lunii aprilie, unde au fost ascunse de asistentele spitalului în secția de boli psihice, pentru ca apoi să se întoarcă la Neu-Rohlau după ce au aflat despre capitularea germană. În iunie, Romanowicz a ajuns în sectorul american și a fost dusa la Roma de șeful reprezentantului Crucii Roșii Poloneze. În 1946 s-a stabilit la Paris și a obținut licența în literatură medievală franceză la Sorbona. Împreună cu soțul ei, Kazimierz Romanowicz, un ofițer în Corpul II polonez, au condus librăria și editura Libella și o galerie de artă, Galerie Lambert, și și-au crescut fiica, Barbara. Ambele locuri au devenit puncte de adunare pentru comunitatea poloneză emigrată și pentru dizidenții polonezi până la mijlocul anilor 1990, când familia Romanowicze și-a închis magazinul din cauza „pensiei lor".

Coperta de V. AGALOPQL

Pe deasupra caselor Capuletilor şi Montagueilor
Spălat de ploaie, limpezit de furtună,
Ochiul blind al cerului albastru
Cată ginditor la ruinele cetăţilor vrăjmaşe,
La portalurile sparte ale grădinilor,
Şi, din înălţimi, picură o stea...

Chiparoşii zic că e o lacrimă venită din cealaltă lume
Care pentru Julieta şi pentru Romeo
Cade şi se prelinge pâriă la mormintul lor...
Iar oamenii spun, şi ştiu ei bine ce spun,
Că nu-s lacrimi, ci pietre,
Şi că-n mormintele pustii
Nu le-aşteaptă nimeni.

CYPRIAN NORWID

I

Pe ea au adus-o mai târziu, numai pe ea singură, ciad noi ne şi „adaptasem” – dacă se poate spune aşa oeva. E greu de explicat, şi astăzi încă nu-mi dau prea bine seama, dar spre sfârşitui celei de-a treia săptămâni ne adaptasem, da, ne obişnuisem. Căci altfel cine oare ar fi rezistat şi ar fi supravieţuit?

începeam încetul cu încetul, deşi ne venea greu, să desprindem, în ceea ce înduram şi în ceea ce se petrecea în jurul nostru, un oarecare ritm, revenirea unui ceremonial anumit. Nu mai exista nici zi, -nici noapte, dar ne învăţasem să presimţim, apoi, cu timpul, să prevedem şi să ştim. După bocănitul cizmelor pe coridor şi pe scări, după strigătele venite din sala de gimnastică de deasupra capetelor noastre, după larma prelungită de schimbarea gărzii la uşă, ce se întâmpla şi tot ce s-ar putea sau ar urma să se întâmple. Lucru foarte important, căci se iviră unele repere, între perioadele de teroare intensă acal-miile făcură spărturi, timpul încetă de a mai fi ceea ce era la început, acea clipă unică, densă, ce se prelungea la nesfârşit, acel haos revărsat dincolo de marginile îndurării şi ale raţiunii.

Când am fost aduse aici, pendula rotundă atârnată în faţa tablei avea arătătoarele oprite la cifra doisprezece. Nu-i trecea nimănui prin gând s-o pună în funcţiune, aşa încât era, într-adevăr, simbolul acelui veşnic miez de

noapte la care eram osândite. Cele trei ferestre mari pe care fuseseră lipite benzi de hârtie de camuflaj nu ne erau de mare ajutor spre a ne îngădui să ne orientăm în timp. După o beznă lungă mijeau zori murdari, care făceau loc degrabă unui amurg deopotrivă de murdar. În rest domnea mereu o noapte de iarnă a cărei monotonie o accentua şi mai mult lampa din tavan, niciodată stinsă. Stăteam culcate, înghesuite una într-alta, aşa cum ni se impunea, sub ochiu-i rotund şi alburiu. Paiele, tari şi înţepătoare la sosirea noastră, acum se fărâmiţau, se sub-ţiau din ce în ce şi abia dacă ne mai apărau trupurile noastre îndurerate de frigul podelelor.

Zi şi noapte, doi jandarmi, cu arme şi căşti, stăteau de pază la uşă. Ne supravegheau, nu atât spre a ne împiedica să evadăm, cit pentru a ni se interzice să comunicăm între noi în tot răstimpul instrucţiei. Până atunci nu schimbasem un singur cuvânt.

Şi pe ei, pe paznicii noştri, învăţasem să-i recunoaştem. Descifrasem mecanismul schimburilor, identificasem pe cei mai puţin răi şi pe cei care, mai zeloşi, erau cei mai de temut.

Însă trenurile, mai degrabă decât schimbarea santinelelor, ne-au ajutat să împărţim timpul în fragmente, să-l îmblânzim. Nişte şine de cale ferată treceau la acelaşi nivel cu amplasamentul şcolii. Era, mai ales, un tren pe care, chiar şi-n somnul nostru scurt şi adânc în care ne prăbuşeam, îl auzeam cu groază cum soseşte. Ţâşnea din noapte cu huiet şi de-abia apuca să treacă de noi, că se şi oprea scârţâind din frâne, dădea îndărăt, manevra şi schimba linia, zvârlind mănunchiuri sterpe de scântei în geamuri. Atunci se puneau pe treabă.

Gardienii îşi potriveau centiroanele, îşi ajustau tunicile, luau poziţie de drepţi. Coridorul răsuna de bocănitul

cizmelor, de uşi trântite, de ordine răcnite cu furie, se desluşea o grabă, înghionteli. Din sala de gimnastică, prin

tavan, se strecura primul vaiet. Şcoala întreagă se trezea în urlete şi-n zgomotul alergăturilor, ca un stup cuprins de nebunie. Şi îndată numele uneia dintre noi era strigat la uşă; o chemau la etaj.

Mult mai târziu, după scurgerea unui timp nesfârşit de lung, tot în cursul nopţii, două rapide ce treceau unul după altul, scoţând două tânguiri stridente şi două jerbe de seântei, ne vesteau apropierea unui scurt răgaz. Băteau pentru noi miezul nopţii. La etaj şi pe coridoare se aşternea liniştea. În cele din urmă, ca o pereche de măscărici veniţi să joace un divertisment grotesc la sfirşitul unei tragedii, doi infirmieri, niţeluş cam cherche-liţi, năvăleau în clasă şi, cu glume grosolane şi gesturi vulgare, ne distribuiau pansamente şi comprimate de aspirină.

— Doare fundul? Doare capul? întrebau în poloneză, râzând batjocoritor.

Bunii noştri samariteni se mulţumeau cu aceste două formule pentru a-şi îndeplini slujba. Dar apariţia lor însemna, mai ales, că aveam să fim lăsate probabil în pace până a doua zi, că nu vom mai fi duse la tot felul de interogatorii.

Dar chiar în clipa aceea, când, în principiu, nimic nu mai trebuia să se întâmple până la trecerea trenului de dimineaţă, uşa se deschise şi cea nou venită se ivi în faţa noastră.

În faţa noastră, da, însă nu de îndată printre noi şi, la drept vorbind, precum se va vedea, niciodată cu totul printre noi şi nici cu noi. Au băgat-o în sală cu oarecare blândeţe, cu un dram de omenie. Faptul în sine era ciudat, neobişnuit, suspect. Ea se opri şi începu să privească în juru-i ca un om care a greşit adresa, nimerind

într-un loc absolut nepotrivit: uimit, înspăimântal, el aruncă doar o privire înainte de a o lua la goană; ceea ce vede îl jigneşte într-atâta, pare a-i fi atât de străin, încât nu vrea să aibă nici măcar o clipă de-a face cu tot ce este

acolo. În privirea ei ne-am văzut pe noi înşine.

Cele trei săptămâni ne istoviseră, ne turnaseră în acelaşi tipar. Aşa cum stăteam culcate pe paie, una lingă alta, evocam, desigur, vreun jalnic spital de front, infirmierii îşi astupau ostentativ nasul când intrau La noi; duhoarea de femei nespălate ne făcea şi nouă o impresie tare penibilă când ne înapoiam de la etaj, unde încăperea era aerisită şi unde cei ce ne interogau, proaspăt bărbieriţi, miroseau a apă de colonie. Şi asta cu atit mai mult, cu cât de câteva zile încoace, în ciuda pomezii pe care infirmierii i-o aplicau în fiece seară, de parcă ar fi fost gluma lor cea mai grozavă, gangrena înainta aşa de repede pe spinarea Zajaczkowei, încât cele ce se aflau în imediata ei apropiere se întorceau cu spatele, vârân-du-şi capul în gulerul paltonului.

Toate eram cu părul încâlcit. Singură Helena avea un pieptene prins în- păr– ba chiar izbutise să-şi păstreze pudriera şi rujul – şi când făceau de pază gardienii cei mai puţin răi, ea le cerea voie prin gesturi, după ce-şi făcea în creştetul capului buclele-i anacronice, de a-l pune în circulaţie, dar chiar şi ea, către seară, avea, paie în păr. Poate doar Lili, cu chipul ei de fată de şaisprezece ani şi cu cosiţele-i strâns împletite, mai păstra o înfăţişare omenească în mijlocul tuturor acestor sperietori, mai era încă ea însăşi…

Să fi fost deci ceva ciudat în felul cum şi-a făcut intrarea această nou-venită? Da, dar de ce suspect?… Nu, trebuie să fac cale întoarsă, să-i curăţ chipul de tot ceea ce mai apoi i l-a deformat. Copila care stătea în pragul uşii în clipa aceea n-a fost pentru noi decât o apariţie stranie şi nimic altceva. Până atunci nimeni nu venise să îngroaşe rândurile noastre. Cu trei săptămâni în urmă, la acelaşi ceas din noapte, ceas când somnul este cel mai adânc, lovituri de pat de puşcă în uşă ne făcuseră pe toate să sărim din culcuş. Asemenea unui semnal de

uvertură, loviturile acelea ne-au transportat brusc într-o altă lume, ne-au trezit oarecum la o altă viaţă. Am respirat toate în aceeaşi clipă şi dintr-o dată aerul îngheţat al oraşului. Străzile erau mute, casele pitite în întuneric; doar ici-colo vedeai ieşind în grabă pe porţile ce fuseseră violate grupuri minate din urmă, cu acea nerăbdare şi brutalitate care de atunci încoace au devenit universul nostru, şi silite să se urce în camioanele postate la răspântii.

Am plecat împreună şi am avut parte de aceeaşi iniţiere: trei săptămâni mai lungi d. Ccit ani de zile. Locul pe care întâmplarea l-a atribuit fiecăreia dintre noi în sala aceasta a devenit looul ei. Coborând de la etaj, fiecare îşi regăsea culcuşul pe care şi-l intocmise, cu un simţământ de uşurare. Ne era interzis să vorbim, dar cite priviri nu schimbam intre noi! Dincolo de aceste priviri, dincolo de aceste chipuri se ascundeau vieţi şi personalităţi pe care aveam să le cunoaştem cu adevărat abia mai târziu, dar simpatiile se şi înfiripaseră, aversiunile se şi născuseră.

Am aflat, de asemenea, cum ne cheamă, numele şi prenumele, şi când la uşă răsunau silabele schimonosite, ştiam cui îi venise rândul, ce loc urma să rămână gol şi ne întrebam în ce hal se va Întoarce cea chemată. Apre-câam gravitatea cazurilor după frecvenţa interogatoriilor, după durata lor şi după urmele vizibile pe care le lăsau.

Ba mai mult, în tăcerea aceasta şi fără a ne fi putut pune de acord, fără ca vreo înţelegere să fi fost stabilită, un fel de limbaj, acelaşi, se înfiripă între noi. Aşa

cum ne-am dat seama mai târziu, foloseam toate în minte aceleaşi expresii – „a fi lăsat mască”, „tărăşenie”, „turnătorie” – pentru toate lucrurile acelea, până atunci necunoscute nouă, şi—1 botezaserăm toate cu aceeaşi poreclă – Puştiul – pe jandarmul care uneori ne dădea voie să stăm în capul oaselor. Aşteptam să fie el de gardă pentru ca pieptenele Helenei să fie pus în circulaţie: ştiam că o să ne îngăduie. Cu ceilalţi, era de prisos să încerci; la cel mai mic gest al uneia dintre noi, puneau mina pe

armă, de parcă am fi prezentat pentru ei o veşnică ameninţare.

De altfel, jandarmii aceştia de la uşi încetaseră repede să aibă vreo importanţă în ochii noştri. Menirea lor, aşa cum experienţa ne-a învăţat mai târziu, era doar să ne păzească, să ne scoată din sală şi să ne aducă înapoi; nu ne puteam aştepta din partea lor decât la mai mult sau la mai puţin zel, la mai multă sau la mai puţină brutalitate când ne îmbrânceau şi ne duceau de-a lungul coridoarelor. Cei de la etajul întâi nu aveau chiar aceleaşi uniforme.

lntr-o astfel de lume, atât de ermetic închisă şi de bine orânduită, tânăra adusă mult după miezul nostru de noapte ar fi putut mai degrabă să semene cu o nălucă decât cu o fiinţă reală. Nu-şi avea locul aici – dar care dintre noi, cu trei săptămâni în urmă, şi-ar fi avut locul aici? Se ivea proaspătă, îngrijită; noi uitasem că cineva mai poate să arate astfel.

Era îmbrăcată cu eleganţa fiicei unui castelan care iese să facă o plimbare cu sania: palton din blană de oaie gri-deschis, ajustat pe talie, căciulită şi manşon din aceeaşi blană cenuşie ca şi gulerul, şi cizmuliţe de culoare vişinie. Era micuţă, graţioasă, plăcută. Îmbujorată de frig, avea o mutrişoară de copil. Atitudinea ei dovedea râvna fetei bine crescute care, în pofida sfiiciunii şi

a spaimei, se străduieşte din răsputeri să se arate drăguţă şi respectuoasă faţă de persoanele mai vârstnice.

Nu înţelegea, nu înţelegea absolut nimic şi, după o bună bucată de vreme, puse capăt mirării generale, a ei, a noastră şi, într-o oarecare măsură, a paznicilor noştri, schiţă o mică reverenţă graţioasă, apoi, trăgând aer în piept spre a-şi face curaj, rosti cu glas tare:

— Bună seara.

—- Nein! strigă în aceeaşi clipă Puştiul, cu neaşteptată hotărâre. Las-o, Rudi, pentru Dumnezeu!

Şi îşi reţinu colegul, care şi ridicase mâna s-o lovească.

„îl cheamă Rudi.” Am înregistrat pe loc informaţia.

Făceau de gardă doi câte doi, iar noi, cu isteţimea sclavilor, clasasem pe fiecare în parte şi fiecare pereche pe categorii. Ştiam că unul bun, pus alături de unul rău, putea, spre a-şi dovedi zelul, să devină mai periculos chiar decit cel rău. Cel pe care, mai degrabă din pricina vârstei decât a staturii, îl poreclisem „Puştiul” era un exemplu grăitor al celor afirmate mai sus. Se oţăra în prezenţa unora dintre colegii lui, iar noi ne dădeam imediat seama că se cuvine să fim cu luare-aminte, deoarece se prea putea să înceapă să zbiere, deşi de lovit niciodată nu a lovit pe vreuna din noi. Rudi ăsta nu era nici bun, nici rău; îşi făcea omul slujba, dar el şi Puştiul erau prieteni sau măcar aveau încredere unul în celălalt, deoarece, când se nimereau să fie împreună de gardă, Puştiul folosea din plin acest prilej, ieşea pe cit posibil din rolu-i de soldat, îşi scotea casca şi, redevenit civil şi uman, cerceta încăperea cu o privire de băiat buimac. De bună seamă, risca abătându-se în felul acesta de la disciplină, căci de îndată ce se auzeau paşi apropiindu-se de uşă, îşi punea la iuţeală casca pe cap. Rudi îl lăsa în pace, dar nu-i urma pilda,

Acest „bună seara” rostit cu glas tare, această ciocnire între cei doi paznici ai noştri constituiau un fapt cu desăvârşire nou, nemaiauzit în situaţia noastră. Continuînd să stăm culcate, aşteptam să vedem ce avea să se mai întâmple.

După câteva vorbe schimbate în şoaptă cu Rudi. Puştiul păru hotărât să facă ceva. Îşi aţinti o vreme ochii asupra sălii, apoi asupra noastră. Desigur că şi ei. Îh felul lui, ne cunoştea.

Fără doar şi poate locul cel mai bun era în colţul de lingă calorifer. Într-acolo, minată de instinct, se şi îndreptase numaidecât Zajaczkowa, când mai era încă, în prima zi, ţăranca zdravănă care ştia mai bine decât noi, cu mai mult simţ practic, să se organizeze în situaţia

dată; adunase cit mai multe paie cu putinţă sub ea şi se aciuase acolo, cu broboadele şi şorţurile ei, ca o cloşcă pe ouă. Locul de lingă uşă era cel mai puţin liniştit, cel mai primejdios şi cel mai rece. În cele din urmă, Puştiul alese un loc lingă tablă, ferit de curent datorită estradei pe care sta cocoţată catedra profesorală. Rezemându-şi puşca de zid, se apropie de Lili şi de mine, care ne aflam culcate chiar acolo, şi ne ceru – când de fapt ar fi trebuit să ni se adreseze răcnind şi lovindu-ne cu picioarele:

— N-aţi vrea să vă mai stringeţi niţel? Uluitorul spectacol continua.

Verifică el însuşi dacă erau destule paie, ba mai adună de pe de lături, apoi, aidoma unei gazde grijulii, îi făcu semn tinerei fete să se apropie.

Ea veni supusă şi se aşeză jos, uitându-se mereu în ochii lui. Puştiul îşi duse degetul la gură, dându-i de înţeles că aici tăcerea este obligatorie. De asemenea, îi arătă prin gesturi că trebuie să-şi scoată paltonul, să se întindă şi să doarmă. Cu degetul din nou pe buze, îi porunci: să nu vorbească, să nu se mişte, să se culce.

Ridicânciu-şi faţa spre el, fără a-l slăbi din ochi de parcă n-ar fi fost decât ei doi în toată încăperea, ea îşi scoase căciulită şi părul i se revărsă pe umeri. Apoi îşi descheie încet paltonul şi, în vreme ce gardianul o aproba dând din cap, îşi acoperi picioarele cu paltonul. Puştiul îi dădu încă o dată de înţeles că trebuie să se întindă, că-i este interzis să şadă în capul oaselor, că trebuie să tacă, să doarmă; şi toate astea, i le arătă prin gesturi, re-petâatlu-i. —le de mai multe ori, răbdător; o ruga să facă întocmai, mai degrabă o punea în gardă decât îi poruncea. Apoi el îşi luă casca rămasă pe catedră cit timp durase scena aceasta şi se întoarse la locul său în faţa uşii.

Schimbarea gărzii avea loc noaptea, în intervalul când treceau trenurile. Devenise foarte curând un fapt lipsit de însemnătate pentru noi, uneori nici nu mai băgăm de

seamă şi, trezindu-ne dimineaţa, desluşeam sub aceleaşi căşti alte chipuri, alţi ochi aţintiţi asupră-ne. Ne străduiam din răsputeri să dormim, căci somnul era de mare preţ. Era singurul mijloc de a scăpa de tot ce se petrecea în timpul zilei, de a recăpăta puteri spre a înfrunta ziua următoare. Multe dintre noi acceptam obişnuitul comprimat de aspirină al infirmierilor – ţinea loc de somnifer. De data aceasta însă, şubreda noastră linişte se prăbuşea, a mea, cel puţin, şi a tinerei care se tot perpelea tulburată pe grămada de paie de lângă mine, căreia îi spun Lili, deşi pe-atunci încă nu-i cunoşteam numele acesta; ne iroseam amândouă clipele de somn, insă, fără să vrem, ne obsedau cele petrecute în faţa noastră.

Pendula arăta miezul- nopţii, şi-n această suspendare, în această încremenire a timpului sălăşluia, o dată mai mult, oarecare adevăr. O anume tăcere, alcătuită din respiraţii, din foşnet de paie, din gemetele febrile ale Za-3 jaczkowei, se lăsa grea peste clasă şi întreaga şcoală, cu beciurile ei unde zăceau bărbaţii arestaţi o dată cu noi, nu mai era decât un oftat prelung, un vaiet uriaş şi surd, un foşnet de paie pe care se răsuceau trupurile chinuite căutându-şi somnul. Cei doi însă, băiatul şi fata, parcă dincolo de acest univers, nu-şi luau privirile unul de la celălalt.

Dubla pereche de ochi a gardienilor care de trei săptămâni ne supraveghea neîncetat nu se uita la noi. Pironiţi asupră-ne într-un chip impersonal, ochii aceia ne supravegheau, nu vorbeau; ei păzeau, ei nu exprimau nimic. Dar ochii Puştiului, îndreptaţi spre locul tinde se afla tânăra fată, fără vrerea lor, priveau, vorbeau.

El făcu un pas, aşezându-se dinaintea camaradului său spre a-l împiedica s-o vadă. O dungă roşie îi brăzda fruntea – pesemne că-l strângea casca, din care pricină şi-o şi scotea atât de des; de astă dată însă, ţinând-o cu stân-găcie sub braţ, cum ţi-ai ţine pălăria când te duci pentru prima oară în vizită, s-ar fi zis că din cauza ei, că

pentru ea prelungea această încălcare a regulamentului, această furişare către o aparenţă de civil. El singur dintre toţi soldaţii aceia avea părul negru, ba era şi smead la faţă, şi, făcând abstracţie de uniforma lui, l-ai fi putut lua drept fratele mai mare al fetei, dar poate că imperceptibila asemănare dintre ei nu era de fapt decât tinereţea, aceeaşi tinereţe.

— Pun capul că se cunoşteau dinainte – declară într-o bună zi, mult mai târziu, doamna Dobrowska.

în prima clipă, aşa ne-am explicat şi noi purtarea lor.

După ce se aşează şi-şi scoase căciulită şi paltonul care o schimbau cu desăvârşire, am recunoscut în tânăra fată pe Misia, fosta mea elevă. În aceeaşi uniformă şcolară bleumarin şi cu aceeaşi fustă plisată venise la mine

toamnă trecută spre a se înscrie la cursurile liceului clandestin.

Singurul avantaj al locuinţei ce-mi fusese repartizată după brusca rechiziţionare a întregii noastre străzi – „nur fur Deutsche” 1 – era grădiniţa părăginită spre care dădea fereastra bucătăriei. N-aveam altă cale de acces în grădină decât această fereastră. Daliile şi ochiul boului, vast buchet în dezordine, îşi arătau ultimele flori în măreţia lui septembrie. Când vremea era frumoasă, lăsam fereastra deschisă în timpul orelor de cursuri, mare imprudenţă, căci cineva ne-ar fi putut auzi recitind cu glas tare, ar fi putut arunca o privire în cameră, ar fi surprins cărţile deschise şi caietele. Dar grădiniţa, înconjurată de un gard de uluci pe jumătate năruit, era cu desăvârşire liniştită; n-am ştiut niciodată cu precizie a cui este, şi băieţii din grupa mea, pentru a nu fi văzuţi ciroulând pe străduţă la intervale prea regulate şi tot sunind la poarta casei – şi pentru a da un caracter şi mai conspirativ întregii acţiuni – veneau prin spatele celorlalte case. Se furişau prin crăpăturile gardului şi, la adăpostul tufelor de liliac sălbatic, apoi pe lângă coliba rămasă

acolo de la ultima sărbătoare a Corturilor, se strecurau până la fereastră cu vicleşuguri de Siouşi şi săreau în casă la mine. În caz de alarmă, ar fi putut s-o s-rupă la fugă, urmând aceeaşi cale.

De asemenea, fereastra deschisă te mai făcea să uiţi: mirosul pe care-l lăsaseră în urma lor locatarii precedenţi. Pe pat nu se afla nimic – un fel de atavism ne: şopteşte în astfel de împrejurări să nu uităm aşternutul, jşi-mi făcusem şi eu din prima clipă o boccea cu cearşa-: furi şi plapuma. Dar scândurile patului şi căpătâiul tot jmai erau impregnate de năduşala acelor oameni, de bo-

1 *Numai pentru germani (în limba germană în text), (n.t.).*

Iile, naşterile, agoniile, de mizeria lor. Prin uşa dulapului cădeau pe duşumea cămăşi de barbet pentru copii, fuste peticite, caftane. Alungaţi din casă ca de un incendiu, oamenii înşfăcaseră la nimereală ce le căzuse sub mână, dar nu uitaseră uneltele de lucru: pe măsuţa cizmarului, în faţa ferestrei, nu se afla nici daltă, nici sulă, ci doar un borcan de lipici gol, iar câteva perechi de cizme, pe care nimeni nu venise să le ridice, aşteptau şi-acum să fie reparate.

Un tubuleţ de tinichea conţinind o bucată de hârtie acoperită cu litere ebraice era prins în cuie de pervazul uşii de la intrare. Elevii mei, care auzind vestea rechiziţionării, sosiră într-un suflet, ca să mă ajute să mă mut şi să mă instalez în noua locuinţă, au vrut să scoată tu-buleţul cu un briceag.

— Lăsaţi-l acolo – le-am spus – e binecuvântarea lor. Când totul se va isprăvi şi ei se vor înapoia, le va părea rău să nu-şi găsească relicvele.

Şi ană gândeam la medalionul meu mare cu Fecioara din Wilno, pe care uitasem să-l iau; am vrut sa mă întorc să-l caut. Dar soldatul care ţinea cheile casei mele în mână şi le tot zornăia mi-a tăiat făţiş calea.

Ne deplasau astfel după bunul lor plac, ca pe nişte pioni pe tabla de şah, şi nu ştiai dacă acolo unde eşti dus te-aşteaptă binele sau moartea. Pe cei care locuiseră aici înaintea mea îi închiseseră într-un ghetou înfiinţat în cartierul Walova. Ne siliseră să le luăm locul, care nu apucase să se răcească.

Fără voia mea eram o intrusă în locuinţa aceasta şi nu-mi recunoşteam dreptul de a mă instala cum se cuvine. Totuşi trebuia să trăiesc, situaţia aceasta putea să dureze vreme îndelungată. Până la primăvară mai era mult. Am adunat toate vechiturile, toate cratiţele şi farfuriile şi le-am încuiat în dulap, făcând acolo un depozit.

Am spălat duşumeaua şi patul, pe care l-am înfăţat cu aşternutul meu, şi am luat cizmele de pe măsuţa de lucru a cizmarului. Astfel golită, redeveni o simpM masă, la care urma să lucrez eu. Elevii mei îmi aduseră cele trebuincioase spre a-mi completa gospodăria, ba chiar m-am ales cu vreo citeva feţe de masă şi glastre pe care mi le umpleau cu flori culese în timp ce străbăteau grădina. Când însă trebuia să închid fereastra, noaptea ori când ploua, mirosul celor plecaţi ieşea din toate crăpăturile – invizibilă prezenţă ce se agăţa cu deznădejde de locul acela – şi, mărturisesc, mi-a fost teamă de casa aceasta până-n ultima zi.

în după-amiaza aceea tocmai începusem să studiem „Pan Tadeusz1”. Muştele toamnei bâzâiau, elevii buchiseau anevoie, pe rând, fragmentul pe care-l avuseseră de pregătit, era prea multă tihnă afară, prea cald, iar soarele strălucea prea tare pentru ca atenţia să se concentreze asupra analizei stilului. Deodată, unul dintre ei, întreru-pându-se din citit, strigă: – Priviţi, vine Zosia!…

Pe cărarea năpădită de iarbă ce străbătea grădina alerga spre noi o fată întru totul asemănătoare cu eroina poemului. Părul ei poleit de soare era aidoma acelei

„cununi de imagini sfinte” de care pomenea fraza rămasă neterminată. Avea într-însa acea prospeţime, acea graţie pe care descrierea poetului o evocase imediat în închipuirea noastră amorţită, şi o clipă am văzut-o cu ochii lui Tadeusz, întocmai ca în poem, cum se apropie şi sare pe fereastră, „proaspătă în zborul ei, tăcută şi uşoară ca o rază de lună”.

De bună seamă, Misia era ursită intrărilor spectaculoase.

I *Cunoscutul poem al lui Adaan Mickiewjcz (tradus în româneşte de M. R. Par «aschlvescu). (n. T,).*

Efectul se risipi de îndată ce ea luă loc printre noi şi când, smulgându-şi scaieţii ce i se agăţaseră de fustă, îşi înclină capul deasupra manualului de literatură. Era atitudinea ei obişnuită – aplecată, adusă de spate, sfioasă – şi mereu trebuia să-i fac observaţie ca să stea dreaptă. Şi mai avea şi mania supărătoare de a răsuci veşnic ceva între degete, indiferent ce – un capăt de aţă, un firicel de iarbă, un ghemotoc de hârtie – iar caietele ei, pe care de asemenea le sucea şi le învârtea, aveau colţurile îndoite. Era cu neputinţă să ştii dacă-i frumoasă au ba, iar colegii ei, care păreau să-i poarte pică din cauza acelei prime impresii pe care, fără voie, le-o făcuse, o porecliseră „Frumoasa din pădurea adormită”, deoarece adesea sta cufundată în propriile-i gânduri şi tresărea pe scaun când îi puneam o întrebare.

Era o elevă foarte mediocră, scria compuneri stângace, nu lua parte la discuţii, fie că nu ştia să se exprime, fie că n-avea nimic de spus. Când însă venea rândul recitărilor, pe ea o alegeam de preferinţă, şi ceva din farmecul primei sale apariţii o învăluia din nou ca un nimb. Găsea în chip firesc tonul just, şi vocea-i gravă, niţel şovăitoare reda celor mai cunoscute bucăţi din programa şcolară o atare vrajă, încât îmi venea greu după aceea să-mi rechem clasa la realitate şi să-i cer analize şi para-analize. Misia ştia nespus de multe lucruri pe dinafară, şi-

n bună parte numai datorită ei am fost în stare să reconstitui unele texte atunci când, şcoala fiind ocupată şi biblioteca sigilată, duceam lipsă de cărţi.

Misia a urmat cursurile mele doar o lună. Slawek, fratele ei mai mare, pe care-l pregătisem pentru bacalaureat chiar în ajunul războiului şi care mi-o recomandase, m-a anunţat într-o zi că, din motive de siguranţă, se vedea nevoit s-o trimită la ţară.

Eram cu toţii deopotrivă de ameninţaţi, ştiam că sub haina elevilor mei stăteau ascunse nu numai cărţi şi caiete, care, numai acestea, şi tot ar fi fost de ajuns să-i ducă la deportare într-o clipă. Cit despre Slawek, era amestecat în treburi mult mai grave, pe care, de altfel, le cunoşteam destul de bine. Prin urmare, nu m-a mirat faptul că vrea să-ţi ţină sora departe de toate acestea. În plus, nici nu voia ca fata să constituie o pistă suplimentară ducând de la el la mine şi invers.

Ori de câte ori mă chemau la etaj, subiectul interogatoriului era Slawek, dar, după întrebările ce mi se puneau, deduceam că nu fusese prins. Să nu le îngădui să-mi smulgă recunoaşterea legăturii mele cu el – ceea ce, în mod fatal, ar fi dus la alte recunoaşteri – era problema mea esenţială şi, culcată pe paie, între două convocări la etaj, încleştam fălcile încercând să mă conving de adevărul unor fraze ca: „Nu-l cunosc, nu ştiu nimic”, „Nu ştiu nimic, nu-l cunosc”. Apariţia Misiei punea în primejdie sistemul meu de apărare. Fusese oare arestat şi Slawek?

O recunoscusem, dar ea nu mă lua de fel în seamă; se instala în culcuşul ei de paie, lângă mine, şi, deocamdată, în afară de jandarmul de lângă uşă, nimeni din sală nu părea să existe pentru ea. De la locul meu, îi vedeam profilul întors către uşă, părul mângâindu-i obrajii, şi parcă pentru a-mi risipi ultimele îndoieli, i-am recunoscut gestul obişnuit: smulsese un fir de pai şi-l răsucea între

degete.

Tăcerea care ne era impusă nu mi se păruse niciodată aşa de apăsătoare. Aş fi vrut s-o chem pe numele ei de botez, ca în clasă, la lecţie, s-o trezesc, s-o liberez din lanţul nevăzut şi magic care, pe nesimţite, se ţesea şi se strângea între ea şi soldat. Era scandalos, zadarnic, băiatul acela era unul de-ai lor, oare nu-i vedea uniforma?

Cum de nu se simţea stingherită? Îi pricinuia un neajuns, o inducea în eroare de la bun început, aici lucrurile nu se petreceau cu atâta eleganţă, o aştepta cu totul altceva chiar a doua zi dimineaţă, voiam s-o previn, să-i spun o vorbă, s-o pregătesc, s-o întreb: „Ce se-aude cu Sla-wek? A fost luat o dată cu tine?” Şi să-i suflu lecţia: „Taci, nu recunoaşte nimic, nu ştiu nimic despre tine, iar tu, tu nu ştii nimic despre mine, orice ţi-ar face, nu ştii nimic despre nimeni; nu-ţi pierde timpul, să-ţi intre bine-n cap vorbele astea, repetă-le toată noaptea, ca şi mine, şi poate că mâine ai să rezişti”.

Nu ştiu cit timp au durat toate astea, pendula rămânea neclintită. La un moment dat, Rudi îl înghionti pe Puşti cu cotul. El doar avea posibilitatea să-şi trezească prietenul. Acesta o mai privi o dată pe Misia, mişcă din buze de parcă ar fi vrut să spună ceva, poate că-i zâm-bea, nu ştiu, la urma urmei, totul devenise cu putinţă, apoi se îndreptă din spate, îşi puse iar casca pe cap, îşi petrecu iute cureluşa pe sub bărbie şi făcu un pas înapoi. Erau din nou două marionete gemene, cu privirile deopotrivă aţintite înainte. Pe coridor se auzea apropiin-du-se un zgomot de cizme. Schimbarea gărzii.

Şi-atunci, în clipa când uşa s-a deschis, Lili, care stătea culcată în dreapta mea, împinsă de o hotărâre deznădăjduită, şopti aproape cu glas tare ceea ce eu, una, nu îndrăznisem să risc, ceea ce tot amânam până-n ultima clipă:

— Nu ne cunoaştem!

A scăpat ca prin urechile acului, şi de data aceasta tot

datorită Puştiului, care tocmai atunci le spunea foarte repede ceva camarazilor săi, ori poate că ei într-adevăr n-auziseră nimic.

În felul acesta am aflat că Lili. Fusese şi ea arestată tot din cauza lui Slawek..

II

Pe vreme urâtă, când picăturile se preling pe geamuri, se găseşte mereu una care nu se grăbeşte, care nu vrea să picure singurică, ci şovăie, înaintează-n zigzag, se apropie de celelalte, le atrage, se contopeşte cu ele şi, umflată, lunecă brusc în linie oblică până la marginea de jos a geamului, în vreme ce o- alta, geamăna ei, reîncepe sus aceeaşi manevră a împreunării. Spectacolul acesta m-a captivat întotdeauna, eram în stare să-l urmăresc ceasuri întregi; faptul grupării, al insului alcătuit din mai mulţi, dincolo de orice idee de grupare cunoscută, era pentru mine ceva fascinant şi, adeseori, vise pe care nu izbuteam să mi le povestesc când mă trezeam îmi lăsau tulburătoarea impresie că lucrurile acestea se petrecuseră cu mine:.mă încorporam în ceva, mă străduiam din răsputeri ca acel ceva să mă cuprindă, să mă poarte împreună cu valul său. Nu mă pricepeam să fiu singură, nu suportam senzaţia de a fi în afară, dincolo de margine.

Poate că de aceea mi-am şi ales cariera didactică. La fiecare început de an şcolar, stând în picioare în faţa noii mele clase, ştiam că între mine, urâta şi nu prea tânăra domnâşoară Dominika, şi ei, elevii mei, bine adăpostiţi în citadela tinereţii lor, exista o barieră, dar că aveam să lupt până ce aceasta se va fringe, până ce voi izbuti să-i atrag într-o lume care să ne fie comună, într-o călătorie

laolaltă prin cărţi, cuvinte şi probleme, până ce, ajungind să spună „noi”, vor începe să mă includă şi pe mine, măcar cât de cât, în acest „noi”. În vederea atingerii acestui scop aveam trucurile, metodele mele şi reuşeam îndeajuns de bine, treceam drept o bună pedagogă, dar îmi dădeam bine seama adeseori că, în ce mă priveşte, nu era vorba numai de a instrui, de a exercita o profesiune, ci şi de a potoli o dorinţă organică aflată în însăşi făptura mea.

La drept vorbind, nici nu cunoşteam altă viaţă decât cea a şcolii; îmi umplea pe deplin zilele; de îndată ce luau sfârşit cursurile, organizam discuţii, reprezentaţii, excursii şi serate. Dar şi-n tot restul existenţei mele nimic nu-mi pricinuia atâta plăcere ca simţământul de a şti că şi eu fac parte din ceva. Strada aceea, pe care m-au silit s-o părăsesc în cel de-al doilea an de război, unde chipuri cunoscute mă salutau la fiece pas când mă înapoiam acasă, nu era strada mea, era strada noastră; imobilul meu, unde, după atâţia ani de zile, cunoşteam fiecare locatar în parte, era imobilul nostru, cu micile noastre probleme comune: repararea acoperişului, lumina de pe scări, cheile de la pod pentru a întinde rufe. Ferească-mă Sfântul de a cădea pradă unei exaltări de fată bă-trână, dar mai că mi-ar veni să spun că la fel se petreceau lucrurile cu oraşul meu, cu ţara mea şi cu lumea toată. Materia pe care o predam, literatura, reprezenta mai mult decât orice acest „noi” de care aveam atâta nevoie ca să trăiesc. Nimeni nu putea face din acest bun obştesc proprietatea sa particulară, nu era îndreptăţit să spună limba „mea”, literatura „mea”. Limbile şi literaturile erau „ale noastre” prin definiţie, erau bunul tuturora. Aşa încât, chiar când închideam uşa apartamentului meu, nu eram în afară, nu eram singură.

De altfel, expresia.. Literaturi străine „mi se părea cu totul nepotrivită. Datorită colegei mele de germană, doamna Goldberg, ajutată şi stimulată de ea, îl citeam pe

Goethe în original, iar Shakespeare, măcar din traduceri, nu-mi era nici el străin. Prin intermediul cărţilor aparţineam cu adevărat lumii întregi: lumea întreagă era „a noastră”.

Când băieţilor şi fetelor noastre li s-a luat posibilitatea de a se instrui, liceul fiind rechiziţionat spre a fi transformat în depozit, evenimentul a însemnat pentru mine cu mult mai mult decât pierderea slujbei şi a mijloacelor de a-mi câştiga existenţa. N-am stat o clipă pe gânduri când mi s-a propus să iau parte la învăţământul clandestin. N-am refuzat nici să colaborez la redactarea presei clandestine şi la alte activităţi conspirative – în care mă antrena Slawek, un fost strălucit elev – şi care mă umplură de bucurie la ideea că aveam să fiu din nou înglobată în acel „noi”. Acum însă, de faţă cu Misia, mă chinuia nu numai grija de ceea ce avea să se întâm-ple cu mine, ci şi de ceea ce avea să se întâmple cu Slawek. Mă dojeneam pentru nesăbuinţa, pentru lipsa mea de consecvenţă, ar fi trebui să mă limitez la cursurile clandestine, nu aveam dreptul să fac mai mult. Punân-du-mă în pericol, puneam în pericol şi copiii ce-mi fuseseră încredinţaţi de către părinţii lor. Ce s-ar fi întâm-plat oare, dacă aş fi fost arestată în timpul lecţiilor?

Percheziţia nu se terminase în clipa când am fost ridicată din casa aceea, în toiul nopţii, iar lucrurile mele împrăştiate pe jos se învălmăşeau cu ale oamenilor care fuseseră izgoniţi din căminul lor înainte de a sosi eu acolo. Binecuvântarea din micul tub de tinichea ţintuit pe uşă se dovedea încă o dată lipsită de eficacitate.

Din fericire, nu ţineam niciun fel de condică de prezenţă, n-aveam nevoie de. Aşa ceva, deoarece grupele

noastre erau foarte mici, iar cele câteva caiete pe care le corectam înainte de a mă culca nu aveau nici nume, nici dată – aşa cum cerusem înadins – şi puteam oricând

să susţin că erau caiete dinainte de război. M-am liniştit când am văzut că ei căutau cu totul altceva la mine. Dar dacă instalau o cursă, un post fix? Ce avea să se întâmple, dacă nimeni nu mai putea să dea de veste grupului, care urma să se întâlnească aici a doua zi? Ghidul acesta mă frământa în clipa când eram îmbrâncită afară în beznă.

Nu mai putea fi vorba ca cineva să se furişeze la mine prin grădină în anotimpul acela; înfundasem fereastra cu fâşii tăiate dintr-o pătură veche spre a mă apăra împotriva frigului. Totuşi frigul răzbătea şi stăteam toţi cu paltoanele pe noi, căci numai când soseau elevii aruncam un pumn de praf de cărbune în sobă. De obicei foloseam prilejul pentru a-mi pregăti ceva de mâncare şi lucram ân miros de năut sau de varză – când se întimpla să găsesc. Dimineaţa, orice elev putea să cadă în plasă, venind să bată fără grijă la uşă.

Culcată alături de Misia şi stând cu ochii închişi, deşi nici vorbă să pot dormi sau să încerc să comunic cu ea – garda fiind schimbată – îmi venea în minte, nu imaginea geamurilor acoperite de chiciură, ci revedeam aievea lecţiile noastre de la începutul începutului, toamna, când prin grădina în mii de culori veneau la mine unul câte unul, cutezători, gata la orice şi, pe fereastră, săreau în camera unde cărţile îi aşteptau pe măsuţa de lucru a cizmarului.

Trecuse un an de la declararea războiului. Şi ce an! An de spaime, de foame, de negoţ clandestin, de îndelungate hoinăreli pe străzi, de salturi în lături pentru a face loc uniformelor (de nu, ţin-te palme!), de nesfârşite cozi în faţa brutăriilor, un an de fălci încleştate, iar pentru cei ce împliniseră patrusprezece ani, de vreme ce era

fievoie de un certificat de muncă spre a evita deportarea, meseriile cele mai extraordinare: paznici de noapte, vizitii, cărăuşi de cărbune. Ba unii aveau şi-un trecut războinic, cei care se imbătrâniseră cu trei ani în

septembrie 1939, care fugiseră de acasă pentru a se înrola în armată, pentru a-şi urma taţii, şi care se inapoiaseră înfometaţi, nenorociţi, după ce-şi îngropaseră în păduri armele, pe

nici măcar n-avuseseră timp să înveţe a le folosi.

Cărţile îi aşteptau în faţa ferestrei mele, şi şcoala,. Fiindcă era interzisă şi primejdioasă, devenise un fel de revanşă, de sfidare, mai înainte ca alte activităţi– ştiam eu prea bine care anume – să înceapă a-i absorbi. Aveam şi elevi mai puţin înzestraţi, dar niciunul care să nu lucreze conştiincios. De altfel, îngălbenitelor figuri de eroi din antologii epoca le insufla o nouă viaţă; peste generaţii, mâinile se întindeau către aceşti eroi, cu gestul romantic de a înlătura lanţurile, iar personajele manualelor şcolare nu mai erau simple şi îndepărtate imagini poetice, şi fără să vreau, preparându-mi elevii pentru bacalaureat, conform programei analitice, îi pregăteam probabil pentru conspiraţie.

Se împodobiseră cu nume de războinici, luate de prin cărţi. Trăiam printre eroi romantici în devenire: Kmicic, Konrad, Grazyna. Mai mult ca oricând eram şi eu una din acei „noi”. Ne înţelegeam, ne ajutam; se făcuseră luntre şi punte să-mi găsească năut; varza o tocasem şi o sărasem împreună; mai îndemânatici şi mai isteţi decât mine, ei au fost cei care au aflat, nu ştiu cum, că butoiul trebuie mai întâi opărit pentru ca doagele să se umfle, cercurile de fier să n-alunece, saramura să nu se scurgă, iar varza să ţină până la primăvară fără să se înmoaie.

„Ce se va întâmpla cu ei?... Mă gândeam. Şi cu noi, aici?”

Lili asta, bunăoară, ar fi putut să fie una dintre elevele mele, ba chiar mă miram că n-o întâlnisem niciodată; de bună seamă că urma la alt liceu înainte de război sau poate că făcea parte dintr-una din familiile expulzate din

regiunile vestice. Până atunci, împreună cu Helena, cu Zajaczkowa şi cu celelalte, ea reprezenta noul meu „noi”, rezultatul celor trei săptămâni: noua comunitate aciuată pe paie, trăind în tăcere, chemată la etaj, sălăşluind sub semnul suferinţei, al spaimei şi al periodicului Aiistretenkommando1 – comunitate căreia soarta îmi hărăzise să-i aparţin. O dată cu venirea Misiei, încercam, stând între cele două tinere fete, nostalgia acelui timp atât de liniştit şi atât de îndepărtat când ne plecam capetele deasupra măsuţei de lucru a cizmarului, timpul grădinii, al sobei care scotea fum şi al mirosului acru de varză pusă la fiert.

Totuşi orele se scurgeau, deşi noaptea de miez de iarnă nu pălea de fel la fereastră. Pe şine treceau trenuri care deocamdată n-aveau importanţă, încă nu erau acelea care dădeau semnalul de ridicare a cortinei. Misia îşi pusese manşonul sub cap şi închisese ochii. Dormea poate sau, potrivit vechiului său obicei, evada cu desăvârşire în propriile-i gânduri, în lumea ce era numai a ei. Umbra genelor îi împodobea obrajii; linia gingaşă a nasului domina uşoara proeminenţă a buzelor; înfundat în blana cenuşie, chipul ei aplecat, absorbit de gânduri, avea aceeaşi graţie pe care i-o cunoscusem cu câteva luni mai înainte, dar care atunci nu era decât o schiţă. Se schimbase, nu mai era o copilă.

Frumoasă?... Mă gândeam la Lili, la planta vigu

1 *Pluton de serviciu pentru scoaterea deţinuţilor din celule în vederea satisfacerii nevoilor fireşti, (n.t.).*

roasă şi înflorită cu numele de Helena, dar în sala aceasta frumuseţea nu-şi mai avea locul, niciuna dintre noi nu se mai întreba acum care e frumoasă ori slută, poate doar care e tânăra şi care e bătrină; urmăream cu îndoită strângere de inimă drumul parcurs până la uşă de către Uriaşa doamnă Radomska, care, auzindu-şi numele strigat, se ridica gemând pe picioarele-i umflate şi al cărei

păr albise cu desăvârşire în decursul acestor trei săptămini; ori al slăbănoagei şi niţel „vrăjitoarei” Glinska, cea cu ochii bulbucaţi, care, lipsită de ochelari, orbecăia asemenea unei cârtiţe fără vedere. Ceva mai tânăra decât ele, deşi îndeajuns de vârstnică şi ea, doamna Lichniakowa era infirmă, şchiopăta rău cu piciorul sting. Te-apuca groaza închipuindu-ţi-le la etaj; desigur, lor le venea cu mult mai greu să reziste.

Privind-o pe Misia, nu mă puteam totuşi abţine să nu mă gândesc: „Cită tinereţe! Cită frumuseţe!” Şi, cu strângere de inimă, simţeam că atâta tinereţe, atâta frumuseţe ridicau încă o barieră intre mine şi ea, că niciun „noi” nu ne va îngloba cu adevărat pe amândouă. Atunci, ceva nedesluşit m-a legat şi mai strâns de ea.

încercam mereu să mă împotrivesc acestor simţăminte afectuoase, acestei fascinaţii pe care o exercitau asupră-mi anumite fiinţe, în general mai tinere şi mai frumoase decât mine; ascundeam de privirea celorlalţi şi sugrumam în mine tendinţa aceasta umilitoare de a idolatriza pe cei cu care mi-ar fi plăcut oarecum să fac un schimb de vieţi, căci totul se termina de obicei cu o decepţie, mai mult sau mai puţin gravă. La liceu aveam reputaţia de a fi „dreaptă”, şi la reputaţia aceasta ţineam mult. De unde, cred eu, şi tendinţa de a crea grupe: doar numărul, doar ansamblul mă satisfăcea cu adevărat. Poate că dovedeam astfel şi o lipsă de încredere în mine, renunţam la rolul de partener spre a mă limita la cel de participant.

Mă simţeam mai în siguranţă când, în dialogul meu cu ceilalţi, răspunsul mi-l dădea un cor întreg.

în felul acesta, până şi dragostea mi se descoperise de la bun început în două persoane, o dragoste de-a gata, şi, doar contemplând-o şi ocrotind-o, participam şi eu la ea.

Colegul meu Zygmunt şi eleva mea Magda erau foarte

tineri când eu i-ara îndrăgit şi i-am ajutat să-şi întemeieze un cămin. De-atunci mai îmbătrâniseră niţel, şi eu de asemenea, dar nimic nu se schimbase nici între ei, nici între noi trei. Devenise o adevărată tradiţie să petrec la ei vacanţa de Crăciun. Casa lor era şi a mea, mă furişam grăbită în intimitatea lor şi ei nu-şi dădeau seama – pe-atunci nici eu nu pricepeam – cât de mult jucam un rol de parazit în intimitatea aceasta. Locuiau la Varşovia; mergeam împreună la teatru, organizau de dragul meu un întreg program, îşi amânau adesea ieşirile în oraş pentru ziua când aveam să fiu cu ei şi le programau în funcţie de mine; era de la sine înţeles că pentru o profesoară de literatură din provincie ca mine ieşirile acestea constituiau principalul obiectiv al călătoriei. Eu însă preferam cu mult mai mult serile acelea deosebite pe care le petreceam la ei acasă, stând tustrei în jurul lămpii cu abajur portocaliu, darul meu de nuntă.

Ar fi fost nevoie de ceva mai mult decit un război pentru a mă determina să renunţ la acest obicei. Nici vorbă nu mai era de teatre, nu mai aduceam nici peltele de fructe, nici ciocolată: cu un săculeţ de arpacaş şi – comoară mai de preţ – cu o bucată de slănină primită drept plată pentru lecţiile mele de la un elev cu rude la ţară, lucruri pe care de multă vreme le pusesem deoparte pentru ei, am pornit-o, anul trecut de Crăciun, înspre capitală.

S-ar fi zis că pe toţi oamenii îi apucase nebunia călătoriilor. Nicicând trenurile, în care ne era îngăduit să ne

urcăm, nu fuseseră atât de ticsite. Distanţele luaseră alte proporţii, câţiva kilometri puteau să necesite ore întregi sau un număr de zile, adeseori vagoanele erau trase, fără un motiv aparent, pe linii secundare şi lăsate să pte vreme îndelungată, dar oamenii acceptau totul cu fatalism, scoteau merindele din boccele, mâncau, beau, dormeau, se certau şi legau prietenii, îşi povesteau viaţa,

deşi ţoţî erau eu pchii-n patru, întrebându-se dacă nu cumva soldaţii vor încercui trenul.

Am stat toată noaptea în picioare pe tampoanele acoperite de gheaţă, îmi simţeam mâinile şi picioarele amorţite, m-am ales cu degeraturi: toate acestea n-aveau nicio importanţă, lampa cu abajur portocaliu, alături de care aveam să mă încălzesc cu adevărat, nu încetase să mă lumineze. Când însă ne-am aşezat la masă, în faţa arpacaşi'. Lui cu slănină, am înţeles că totul s-a sfârşit. Merindele pe care le adusesem stârneau mult mai mult entuziasm decât persoana mea.

— Ce curajoasă eşti, Domi dragă, că vii să vizitezi capitala pe gerul ăsta şi-n vremurile astea! îmi spuse Zygmunt, punându-şi o porţie straşnică în farfurie.

— Să tune şi să fulgere, la ibovnic tot te duci! replică Magda, olărilă.

— La ibovnică, drăguţo! La ibovnică! Nu amesteca borcanele, rogu-tc…

Cit am stat acolo, tot aşa au ţinut-o. Se foloseau de mine pentru a se hărţui; eram azvirlită de la unul la altul ca o minge de care te-ai săturat jucându-te. „Dragă Domi", „draga mea Domi", „scumpa noastră Domi", cuvintele acestea pe care le doream atât de mult acum mă răneau până la singe, nu făceau decât să mă scârbească. Apoi fiecare îmi vorbea între patru ochi şi-şi revărsa în faţa mea micile nemulţumiri sordide.

Vălul s-a rupt. l-am văzut dintr-o dată aşa cum erau, cum trăiau. Abajurul portocaliu al lămpii noastre, simbol al fericitei mele prezenţe alături de ei, era decolorat, mân-jit de muşte… De bună seamă că aşa stăteau lucrurile de multă vreme… Pe vitrinele cu fluturii şi insectele frumoasei colecţii a lui Zygmunt, obiect al mânririei noastre şi al strălucitului său viitor ştiinţific, praful se aşternuse de un deget. Nici pomeneală de

lucrările acelea care aveau să-i asigure o catedră universitară şi gloria. În faţa mea stătea un domn de o anumită vârstă, chel şi arţăgos, cu un început de burtă, şi care părea cu atât mai caraghios, cu cât soţia lui nu înceta să facă aluzie la pretinse legături de dragoste, întreţinute sub pretextul muncii în rezistenţă, la blonde agente de legătură, la nopţi petrecute altundeva decât acasă, cică din pricina interzicerii de a circula după ora stingerii. Aşezată lingă el, ea părea şi mai ofilită, cu masca vârstei critice prematur lipită pe faţă, cu pungi sub ochi, cu bărbie dublă, cu colţurile buzelor fremătând. Transformarea acestei perechi nu putuse să aibă loc într-o zi. Nu încape îndoială că femeia devenise de mult guraliva asta veninoasă, gata să se înduioşeze de propria-i soartă, iar el, la rându-i, cu siguranţă că se zăvorise de mult în acest soi de voioşie artificială. De n-ar fi fost însă războiul, am fi avut cu toţii bilete la teatru şi eu n-aş fi observat nimic din toate astea.

Oare de când încetase dragostea noastră? Oare de când continuam să mă furişez în mâinile acelea mereu mai moi, în privirile acelea care nu mai existau decât în închipuirea mea lacomă? Oare de când continuam să iau parte la o înţelegre sfărâmată? Zygmunt şi Magda fuseseră pentru mine ca Romeo şi Julieta răsplătiţi de soartă. Acum îmi aduceau aminte de o pereche de bătrâne insecte crude, un mascul şi o femelă, care, odată trecută perioada împreunării, îşi şcoţ acele şi caută punctul vital de pe ţriupul celuilalt spre a-l mutila, a-l ucide. Şi eu care-n vremea aceea mă temeam de cu totul altceva pentru ei, pentru noi!

Lampa îşi filtra inutil, zadarnic lumina-i portocalie. Uluitor! Eram consternată ca omul care vede în plin război cum îi moare de moarte bună o fiinţă dragă, când, de fapt, singura primejdie pare a fi războiul mărşăluind cu larmă pe străzi, unica forţă în stare să bată acum la uşă - şi să ne răpească unul altuia, uzurpând privilegiul de a ucide şi de a despărţi ceea ce viaţa a unit. Iată însă că

dragostea noastră, fericirea noastră muriseră întocmai aşa, nu datorită unei cauze exterioare, ci de uzură, de bătrî-neţe, fără a se şti când şi cum. Cu moartea aceasta în inimă, adânc mihnită, ra-am întors acasă.

Autoritatea intelectuală a lui Zygmunt, care-şi pusese şi ea puternica-i pecete asupra felului meu de a gândi, pieri de asemenea dintr-o dată.

Destul îşi bătuse joc de naivul meu „animism religios", cum îl numea. Patriotismul meu, alimentat de literatură, i se părea, de asemenea, vrednic de milă. Patria? Un mit care-i îndreptăţeşte pe cei slabi să se apere, iar pe cei tari să cucerească! Acel „Christos al Neamurilor" de care vorbesc poeţii noştri nu era decât produsul veşnicului nostru complex de inferioritate. A noastră era vina că lăsasem să ni se ia rolul de cuceritori şi că fusesem reduşi la cel de cuceriţi. Iar război, desigur că vă fi, de ce oare ar înceta dintr-o dată să mai fie războaie? E de ajuns să te uiţi la insecte... Dacă vrei să nu fi silit să ucizi pentru a te apăra, trebuie să ucizi atacând, şi fie că o faci în numele unei idei, în numele patriei sau al lui Dumnezeu, era totuna. „Dumnezeu cu noi", încă una din acele ocupaţii pe care găsim cu cale să i-o punem în cârcă lui Dumnezeu! Biet Dumnezeu pe care-l făurim după chipul şi asemănarea noastră!..,

Aşa vorbea Zygmunt odinioară, la ceaiurile noastre de sâmbătă; îi răspundeam în numele literaturii, care pentru mine era legătură, uniune, iar pentru el doar încă un pretext în plus pentru a dezlănţui urile. Şi iată că Zygmunt al meu, care se considera mult deasupra patriotismului, mult deasupra unui sentimentalism „ieftin", nu găsea acum altceva mai bun de făcut decât să se vâre, întocmai ca mine, în consipraţii, să care cu el – în vederea unor problematice insurecţii – manifeste şi muniţii, nu mai puţin preţioase ca aurul, pentru puştile pe caro nici nu le-aveam. Strămoşii noştri triumfau, aveau

dreptate când spuneau că din osemintele lor va renaşte o stirpe de răzbunători.

S-ar fi cuvenit să mă bucur de această convertire a lui Zygmunt, de faptul că, până la urmă, se dovedise că eu am avut dreptate. Şi totuşi nu. Zygmunt-agent de legătură, Zygmunt-conspirator scăzu în ochii mei, îmi păru slab, şi slăbiciunea lui, adăugându-se la a mea, am fost de două ori dezamăgită, drept care i-am purtat pică. Aş fi preferat ca, în pofida războiului, rămânând surd la chemarea de dincolo de mormânt a patriei, să fi continuat, cu semeţia unui aristocrat, să se ocupe de fluturii lui.

Şi totuşi, cite nu-i datoram lui şi Magdei! Mulţumită lor. Doar faptului că existau, oricât de fată bătrână m-aş fi socotit (deoarece Karol şi stupida mea aventură cu el nici nu contează), poveştile de dragoste, pe care programa şcolară, de voie de nevoie, se vedea silită să le ia în consideraţie din pricina numelor mari care le consacraseră, nu erau literă moartă pentru mine, nu mă înfricoşau, nu mă stinghereau şi mă pricepeam să le evoc atât de bine în timpul orelor mele de literatură, încât, pe lângă reputaţia de a fi „drepată”, o câştigasem şi pe aceea de a „cunoaşte viaţa”, Băieţii şi fetele îmi mărturiseau iubirea lor şi eram în măsură să ghicesc chiar mai mult decât mi se spunea, judecind după priviri sau tăceri: mă sensibilizasem în astfel de lucruri. Cunoşteam taine pe care nici părinţii, nici direcţia şcolii nu le bănuiau şi dădeam sfaturi chibzuite, raţionale şi totodată şi pline de respect faţă de acest lucru măreţ care este iubirea. Şi când a venit rândul poetului Norwid, iar Misia, la una din ultimele lecţii ţinute la mine acasă, a început, în felul ei, cu vocea-i gravă, şovăitoare şi, într-o oarecare măsură, uşor răguşită, să recite poemul despre Verona, mi s-a părut că „ochiul blind al cerului albastru”, care ne privea din fereastră, pe deasupra copacilor ruginiţi din grădină, îşi reţine multe lacrimi sau, poate, multe pietre, gândindu-se la soarta lor., a tuturora, precum şi la a mea.

Şi iar trecu un tren, care împroşcă în geamuri o grindină de pietre. Era trenul nostru, era dimineaţa noastră. Şi de îndată veniră s-o ia pe Zajaczkowa.

A fost nevoie de doi oameni ca s-o poată duce, şi când ajunseră cu ea în dreptul culcuşului nostru, un miros de carne putredă ne răscoli măruntaiele. Spre a-şi îndeplini sarcinile umanitare, infirmierii îi spintecaseră în spate caftanul şi fusta, totul curgea de pe ea, sinii fleşcăiţi se dezgoleau fără ruşine, iar între pansamentele ce-i acopereau trupul se vedea pielea foarte albă brăzdată de vânătăile loviturilor primite. Desigur că pentru prima oară ţăranca asta îşi dezvelea astfel goliciunea în văzul tuturor, dar era cu desăvârşire inconştientă şi, clătinându-se la fiece pas, ai fi zis că-i o beţivă bătrână dusă pe sus la poliţie.

Toate acestea trebuie să-i fi produs Misiei o impresie mult mai puternică decât nouă, care ne obişnuisem; la fel şi în privinţa urletelor, pe care curind le auzirăm prin tavan. Fata respira repede, broboane de sudoare ii apăruseră deasupra buzei, îi era frică, da, acum începea să-i

fie frică. Dar numaidecit, întocmai ca într-un salon de spital unde neîncetat se întâmplă câte ceva şi unde îngriji--rile, vizitele medicilor, chemările la operaţii se succed potrivit unui ritm precis, ne veni şi nouă rândul pentru cel dintâi Austretenkommando al zilei.

Latrinele şcolii se aflau în celălalt capăt al coridorului; un detaşament anume ne însoţea până acolo, detaşament, de asemenea, înarmat până-n dinţi; în primele zile n-a fost uşor, mai ales pentru noi, femeile, căci uşile cabine-lor fuseseră scoase şi dinaintea fiecăreia se posta câte unJ jandarm care ne privea. Ce-i drept, ne-am obişnuit destul de repede: era doar logic, supravegherea e supraveghere, aici mai degrabă decât oriunde am fi putut să distrugem hârtiile

compromiţătoare pe care percheziţia nu le găsise, ori să înghiţim ceva, ori să ne rănim printr-un mijloqj oarecare, ori să ne spânzurăm prea bine cu lanţul de la bazinul de apă.

Până şi cele care la început nu se duceau atunci când le venea rândul, riscând să se îmbolnăvească, acum, la trecerea vreunui Austretenkommando, ridicau mâna, chiar dacă n-o făceau decât ca să se distreze sau ca să-şi dezmorţească picioarele. Pe lingă asta, întâlneai pe coridor grupuri de bărbaţi duşi în aceeaşi direcţie şi, cu toate că de fiecare dată eram oprite şi întoarse cu faţa la perete, aveai posibilitatea de a zări de departe vreun cunoscut.

Helena nu făcea apel la Austretenkommando decât după ce isprăvea să-şi scoată paiele din păr şi-şi potrivea din nou pe frunte toate complicatele-i bucle, ceea ce, stând culcată, nu-i treabă prea lesnicioasă. Îşi umezea buzele cu vârful limbii trandafirii, le usca cu dosul palmei, îşi trecea apoi peste ele tubul de ruj şi îşi dădea cu pudră pe nas. Până atunci nu fusese convocată niciodată la etaj; era limpede că se plictiseşte cu noi; se sucea şi se răsucea pe culcuşu-i de paie şi, ca să nu-şi piardă obişnuinţa, lăsa

să-i lunece blana de focă de pe picioare şi arunca priviri galeşe gardienilor de la uşă, pe care însă disciplina îi imunizase cu desăvârşire împotriva unor astfel de manevre. Până şi pieptenele, pe care, desigur, îl lăsa să circule din mână-n mână, nu atât de bunăvoie, deşi părea fată bună, cit mai cu seamă pentru a încerca să îmblânzească pe vreunul din ei. Nu mai aveam nicio îndoială în ce priveşte meseria sa.

Helena era gata; am ridicat şi eu mina. I-am aruncat Misiei o privire grăitoare: „Vino cu noi!” Abia atunci m-a recunoscut şi, ascultătoare ca la şcoală, m-a imitat ridicând degetul.

Era un Austretenkommando excepţional de zelos – şi la

ei existau tot felul de nuanţe – şi, înconjurându-ne, ne siliră să alergăm pe coridor în vreme ce ne tot strigau

— Schneller! Schneller1!

Pe coridor, în dreptul scării ce ducea la pivniţă, tocmai se făcea nevăzut un pilc de bărbaţi. Dar n-am avut timp să văd dacă Slawek se află printre ei. Un jandarm sta sprijinit de perete, fără cască şi armă, aşadar, ieşit din serviciu, şi aştepta să trecem.

Era Puştiul, l-am recunoscut numaidecât, după cum l-a recunoscut şi Misia, care înceteni pasul şi, dat fiind că alerga în faţa mea, am fost silită s-o îmbrâncesc pentru a o cruţa de ghiontii şi loviturile vreunui gardian. Ea întoarse capul către Puşti, ba chiar se întoarse cu toul după ce trecu de el; în ochii ei stăruia o întrebare, o chemare, o rugăminte, toate într-o singură privire, şi mi-am simţit inima străpunsă de o prea cunoscută durere. Jandarmii ne împinseră în două cabine vecine şi, ca de obicei, se aşezară în dreptul fiecăreia.

1 *Mai repede! (în limba germană în text), (n.t.).*

Pe mine, treaba asta nu mă mai jena, demnitatea mea încetase să mai fie pusă în cauză aici. Misia însă ieşi CU cbrajii scăldaţi de lacrimi.

La întoarcere, nu se mai uită la Puşti, care se afla în acelaşi loc şi, fără doar şi poate, că o aştepta. Ajungând în sală, se întinse de îndată pe culcuşu-i de paie şi, cu toate că-şi ascunsese faţa în manşon, i-am văzut umerii scuturaţi vreme îndelungată de un plins amarnic, ca de copil.

III

Pe Zajaczkowa n-am văzut-o adusă înapoi, dar infirmierii nu se arătară miraţi din pricina lipsei principalei lor paciente. Pe Misia n-o chemară la etaj, şi nici pe Lili

sau pe mine, în ciuda spaimei prin care trecusem la gândul ca nu cumva arestarea fetei să nu dea o nouă întorsătură anchetării noastre şi să nu intensifice interogatoriile la care eram supusă. În general, ziua se scurse mai degrabă în linişte pentru sala femeilor, şi evenimentul cel mai de seamă a fost ciorba, excepţional de bună şi de groasă, adusă pe la amiază.

De vreo câteva zile, oraşul se pornise să ne alimenteze. Până atunci primeam, o singură dată pe zi, doar o felioară de pâine neagră cazonă şi o cănită cu surogat de cafea. Acum, ori de cite ori auzeam pe coridor zdrăngănitul şi clinchetul marmitelor pe care le cărau deţinuţii zoriţi, ştiam că ne soseşte un adevărat ospăţ.

Odată am izbutit să fac în aşa fel să fiu chemată la spălatul vaselor şi tare aş fi dorit să fac treaba asta în fiecare zi. Operaţia asta avea loc în laboratorul de lângă latrine. Să speli vasele cu apă rece nu era nicio plăcere, dar, oricum, aveai prilejul să întâlneşti vreun cunoscut printre bărbaţii ce treceau pe coridoare. Marmitele pe care trebuia să le curăţ purtau ştampila Crucii Roşii din oraş, a cărei membră, fireşte, eram şi eu. Îi cunoşteam pe toţi de acolo; il cunoşteam pe delegat şi pe cel care, dacă nu fusese şi el arestat şi nu zăcea cumva aici, într-una din pivniţele şcolii, făcuse desigur demersuri spre a obţine autorizaţia de a ne aproviziona. Ştiam la ce fel de relaţii fusese nevoit să apeleze, îmi închipuiam ce argumente invocase: în mod normal, s-ar fi cuvenit să ne aflăm la închisoarea oraşului şi să fim hrăniţi de aceasta; dacă se dovedise prea mică spre a ne adăposti pe toţi şi fusese nevoie să fim închişi în clădirea şcolii, şcoala devenise o anexă a închisorii şi, prin urmare, oraşul, îndeplinin-du-şi îndatoririle, trebuia să aibă posibilitatea de a ne hrăni şi-n acel loc întocmai ca pe ceilalţi deţinuţi.

Când ni se distribui pentru întâia dată ciorba aceea, toată lumea declară că niciodată nu mâncase ceva mai bun. Era de fapt o supă groasă, de abia dacă o puteai scoate cu polonicul, şi fu mai curând îngrămădită decât

turnată în farfurii; conţinea mai ales mazăre uscată, arpacaş, varză – bucatele obişnuite ale regimului de ocupaţie – dar se adaugaseră bucăţi mari de slănină şi de carne la care se uitau cu jind gardienii noştri. De bună seamă că tot oraşul contribuise la fabricarea ei, că fiecare familie adusese tot ce fusese în stare să-şi procure fie cu ajutorul cartelelor alimentare, fie la negru, aşa încât pentru fiecare dintre noi strachina plină ochi era ca un pachet de acasă, ca o scrisoare de la ai săi. Ciorba aceasta dovedea mai ales că ni se dăduse de urmă, că se ştia unde ne aflăm.

Odată, înainte de schimbarea gărzii, am văzut că se întredeschide uşa şi că un jandarm îşi vârâ capul prin crăpătură, apoi retrăgându-şi-l la iuţeală, de parcă s-ar fi înşelat asupra camerei. N-am avut timp să-l identific – când purtau cască, ai fi zis că tuturor li se înşurubase

acelaşi cap – dar aş fi pus mâna-n foc că era Puştiul. Infirmierii, afumaţi ca-ntotdeauna, se foiau în jurul nostru, impărţeau pansamente şi aspirină. Colţul nostru le atrăgea şi lor atenţia. Kinderschule1! rostiră râzând cu poftă şi arătând spre Lili, spre Misia şi, lângă Lili, încă o fată a cărei înfăţişare bolnăvicioasă îi adumbrea tinereţea; cearcănele-i negre de sub ochi o îmbătrâneau faţă de celelalte două, cu toate că, întocmai ca şi ele, avea de bună seamă cam tot optsprezece ani. Măritată, de altfel, căci îi zărisem verigheta pe deget. Eram înconjurată de tineret, exact ca la şcoală sau ca în perioada lecţiilor mele clandestine.

Tinerele refuzară comprimatele. Eu, una, le-am luat, bucuroasă. Voiam să dorm, să recuperez noaptea albă din ajun.

Şi iată că din nou se lăsă asupra şcolii liniştea nopţii, o linişte cu atit mai deplină în sala noastră, cu cât nu o mai tulburau gemetele Zajaczkowei. M-am cufundat cu tot

trupul în tăcere, am strâns pleoapele spre a nu mai vedea ochiul rotund al lămpii care ne privea neîncetat. Alături, Misia zăcea la fel de imobilă, dar când i-am aruncat o ultimă privire, am văzut-o mişcând în tăcere din buze. La început m-am neliniştit: oare de ce-şi vorbea singură? Avea temperatură? Obrajii îi erau rumeni, întocmai ca în ajun când sosise la noi de-a dreptul din ger. Dar, după expresia feţei, după ritmul schimbător al şuşotelilor, am înţeles dintr-o dată că, vrând să-i treacă timpul mai uşor, vrând să cheme somnul, îşi recita versuri învăţate pe de rost. Atunci am început şi eu să-mi reamintesc unele frânturi din ultimele lecţii, fragmente care, de altfel, ţineau tot de repertoriul ei... „Moşnaki, palid ca moartea, se aşează la clavecin”... „Neasemuită fărădelege, jupâniţa îl

1 Şcoală primară (în limba germană în text).’ (n.t.).

omoară pe boier... „După aceea, în sfirşit, pe undeva pe la mijlocul „Veronei”, „ochiul blind al cerului albastru, spălat de ploaie, limpezit de furtună”, se închise deasupră-mi.

Visul meu începu cu acel simţământ de unire, mereu de unire, de ansamblu, de parcă eram una din picăturile acelea de ploaie ce lunecă de-a lungul geamurilor, şi nu era doar o închipuire, ci o senzaţie, senzaţia fizică de a fi o singurătate încorporându-se şi-ncorporată într-un tot. Era freamătul acela ce se vede la microscop, o târâre lune-cândă, un dans lent al amibelor, al organismelor nediferenţiate, înfăşurarea şi desfăşurarea unor măruntaie calde şi vii, şi nu o cădere, o scurgere în jos, ci o avântare în sus, mereu mai sus, o alunecare pe un cer blând şi fremătător ca un pintece. Fireşte că era un vis biologic sau, mai bine zis, fiziologic, care mă obseda adesea. În visele acestea şi datorită lor aveam intuiţia a ceva ce ar putea fi o altă formă de existenţă, o viaţă ncindividualizată. Cu o asemenea urmă în minte, cu ecoul unei asemenea treceri printr-o altă lume, mă

deşteptasem din narcoză după operaţia de apendicită la care am fost supusă chiar: în momentul căsătoriei lui Zygmunt cu Magda.

Visele erau însoţite de senzaţii de culori şi de sunete, culorile erau cu neputinţă de exprimat, nu îngăduiau nicio comparaţie – un fel de pulsaţii luminoase ţâşnind de pretutindeni dintr-o dată, iar sunetul era şi el numai pulsaţie, palpitaţie – un ţârâit de insecte, un cor de murmure – şi se înălţa şi el, ajutându-mă şi însoţindu-mă, către o preafericită apoteoză. Mi-era oarecum teamă de visele acestea, de forţa lor obscură şi, mai ales de faptul că scăpau de sub autoritatea cuvintelor, că se mişcau în regiuni inferioare unde nu mai existau nici cuvinte, nici gânduri, dar în acelaşi timp le duceam dorul, ca şi cum, datorită lor, aş fi avut acces la ceva mai adevărat şi mai

de seamă decât realitatea, ceva pe care realitatea nu ştiuse încă să-mi dea.

De astă dată, după o lungă, nu ştiu cât de lungă durată a acestei existenţe nebuloase şi regeneratoare, am auzit – dincolo de zumzetul, de murmurul ce mă înconjura – că sânt chemată pe nume:,. Domi, Domi a mea", pe melodia do-re-mi, ca la şcoală, prin uşa unei clase unde se predă lecţia de soli’egii. Şi brusc m-am pomenit pe o pajişte mare, smălţată de flori. Împreună cu Zygmunt, alergam după fluturi.

Zygmunt e zvelt şi tinăr, păru-i blond îi cade pe frunte, începe să râdă şi râdem cu toţii când îşi înalţă plasa spre a prinde un fluture, un „Paj al Reginei”, mare cât o pasăre, care-şi tremură aripile-i zugrăvite cu pete mari, rotunde. Magda e lângă Zygmunt, şi sânt şi eu lângă el, eu sânt Magda şi iată că el şi cu mine ne vom lua numaidecât de mână, ne vom spune... Asta se va întâmpla numaicleoât. În această fericită aşteptare, văd cum nu se poate mai limpede cerul albastru de mai şi fiece floare de

pe pajişte, maci, mai ales maci cu iz amar. Petalele lor unsuroase mi se lipesc de palme.

— Domnule – zice Magda – nu vă e milă de fluturi?

— Nu vă e milă de fluturi? repet eu ca un ecou. Căci sântem la ora mea de clasă, şi Magda, eleva mea, sade ca-n totdeauna în banca întâi, iar Zygmunt, colegul meu şi profesorul de ştiinţele naturii, a găsit un nou pretext ca să intre în clasă, să-i facă ochi dulci Magdei pe furiş şi să se fălească în faţa noastră cu trofeul său. Fluturele este înfipt pe un cuţit mare de bucătărie, din el, sângele se scurge încet, dar fluturele trăieşte, iar bătaia aripilor sale, care pe toţi ne fascinează, nu pare să exprime durere. O să sune de recreaţie. Au să se căsătorească, Magda şi-a şi îmbrăcat rochia albă de mireasă,

vălu-i se revarsă pe pupitrul negru, şi eu port rochie albă şi văl. Trec febril câteva note în catalog, trebuie să mă grăbesc, Zygmunt aşteaptă în dreptul uşii întredeschise! E solemn în hainele lui de culoare închisă... Într-un fel sau altul, toţi aşteptăm ceva de la fluturele acela care, pe palma-i deschisă, sângerează şi bate din aripi.

„Domi, Domi a mea” cântă din nou corul, şi iată că sântem duşi de-a lungul unui coridor fără sfirşit, dar ou nu mai sânt Magda în rochie de mireasă, sânt Misia cu paltonul din blană de oaie, mâinile mi se încălzesc în manşonul ei de blană cenuşie, iar Zygmunt, care vino cu un aer ocrotitor în urma noastră, are o cască pe cap. Visul se preface în coşmar, coridoarele se despart, se înmulţesc, de pretutindeni sosesc căşti, rochii albe, văluri, dar acum în deplină neorânduială, iar oamenii sânt în zdrenţe, pe jumătate despuiaţi; în faţa noastră se deschid perspective strimte, infinite, tuneluri... Şi ne grăbim, trebuie să ajungem la timp, repede, mai repede, mai înainte ca... Mai înainte ca ce? Ne este teamă-de ceva, teama ne îngheaţă. Simt cum îmi -bate inima, inima mea, a Misiei, a Magdei, a lui Slawek, ale tuturor; bătăile marii

inimi colective fac să-mi zvâcnească tâmplele, Helena, Zajaczkowa, Lili, toate femeile din sala noastră aleargă şi ele o dată cu noi, mai repede, mai repede, horcăind de frică şi de atâta goană nebună. Şi dintr-o dată coridoarele pier, ne aflăm iar pe pajişte, sub acelaşi cer limpede şi albăstrui. Aici trebuia să ajungem, acum se va petrece ceea ce urma să aibă loc. Ne oprim ca să ne tragem sufletul.

Şi-atunci izbucneşte războiul, vuietul bombelor, vacarmul artileriei, se dezlănţuie lupta, atacul, ulanii înaintează călări, cu suliţele îndreptate în jos, copitele cailor bătucesc pământul. Alergăm de-a curmezişul pajiştii cât ne ţin puterile, vălurile flutură în urma noastră, alergăm către cineva care a căzut în mijlocul pajiştii, atins, rănit,

ucis, într-o băltoacă de sânge, pe iarbă, pe paie. Casca i-a lunecat pe faţă, nu ştim cine e. El e. Ne azvârlim cu un ţipăt peste pieptul său în timp ce salvele izbucnesc.

M-am trezit cu un ţipăt în gâtlej, dar nu ştiu dacă, într-adevăr, am strigat. Ochiul alb al lămpii mă privea de sus din tavan. Trenul de dimineaţă, cel al deşteptării, tocmai trecea cu vuiet prin dreptul ferestrei. Cizme bocăneau pe coridor, şcoala prindea din nou viaţă. O dată mai mult, ziua reîncepea.

IV

Când Puştiul veni să l’aeă de gardă în sala noastră, Misia se mai afla încă la etaj. Fusese chemată pe la jumătatea dimineţii. Pe cerul senin brăzdat de firele telefonice îngroşate de chiciură strălucea un soare cu dinţi. Al doilea jandarm nu era Rudi.

Aş vrea să spun că număram orele şi minutele cât timp a durat absenţa ei, dar n-ar fi adevărat, căci pendula stătea nemişcată şi n-aveam niciun mijloc de a-mi măsura neliniştea. Oare despre ce anume o interogau? Ce aflaseră? Cum fusese arestată? Singură ori cu Slawok? Ce găsiseră în urma percheziţiei? Şi, lucru cel mai însemnat: oare cum se va comporta ea? Ce-aveau să-i facă? Ce-i făceau în ’clipa de faţă? Ce mărturisiri o să-i smulgă? Lili, la dreapta mea, se tot răsucea în culcuşul ei, chinuită de aceeaşi îngrijorare.

Eu însămi, în privinţa comportării mele la etaj, nu prea eram mulţumită. La început mi se păruse că voi fi în stare să joc rolul uneia din acele eroine pe care programa analitică mi le da drept pildă. Am fost de gheaţă şi, Doamne iartă-mă, semeaţă în primele cinci minute, am răspuns: „Nu cunosc”, „Nu ştiu”, „Nu înţeleg despre ce este vorba”, felicitându-mă totodată în sinea mea că mă pricep atât de bine să domin situaţia. Eram şi niţeluş zăpăcită de înfăţişarea anchetatorului meu, de frumuseţea ca de

arhanghel a acelui gcstapovist. TÂnăr şi elegant, ras proaspăt, cu siguranţă că-şi turnase pe el în dimineaţa aceea o întreagă sticlă de apă de colonie. Păru-i bine pieptănat lucea ca paiul; avea ochi ca de femeie, mari, umbriţi de gene lungi şi – cum omul nu clipise nici măcar o singură dată – imobilitatea lor a fost cel dintâi lucru care m-a tulburat. Miinile-i mari şi albe, acoperite cu peri roşcaţi, stăteau lipite de masă fără a schiţa cea mai mică mişcare. Mă privea fără curiozitate, nu ridica glasul, punea întrebările cu precizie şi aştepta liniştit până ce interpretul mi le traducea în polonă, până ce eu răspundeam şi-apoi până ce totul se bătea la maşină.

Cunoşteam germana, dar socotisem că-i mai bine să mă fac că nu înţeleg nimic, ceea ce-mi dădea. Timp de gândire.

Plăcut nu era, dar destul de suportabil, doar niţel cam

plictisitor, ca o formalitate administrativă, iar când anchetatorul se ridică de la masa care nu era' altceva decât o catedră de profesor – astfel încât, în picioare, dinaintea lui, arătam ca o elevă chemată să spună lecţia – mi s-a părut că totul a luat sfirşit şi nu mai puteam.' de bucurie în sinea mea. Însă după ce am fost poftită să trec în sala de gimnastică, situată chiar deasupra clasei de la parter unde stăteam noi, şi el îşi puse piciorul încălţat cu o cizmă strălucitoare pe un scăunel alături de capul meu, uitindu-se cu aceeaşi privire nepăsătoare şi impersonală la ceea ce ajutoarele lui făceau din mine, mi-a inspirat un fel de groază superstiţioasă, şi de atunci, încă în timpul acelui preludiu formal, administrativ, care preceda adevăratul interogatoriu, încă în timpul acelei lecţii recitate în faţa catedrei, mă cuprindea, fără voia mea, un tremur umilitor.

Sala de gimnastică dispunea de un utilaj ideal pentru astfel de treburi. Pe scăriţele agăţate de-a lungul pereţilor, corpurile ce atârnau legate de încheietura mâinilor, cu

capelele lăsate în piept, îţi evocau o reprezentaţie a Misterelor dată de o trupă de amatori şi unde regizorul, cuprins de mania grandoarei, înmulţise pe Golgota sa numărul tâlharilor buni şi răi. Mai erau acolo şi bănci, şi căpriori, pe scurt toate cele necesare, şi biata noastră în^ chisoare municipală nu le-ar fi putut aduce niciodată atî-tea servicii ca şcoala aceasta.

Cred că am ţipat straşnic. La început mi-am zis că va fi de ajuns să-mi încleştez dinţii şi că, în felul acesta, niciun geamăt n-avea să-mi iasă din gură. Dar dacă durerea mai întâi te surprinde şi te miră, mai apoi pune, ă-pânire pe tine şi se impune într-atât, încât e cu neputinţă să-ţi stăpâneşti ţipetele şi celelalte reacţii mai josnice ale trupului. Elevele mele care deveniseră mame îmi

povesteau că le era imposibil să-şi dea seama dacă într-adevăr ţipaseră sau nu în timpul naşterii. Poate că, acolo sus, unii nu strigau. Da, eu, una, am strigat; alţii, fără îndoială, n-au făcut-o.

Umilitoarea trecere pe sub diotatura durerii se putea lesne observa la femeile care se înapoiau de la etaj. Auzindu-şi numele strigat, fiecare se ridica iute, niţel emoţionată şi palidă, desigur, dar nu mai tulburată, de fapt, decât o elevă leneşă pe care eu aş fi chemat-o pe neaşteptate la tablă. Îşi potrivea îmbrăcămintea, îşi scutura paiele de pe palton, îşi netezea părul. Nu trecea mult însă, şi în mijlocul nostru se înapoia cu totul altă fiinţă, cu hainele răvăşite, cu ciorapi căzuţi, cu faţa sluţită, descompusă de teamă.

Lucrul acesta îmi aducea aminte de unica mea şedere în spital, de metamorfoza tovarăşelor mele de salon care se ferchezuiau şi se duceau pe picioarele lor la operaţie, dar care erau aduse înapoi pe brancarde. Bolborosind cuvinte fără noimă.

Puştiul băgă numaidecât c (c seamă locul gol al Misieî; ştia prea bine ce înseamnă asta. Nu i-am putut ghici câtuşi de puţin simţămintele, de altfel nici nu-şi scosese casca de astă dată, dimpotrivă, şi-o îndesase pe ochi, aşa încât era cu neputinţă să-l mai deosebeşti de ceilalţi. Stătea ţeapăn, în poziţie reglementară.

„Ti^ar plăcea niţică giugiuleală, ba bine că nu! îmi treou, răzbunător, prin gând. Ai să ţi-o vezi pe Frumoasa ta din Pădurea adormită, nu te teme, dar te-asigur că n-o să-ţi mai placă la fel de mult”…

Misia ieşise, amabilă şi politicoasă, ca de obicei; îşi lăsase pe grămada de paie manşonul şi căciulită. Zăceau acolo, făcute ghemotoc, ca două mici animale drăgălaşe şi pufoase. Privindu-le, mi se stringea inima. Puştiul nu mă interesa de fel, nu mă interesase nicicind cu adevărat, iar dacă-l priveam, asta se datora faptului că stătea împreună cu celălalt gardian în faţa uşii de la care eu nu-

mi, puteam lua ochii.

Dar dacă Misia n-avea să se mai întoarcă, aşa cum nu: se mai întorsese Zajaczkowa? Fără doar şi poate, pe Zajaczkowa o duseseră la spital – ne era imposibil să schimbăm vreo părere asupra acestui subiect, dar toate gândeam. La fel. Şi dacă era la spitalul oraşului, se chema că este' cam ca acasă. Ba chiar o pizmuiam niţel că isprăvise cu interogatoriile. Alte ipoteze nu ne veneau pe atunci în minte.

Dacă Misia nu rezista, dacă începea să vorbească, aveau să mă cheme numaidecât pentru o confruntare. Gândul acesta îmi dădea crampe la stomac; aşteptam cu nerăbdare trecerea următorului Austretenkommando, care se cam lăsa aşteptat. Oare tot blondul acela frumos îi lua interogatoriul? Trecând pe coridor, băgasem de seamă că toate clasele erau ocupate, că la fiecare catedră se afla câte un „examinator". S-ar putea să nimerească la unul mai bun

şi chiar dacă dădea peste al meu, poate că va fi mişcat de" frumuseţea şi gingăşia ei, sau poate de tinereţea ei? Sau, cine ştie, se vor trezi în el şi alte instincte decât cele pe care i le cunoşteam eu, un interes cu mult mai crud? Şi dacă ceilalţi erau şi mai răi decât acesta?

La ferestre stăruiau ziua senină şi gerul; în lumina limpede, lampa noastră pălea ca luna în prezenţa soarelui. Fără voia mea, alte gânduri îmi potopeau îngrijorarea: am început să rememorez visul din timpul nopţii şi să reflectez asupră-i. Nu se spulberase cum se întâmplă de obicei cu visele, căci visele nu pot înfrunta lumina zilei, ele se risipesc, iar strădania de a le reconstitui le fac şi mai insesizabile. De visul acesta îmi aduceam perfect de bine aminte, ba chiar continuam să văd aievea pajiştea şi fluturele, alaiul de nuntă pus pe fugă prin coridoare, şi ţipătul pe care-l scosesem,

aruncându-mă peste pieptul ră-’ nitului, şi cu care de fapt mă trezisem. Visul se cerea tălmăcit şi, cu toate că nu eram superstiţioasă şi nu credeam în vise, ba nici măcar nu fusesem iniţiată în tainele simbolisticei lor – domeniu în care doamna Radomska, persoana aceea obeză cu gură în formă de inimioară de culoarea zmeurei, avea să se dovedească a fi mare specialistă – simţeam că nu-i un vis bun şi că dacă visele prevestesc ceva, apoi acesta nu prevestea nimic bun. La început, mi-am explicat foarte simplu că tragicu-i dezno-dământ se datora trecerii trenului prin dreptul ferestrelor, că zgomotul roţilor se prefăcuse în bătălie şi salve de artilerie. În rest, totul era ţesut din întâmplări petrecute în cursul vieţii, în acea viaţă îndepărtată ce-mi fusese răpită, precum şi în viaţa prezentă, care număra doar cî-teva săptămâni, dar care şi trăgea greu în balanţă, la fel de greu ca tot ce trăisem până atunci.

Am avut întotdeauna un mare regret, şi anume regretul că stupida mea operaţie de apendicită m-a împiedicat

să fiu de faţă la nunta lui Zygmunt cu Magda, pentru care mă pregătisem cu deosebită migală, mă înnoisem din cap până-n picioare: poşetă, pantofi, pălărie, rochie – desigur, nu rochia albă din vis, doar un vis poate să opereze transformări atât de absurde, totuşi cea mai frumoasă rochie de care am avut parte vreodată şi pe care, de altfel, am îmbrăcat-o în toate marile ocazii, serbări de sfârşit de an, baluri la liceu şi, mai ales, când ieşeam la teatru cu ei. Nu numai că eram gata pentru nunta lor, dar căsătoria lor o pregătisem în mare măsură eu însămi şi, din acest punct de vedere, visul avea dreptate: era „nunta mea”.

Fără mine, fără sprijinul şi ocrotirea mea, Zygmunt, tânăr dascăl abia numit la liceul nostru, şi Magda, elevă în ultima clasă, ar fi avut mult mai multe necazuri şi mult mai multe greutăţi de înfruntat. Corpul didactic nu tolera astfel de situaţii; Magda urma să fie eliminată, iar

Zygmunt transferat; în felul acesta trebuia să se încheie frumosul roman de dragoste. Dar eu eram prezentă, stăteam de veghe. Am susţinut-o pe Magda, care, desigur, o lăsase mai moale cu învăţătura, şi i-am mărit notele; lui Zygmunt îi dădeam sfaturi, îl ţineam la curent cu ceea ce se spunea despre el în cancelarie, îndepărtam furtunile. Din fericire, deşi nu aveam pe-atunci decât vreo câţiva ani de carieră, mă bucuram de reputaţia de a fi „dreaptă”.

Părinţii Magdei nu priveau nici ei lucrul acesta cu ochi buni, socoteau, şi oarecum pe drept cuvânt, poate, că pentru fiica lor căsătoria era prematură; şi-şi doreau ca ginere altceva decât un oarecare mic „belfer” de liceu. Îi convinsesem că pe Zygmunt îl aştepta un viitor strălucit, că cercetările sale asupra insectelor aveau să-l ducă spre o catedră universitară, că-i vor asigura – cine ştie? – o glorie internaţională. Cât despre Magda, o dată

ce-şi va lua bacalaureatul, va putea să-. Şi continue nestingherită studiile, chiar fiind măritată. Luptam de parcă aş fi fost eu la mijloc. Dragostea aceasta fulger, născută de la cea dinţii privire, privire la care fusesem martoră, devenea propria mea cauză.

Cam timid, deşi băiat frumos şi nu lipsit cel puţin de o aparentă dezinvoltură în comportare, Zygmunt se simţea străin printre ceilalţi profesori, care mai toţi aparţineau altei generaţii şi erau oameni mai degrabă aşezaţi. Vârsta ne apropia unul de celălalt şi-n mod firesc mie îmi reveni sarcina de a-l introduce în ritmul de viaţă al instituţiei, de a-l iniţia în jocul influenţelor şi autorităţilor. N-avea rude în oraş, la fel ca şi mâne. Primise bucuros prima mea invitaţie la ceai; ceaiurile noastre de sâmbătă deveniseră un adevărat obicei şi, la liceu, începuse să se spună că noul profesor de ştiinţele naturii şi „capra Domi” (ştiam că aşa mi se spunea când nu eram de faţă) se plac.

Eram tineri, entuziaşti, consideram profesoratul ca o etapă menită să ne ducă spre lucruri şi mai mari, eu îmi şi întocmisem o întreagă listă de lucrări literare, cât despre el, putea să discute ceasuri în şir despre furnici şi fluturi. Ceaiul de sâmbătă ajunsese pentru mine evenimentul cel mai important al săptămânii, eram măgulită că-mi dădea atenţie, că nu se plictisea când ne aflam împreună. Aveam oare şi alte dorinţi? Pe atunci nu ştiam, cum de-aş putea şti astăzi?…

Într-o bună zi apăru Magda, îmi aducea înapoi o carte pe care i-o împrumutasem, nu mai ştiu care. Întârziase, o aşteptasem mult mai devreme, înainte de sosirea lui Zygmunt. El însă era de faţă, se şi aşezase în fotoliu care, cu timpul, devenise fotoliul „lui” şi învârtea linguriţa în ceaşca de ceai.

Poate că de pe atunci era niţel îndrăgostită de el, aşa cum o fată se îndrăgosteşte de profesorul ei, un fenomen foarte răspândit în şcoală, căci Zygmunt avea îndeobşte o puzderie de admiratoare; se prea poate ca nici cartea pe care mi-o aducea şi nici întârzierea să fie cu lotul nevinovate şi să se datoreze doar întâmplării, el însă părea că o vede pentru prima oară.

Mi-ar fi plăcut să fiu Magda, dorisem de mai multe ori să mă prefac în fata aceea superbă ca o floare, atât de frumos colorată şi inteligentă. Era sănătatea, era viaţa însăşi. Părea încă pe atunci a fi mai femeie decât mine; uniforma şcolară îi era parcă prea strimtă; degeaba i se lungeau fustele, degeaba dădea drumul la cusături: creştea prea repede. În ziua aceea purta o bluză care numai reglementară nu era şi-şi făcuse din păr o cunună complicată. Ne salută eu o reverenţă şi, stringând la piept cartea care-i servea drept pretext, îşi plimbă la iuţeală ochii prin încăpere, cercetă masa pusă pentru ceai, pe mine apoi întilni privirile lui Zygmunt, care, cu-n gest maşinal, continua să învârtească linguriţa în ceaşcă. Aşa a început totul între ei.

în orăşelul nostru, unde mai toată lumea se cunoştea, unde elevii erau obligaţi, chiar în afara şcolii, să poarte uniforma CU matricola cusută pe mânecă, unde riscau să fie aspru dojeniţi dacă ar fi fost zăriţi fără părinţii lor într-una din cele două mari cafenele din centru sau la cinematograf, când mai înainte de a se stinge lumina toate privirile făceau înconjurul sălii spre a vedea cine este în sală, cu cine a venit, lângă cine stă, Zygmunt şi Magda nu aveau de fel prilejul să se întâlnească. Ceaiurile noastre de sâmbătă nu puteau deveni o obişnuinţă, s-ar fi iscat un scandal. M-am făcut luntre şi punte spre a le veni în ajutor. Am izbutit să obţin cooptarea lui Zygmunt, deşi era om de ştiinţă, la seratele noastre poetice şi teatrale. Excursiile, lucrările practice de ştiinţele naturii nu mai erau potrivite, zăpada se aşternuse peste pajişti şi fluturi – de altfel, clasele superioare nici nu participau în principiu la plimbările acestea – dar el şi i’. Ic. £d.?. Se dovediră de neînlocuit în vederea pregătirii tradiţionalei serate dansante din martie, serata celor „o sută de zile” până la bacalcaurat.

Seratele acestea aveau loc – ca şi o altă ceremonie de aici – în sala de gimnastică, cea mai încăpătoare sală din clădirea şcolii. Trebuia să fie îmbodobită. În anul acela alesesem fluturii ca motiv ornamental, dar înlăturasem exemplarele prea comune, printre altele, fluturele care se numea „O sută de zile”, un fluture cenuşiu-închis şi care ar fi fost un pretext prea lesnicios pentru un calambur. Aleseam doar exemplarele cele mai frumoase, mai exotice, al căror nume numai Zygmunt îl cunoştea. Seară de seară, după ore, în clasa pustie confecţionam din hârtie fină şi colorată kilometri întregi de ghirlandă pe care prindeam apoi, cu ace, fluturii. Datorită lui Zygmunt, păreau adevăraţi, mai mari decât în natură, dar cu toate petele şi liniile lor şi cu forma exactă a aripilor. Pentru cotilion pregătisem chiar şi perechi de fluturi.

Aveau atunci prilejul să se aşeze în aceeaşi bancă, să-şi atingă mâinile dându-şi unul altuia lipiciul sau foarfecele, să-şi apropie frunţile când se aplecau deasupra unui lucru pe care-l făceau împreună.

Ce frumoasă era Magda în seara celor „O sută de zile”, ce mult o schimbaseră câteva luni de iubire! Noi, organizatorii, am venit înaintea celorlalţi; trebuia să aruncăm o ultimă privire pretutindeni, să verificăm cutiile cu accesoriile pentru cotilion, carnetele de bilete, bufetul, să potrivim ici şi colo câte una din ghirlandele atârnate de scări asemenea braţelor împodobite cu panglici ale unui crucifix. Profesorul de muzicg, niţel cam ghebos, cu

Ochelari pe nas, personajul cel mai pitoresc din toată şcoala, se şi instalase la pian, într-un colţ al sălii. N-avea nici pic de autoritate, deşi se supăra foc din te miri ce, şi nu trezise niciodată elevilor săi gustul pentru muzică, iar când îşi ţinea ora, prin uşa clasei răzbăteau, nu atât sunete muzicale, cât fel şi fel de mieunaturi dominate de vocea-i stridentă şi de pocnetele arcuşului său în pupitru. Nimic nu-l scotea însă mai rău din sărite decât atunci când – după cum i se părea, cel puţin– cineva se freca dinadins de cocoaşa lui (abia vizibilă, de altfel). Se zicea că poartă noroc, eram toţi mai mult sau mai puţin superstiţioşi, deci nimeni nu era mai expus decât el să fie intenţionat înghiontit. De bună seamă însă că nu dorea câtuşi de puţin să poarte cuiva noroc, oricine ar fi fost acela.

Mai c-aş fi pus mâna-n foc că Zygmunt folosise prilejul şi că, în clipa când se aplecase pentru a-i şopti ceva ia ureche, ii atinsese partea de sus a spinării. Muzicianul tuşi uşor, îşi potrivi ochelarii, scotoci prin maldărul de partituri aflate pe pian şi începu să cinte.

Cânta un vals, un mic vals pe atunci la modă: „Francisc”. Pocnindu-şi călcâicle într-o parodic de salut mililăresc, Zygmunt mă invită la dans.

Conducea foarte bine. Am făcut câţiva paşi cu el prin sala goală, ghirlandele de pe scări şi fluturii porniră să se învârtească o dată cu mine. Eram tulburată, cine oare n-ar fi fost în locul meu? Zygmunt mirosea a colonie de bună calitate, se bărbierise probabil în grabă înainte de a veni şi pe buza de sus îi lucea o picătură de sânge. Nu-mi puteam lua ochii de la picătura aceea; în cele din urmă m-am oprit, i-am şters buza cu batista şi i-am spus:

— Acum invit-o pe Magda.

Acelaşi vals ii purtă în mijlocul sălii de gimnastică împodobită sărbătoreşte. Stind deoparte şi îrământinc; prosteşte batista în palmele-mi jilave, ii urmăream din priviri. Toate mişcările lor se armonizau, nimeni n-ar Îi putut spune că nu fuseseră făcuţi unul pentru altul. Se priveau drept în ochi, radiind de fericire, probabil că se aflau pentru prima oară unul în braţele celuilalt. Brusc, micul vals răguşi, începu să se bâlbâie, să-şi repeto refrenul: „încă o dată”... „încă o dată”... Profesorul de muzică se lupta cu ochelarii, căznindu-se totodată să întoarcă pagina. Zygmunt şi Magda pierdură tactul, se clătinară, erau ameţiţi, se opriră.

Am izbucnit toţi trei în râs, un ris fericit fiindcă eram fericiţi. El îi dădu încetişor drumul din braţe, dar mi s-a părut că o sărută hoţeşte pe obraz; primii invitaţi tocmai soseau, elevii şi aşa-zişii lor „fraţi” şi „surori”.

Balul celor „O sută de zile” a fost în anul acela un mare succes, de pe urma lui m-am ales numai cu felicitări. Zygmunt dansa neîncetat; deschise mai intii balul cu directoarea, apoi, după ce aceasta sc retrase curind. Luând cu ea şi răceala oficială, începu să invite una după alta elevele, care se înroşeau ca focul în braţele lui. O mai invită pe Magda de câteva ori, de asemenea şi pe mine, fără ca faptul să atragă atenţia cuiva. Eu ştiam însă că avuseseră timpul să-şi spună totul, că de fapt se

logodiseră acolo, în sala aceea de gimnastică, şi că nu le mai rămânea decât să câştige bătălia cu părinţii şi să salveze până la capăt aparenţele în ce priveşte şcoala, condiţie pusă de directoare pentru ca Magda să-şi poată continua învăţătura până la bacalaureat.

Până la urmă, toate au mers bine, nu însă fără emoţii, într-o sâmbătă au plecat împreună de la mine şi, în loc să se despartă numaidecât, au pornit-o razna pe străzi ajungând la şoseaua naţională din marginea oraşului. Era

în pragul primăverii, zăpada se topea văzând cu ochii pe acoperişuri, jgheaburile şuşoteau, iar ţurţurii se prefăceau în pipete zorite. De la fereastra mea i-am văzut plccând. Dacă mi-ar fi spus ce au de gind să facă, i-aş fi povăţuit să nu se ducă la plimbare sau i-aş fi însoţit, credincioasă rolului meu de doică. Dar poate că n-aveau un plan anume, ci doar le venea foarte greu să se despartă sau poate că doreau să fie câteva clipe singuri. Cineva, fireşte, i-a văzut, faptul a fost adus, cu toate amănuntele, la cunoştinţa direcţiei, furtuna s-a dezlănţuit şi numai cu mare greutate am izbutit să-i scap de pedeapsă: Zygmunt şi-a păstrat postul, iar Magda, slavă Domnului, şi-a luat bacalaureatul.

Căsătoria a avut loc toamna, chiar la începutul noului an şcolar. Mai înainte, m-am dus la Varşovia şi, după lungi şovăieli şi căutări, le-am cumpărat o lampă foarte scumpă, care, adăugindu-se celorlalte cheltuieli, mi-a secat toate micile mele economii. Lampa, în minunatu-i ambalaj, aştepta sus pe dulapul din camera mea; rochia, poşeta, pantofii, totul era gata, cu grijă înfăşurat în hâr-tie foşnitoare de mătase; mai trebuia să merg doar la coafor când, deodată, m-au apucat durerile. Şi astfel, totul s-a petrecut fără mine.

Trebuie să recunosc că mi-au arătat multă afecţiune şi atenţie. Când am deschis ochii după anestezie, ieşind dintr-o lume inferioară şi întunecată, i-am văzut pe amindoi lingă patul meu, ţinându-se de mână şi privindu-

mă îngrijoraţi. Se pare că deliram. Şi totuşi acum erau soţ şi soţie, nu mai trebuiau să se ascundă, nu le mai puteam fi câtuşi de puţin de folos. Dar ceaiurile noastre de sâmbătă au supravieţuit, ba li s-au adăugat alte ceaiuri acasă la ei, la lumina lămpii cu abajur portocaliu, care le plăcuse mult şi pe care o luară – curând după aceea – în noul lor apartament, atunci când Zygmunt fu numit la un liceu din capitală. Oricum, era o promovare, mă bucuram nespus, alte lucruri mai mari trebuiau să urmeze după ce el îşi va isprăvi lucrările ştiinţifice. Acum aveam unde trage când mă duceam în capitală, şi nu exista Crăciun ca să nu mă duc să petrec CÂteva zile fericite împreună eu ei.

Uşa se deschise, era un Austretenkommando; m-am prezentat degrabă, dar, abia înapoiată, am început să-l aştept pe cel următor căci crampele mele nu treceau. De n-aş fi fost operată de apendicită, aş fi luat durerile as-lea drept o criză.

Uşa se deschise din nou. Nu era Misia.

Strigată pe nume şi prenume – le auzeam atunci pentru întâia oară – Helena se ridică. Îşi puse la repezeală paltonul de blană neagră pe umeri, îşi umezi buzele, îşi controla buclele din creştetul capului. Ieşind trecu atât de aproape de Puşti, poate nu dinadins, încât acesta trebui să se dea înapoi ca s-o lase să treacă. Dar numaidecât îşi reluă locul, nepăsător sub casca ce-i ascundea ochii.

O nouă perioadă de aşteptare se deschidea în faţa noastră. Oare Helena să fi fost arestată din cauza lui Slawek, ca şi mine, prin urmare, ca şi Lili? Oare aveau s-o confrunte cu Misia, cu Slawek însuşi? Din sala de gimnastică răzbăteau ţipete, ca de obicei, însă era cu neputinţă să deosebeşti glasul cuiva.

Epuizasem toate posibilităţile de a mai medita asupra viselor. Amintirea lui Zygmunt şi a Magdei îmi părea la fel de vană şi depărtată ca un vis, ei nu mai existau pentru

mine, aici, acum; de altfel, de la ultima vizită pe care le-o făcusem, ei încetaseră chiar de a exista unul pentru celălalt. Povestea noastră se ofilise, se destrămase jalnic. Nu mai ştiam unde şi la ce să mă gândesc; am încercat să recit versuri, ca înainte de a adormi, dar memoria-mi luneca peste cuvinte, care dintr-o dată deveniră cele ale unei Limbi străine. Pe de altă parte, durerile mă chinuiau într-una. Ciulind urechea la orice zgomot de paşi pe coridor, aşteptam de fapt atât întoarcerea Misiei cât şi trecerea următorului Austretenkommando.

Sosi ciorba. O ciorbă foarte bună. Am luat porţia Misiei şi am pus-o lângă culcuşul meu. Alta făcu la fel cu porţia Helenei. Mi s-a părut că Puştiul îmi aruncă o privire aprobatoare. Dar n-am putut mânca.

Helena s-a înapoiat prima, n-a fost reţinută mult timp. Era, bineînţeles, în starea noastră a tuturora când ne întorceam de la etaj cu îmbrăcămintea răvăşită, clătinându-se în mod ostentativ chiar, bătută măr şi plângând, dar înainte de a se duce la locul său, se opri o clipă, intoreându-se cu spatele la gardieni, şi ne făcu semn cu ochiul, un semn cu tâlc. Rămase un moment culcată pe burtă, zgâlţâită, am fi pus mâna-n foc, nu de plins, ci de ris, apoi, ajungind desigur la concluzia că nici râsul, nici lacrimile n-aveau rost aici, îşi drese obrazul şi, cu aerul cel mai liniştit clin lume, începu să-şi soarbă ciorba.

Era, aşadar, cu putinţă să te întorci în felul acesta de la etaj? Exista deci un mijloc de a-i înşela, de a-i duce de nas? Deci nu era neapărat nevoie să-ţi încleştezi dinţii, ba dimpotrivă, puteai să ţipi mai tare decât te durea, ba chiar să ţipi înainte de a suferi? Helena ne insuflă respect, deşi unele dintre noi am resimţit faţă de ea acea bănuială, acea neîncredere care mai târziu aveau să macine comunitatea noastră. Nu cumva era „turnătoare?”

Se prezentă un nou Austretenkommando. Tocmai ne înapoiam de la closet când au adus-o pe Misia la uşa sălii noastre. Păşea desculţă, foarte ciudat şi stângaci, ai fi zis că stă pe gânduri şi se întreabă, fără ă se putea hotărî,

dacă-i mai bine să meargă în virful degetelor sau pe călcâie. În fiecare mână avea una din cizmuliţele-i vişinii.

Prăbuşindu-se pe paie, lovi strachina şi o răsturnă. Celălalt jandarm care era cu Puştiul se şi pregătise să intervină în numele ordinei şi al curăţeniei, dar Puştiul îmi ordonă printr-un gest să curăţ eu. Cu un şomoiog de paie am şters cât am putut arpacaşul gros şi am luat bucăţile de carne de porc. Am avut astfel prilejul să m-aplec asupra Misiei şi, ascunzând-o de privirile gardienilor, am auzit-o rostind foarte clar (şi Lili trebuie c-a auzit-o): – Nu ne cunoaştem.

Am rămas din nou nemişcate, lampa prindea putere pe măsură ce amurgul se îngroşa la ferestre. Până la schimbarea gărzii, Puştiul rămase ţeapăn, nemişcat, fără a-şi scoate casca şi fără să se uite la noL

V

Către sfârşitul celei de a patra săptămâni, regimul se îndulcise mult. În sala de gimnastică, una din zile trecu aproape în linişte, apoi încă una, nimeni dintre noi n-a fost dusă acolo. Pe mine m-au mai chemat o dată sus, a doua zi după ce o convocaseră pe Misia, dar totul s-a mărginit la preliminarii de ordin administrativ. Interpretul a deschis dosarul care conţinea interogatoriile mele, a mormăit la repezeală şi cam fără să se sinchisească concluziile, apoi, ca unei analfabete, mi-a arătat cu degetul unde trebuie să semnez. Nu mi-^a dat răgaz să iau cunoştinţă de text, dar puteam eu oare să-i arăt aşa, dintr-o dată, că ştiam limba germană? Am şovăit o clipă: de felul cum fuseseră redactate frazele, de un mic amănunt oarecare depindea probabil soarta mea. Dar privirea de gheaţă a ofiţerului, mâinile-i albe ce zăceau pe

birou îmi spulberară curajul de a mai încerca să discut. Am semnat, bucuroasă că o etapă a fost, oricum, străbătută, că ceva, oricum, a luat sfârşit şi că de data aceasta urma să fiu dusă, din faţa catedrei, direct în clasa noastră.

În acele câteva zile, toate femeile au fost pe rânci supuse aceluiaşi ceremonial deopotrivă de scurt şi, întocmai ca şi mine, s-au înapoiat răsuflând uşurate, fără ca cineva să se fi atins măcar de un singur fir de păr

din capul lor. S-ar fi zis, aşadar, ca ce era mai rău a trecut. Oare Zajaczkowa îşi semnase declaraţia la spital? Un neîncetat du-te-vino pe coridor ne dădea de veste că aceleaşi lucruri se petreceau şi la deţinuţii bărbaţi.

îndulcirea regimului se vădea şi prin aceea că nu mai eram supravegheate atât de sever, că nu ni se mai poruncea să stăm culcate de îndată ce una dintre noi se ridica în capul oaselor. Dacă nu ne-am fi obişnuit într-atâta cu tăcerea, poate că, cine ştie, ar fi ieşit la iveală că aveam şi dreptul de a vorbi? în orice caz, ancheta nu se încheiase oare? Se mai temeau ei că acelea dintre noi care erau implicate în aceeaşi poveste s-ar putea sfătui între ele pentru a-şi pune de acord declaraţiile? Dar, deşi ne-am dat numaidecât seama că supravegherea slăbise, eram prea terorizate pentru a lua cea mai mică iniţiativă, şi cu atât mai mult, cu cât nimeni nu venise să ne spună: „S-a isprăvit cu tăcerea, a sunat de recreaţie”.

Cum nu mai stam încordate, cu ochii aţintiţi la uşă, ca în zilele precedente– acum uşa se descindea doar pentru schimbarea găzii, pentru a ni se aduce ciorba sau pentru un Austretenkommando – mintea ne era mai liberă spre a ne observa mai bine una pe alta. Eram treizeci şi şase, exact ca-n prima zi, deoarece, dacă lipsea Zajaczkowa, în schimb îi luase locul Misia. Ea, Lili şi vecina acesteia erau cele mai tinere din toată sala. Cele mai vârstnice, corpolenţa şi cărunta doamnă Radomska, cu gura ei în formă de inimioară zmeurie, şi uscăţiva Glinska, cu

căciulă şi mănuşi de piele, numărau desigur şaizeci de ani bătuţi pe muchie.

Cât despre bărbaţi, erau cu siguranţă vreo câteva sute. Ne-a adus aici un întreg convoi de camioane, în care am fost obligate să stăm în picioare şi unde ne-au înghesuit, lovindu-ne cu patul puştii şi cu genunchii.

îmi plimbam privirile peste chipurile tovarăşelor mele; ştiam că nu-mi sânt străine, că, fără doar şi poate, ne întâlnisem adesea pe străzile oraşului nostru, dar mă mira faptul eă, în afară de Misia, nu fusesem în stare să identific măcar una. Făceam o vagă asociaţie de idei între doamna Radomska şi o prăvălie, în mintea mea o vedeam aievea cu pieptul aplecat deasupra unei tejghele; cât despre toate celelalte, de asemenea mă chinuiau asociaţii de idei pe care nu izbuteam să le fixez. Să fi fost oare mamele unor eleve? În orice caz, foste eleve nu erau – pe acestea nu le uitam niciodată.

Stăteam, aşadar, culcate pe paie; acum ne plictiseam, ne răsuceam pe-o parte şi pe alta, număram trenurile, moţăiam, aşteptam să vedem ce se va mai întâmpla. Afară era o minunată vreme de iarnă, zi de zi un smalţ îngheţat oglindea în geamuri cerul senin. Când şi când se iveau infirmierii, mai schimbau ici colo un pansament, mai făceau o glumă pe socoteala colţului nostru – die Kindersclurfe – care se bucura de privilegiul de a-i înveseli îndeosebi. Ceasurile se perindau, pendula sta neclintită..

Unul din puţinele evenimente de seamă al acestor zile a fost brusca indispoziţie a tinerei femei care sta culcată alături de Lili. I se făcuse rău peste noapte, după interogatoriul la care fusese supusă, şi de atunci nenorocita nu mai era în stare să aştepte sosirea unui Auslre-tenkommarido şi ţinea în permanenţă vasul lângă ea. Mă temeam să nu i se fi vătămat vreun organ, însă celelalte, mai experimentate decât mine, ghiciseră

numai-decât, după cum şi aveau să se fălească mai târziu: era însărcinată.

Apoi sosi o scrisoare de-a Puştiului pentru Misia. De când Misia fusese chemată pentru prima oară la interogatoriu – prima şi ultima oară, de altfel – Puş-

Z’i tiul nu mai apăruse la orizont – făcea desigur de gardă în alte săli – iar eu, una, mai că şi uitasem de existenţa lui. L-am revăzut însă într-o zi în timp ce eram scoase de un Austretenkommando. Ca şi prima dată, sta sprijinit de perete, fără cască.

Misia mergea înaintea mea, călcind anevoie pe tălpile-! schingiuite – încă nu-şi putea incălţa cizmuliţele. Când am ajuns în dreptul lui, Puştiul se dezlipi de perete şi, mergând în pas cu noi, încercă să-i strecoare ceva în mână. Fie că n-a înţeles, fie că i-a fost frică sau că n-a mai vrut să aibă vreo legătură cu el, Misia îşi trase mina ca friptă. Atunci m-a fulgerat gindul că trebuie negreşit să iau ceea ce el încerca să-i dea, că Puştiul era pe cale să se expună, expunând-o în acelaşi timp şi pe Misia, că până la urmă tot asupra noastră o să cadă beleaua şi, ca să pun capăt acestor şovăieli periculoase, am întins mina, nici eu nu mai ştiu cum, şi-am înhăţat ghe-motocul de hârtie pe care el se incăpăţâna s-o silească să-l ia. Coridorul era îngust şi grupul nostru compact mergea în dezordine. Jandarmul care escorta alaiul nostru nu observă nimic.

Am strâns hârtiuţa în pumn ca pe o comoară. Când am ajuns în clasă, am izbutit, culcându-mă, să mi-o vâr în sân. Mă tot pipăiam, vrând să mă încredinţez că mai era acolo, că nu-mi căzuse. Nici măcar nu-i puteam da Misiei de înţeles că biletul e la mine şi, certându-mă, beştelindu-mă în sinea mea pentru sentimentalismul meu, pentru nerozia-mi de fată bătrână, mă gândeam să-l arunc în closet cu prilejul următorului Austretenkommando, căci, la urma urmei, pentru cine o făceam pe mijlocitoa-rea, pe cine ajutam, şi la ce bun? Nu eram însă în stare să mă hotărăsc, mă întristam la gândul să arunc hârtiuţa aceea,

şi-apoi se putea prea bine ca apa să n-o ia şi să plutească deasupra,

De altfel, când ne-am întors toate în clasă, Puştiul aruncă o asemenea privire, nu Misiei, ci mie, încât, aşa bătrână cum eram, pentru a-l linişti pe bietul băiat, i-am făcut semn din cap, ba chiar i-am şi zâmbit.

Scrisoarea aceea, pe care, la drept vorbind, o încălzeam cu propriul meu trup şi despre existenţa căreia Misia tot nu ştia nimic, continua să se afle la mine când, pentru ultima oară, în noaptea din ajunul procesului, Puştiul intră să facă de gardă la noi împreună cu Rudi.

Mai toate femeile din sală dormeau şi izbutisem şi eu să aţipesc, dar ce te faci cu visele care, depănindu-se într-o lume aparte şi reluându-şi firul exact din locul unde fuseseră întrerupte, mă pândeau ori de câte ori închideam ochii, se împleteau cu realitatea şi, la cel mai mic zgomot, mă trezeam. Deodată se iscă un du-te-vino, se auziră zdrăngănituri, santinelele ieşeau, celelalte două intrau să-şi ocupe locul în faţa uşii. Eram pe punctul s-adorm din nou când Puştiul îşi scoase casca. L-am recunoscut şi de îndată am redobândit deplina conştiinţă a lumii înconjurătoare. Puştiul se uita la noi.

Să tot fi avut vreo douăzeci de ani, nu mai mult, sau poate mai puţin. Dunga roşie pe care casca i-o lăsase pe frunte îi dădea un aer şi mai tânăr, mai vulnerabil. Ca şi ceilalţi, avea părul tuns scurt, dar al lui era moale şi negru, iar casca s-ar fi zis că-i lăsase, ca o pecete, urma unei prea îndelungate apăsări. Nimic războinic sau teutonic la băiatul ăsta, trebuie să fi fost o fire destul de gingaşă şi de simţitoare. Nu, nu semăna nici cu Slawek, nici cu Misia, cum mi se păruse la început. Avea aceiaşi ochi ca eleva mea Halina, întunecaţi şi umezi, şi când înghiţea, i se vedea mărul lui Adam lunecându-i sub piele, ceea ce-l făcea şi mai înduioşător.

Se lăsa când pe un picior, când pe celălalt, îşi înghiţea saliva, se purta ca un recrut timid în comparaţie

cu impecabila atitudine milităroasă a lui Rudi. Trebuia oare să-i fac semn cu capul, să-i dau de înţeles prin gesturi că n-avea de ce să se neliniştească în privinţa biletului? Dar, la urma urmei, mă plictisea, de asemenea şi Misia, ca de altfel toată povestea asta în care avusesem slăbiciunea să mă las tirită. Căscând ostentativ, m-am hotărât să-ncerc din nou să adorm.

Cu obrazul pe manşonu-i cenuşiu, Misia sta lungită alături, cu ochii închişi. Cizmuliţele-i vişinii – între noi fie vorba, cu carimbii scâlciaţi – păreau să se frângă ca două mâini. Nu puteai niciodată să şti dacă ea doarme sau nu, era cea mai calmă dintre noi toate, leit „Frumoasa din Pădurea adormită”, căci până şi-n timpul zilei petrecea ore întregi fără a deschide ochii şi numai după mişcarea buzelor îmi dădeam seama că se pregăteşte să recite ceva pe de rost. Nici nu luase în seamă schimbarea gărzii din faţa uşii, continua să murmure pentru sine, iar răsuflarea ei urma cadenţa versurilor.

Deodată, foarte aproape de mine, am auzit scârţâind un centiron, o cartuşieră: Puştiul se apleca deasupra Misiei. Era alb la faţă ca varul.

— Ţi-e rău? întrebă el în şoaptă. E bolnavă? mă întrebă apoi pe mine, aproape strigând când Misia deschise ochii fără a-i răspunde.

Aşa cum mi-am închipuit şi eu în prima noapte, el credea că fata deliriază din pricina febrei. Dar n-a fost nevoie să-i răspund. Misia clătină din cap şi zâmbi.

— Te doare? o mai întrebă el, arătând spre picioarele ei acoperite cu paltonul de blană.

Ea dădu iar din cap în semn că nu. Puştiul se îndreaptă din şale şi o porni de-a-ndăratelea înapoi fără a-şi lua ochii de la ea, trăgând parcă după el privirea ei, până la uşă, până la camaradul lui îngrijorat.

Toată noaptea, până la trenul de dimineaţă, până la

schimbarea gărzii, se priviră. Celelalte dormeau, nădăjduiam că dorm toate, mai ales Lili, care, de la început, mi-am dat seama că este cea mai ostilă. Somnul ne schimbase pe toate în paiaţe inerte, respiraţia, suspinele nu erau decât false aparenţe de viaţă, noi nu existam, nu eram vii, în cele câteva ceasuri toată viaţa lumii se concentra în privirile pe care cei doi le schimbară intre ei. Mă simţeam atrasă de ei, dar totodată aveam impresia că stau la pândă ca una care spionează un lucru foarte intim şi care, spre ruşinea ei, nu se pricepe să-şi biruie ciudata emoţie pricinuită de spectacolul la care asistă. Firul întins intre ei doi, de la ochiul unuia la al celuilalt, de la pupila unuia la a celuilalt, vibra şi vibram şi eu toată o dată cu el, deşi nu era loc să mă strecor între ei, să iau parte la înţelegerea lor. De altfel, nici nu voiam. Nu ştiu ce voiam. Nu voiam nimic. Ghemo-tocul de hârtie mi se lipea, cald şi jilav, de piele. Deodată m-a cuprins teama ca nu cumva sudoarea să şteargă scrisul şi-n felul acesta să dispară pentru totdeauna. Dar nu-l puteam scoate acum ca să i-l dau Misiei. Cine ştie cum ar fi reacţionat Rudi? Puştiul, care făcuse un pas înainte, o ascundea pe fată vederii camaradului său. De bună seamă că prefera să-l împiedice să vadă cele ce se petreceau.

în calitate de patrioată, m-aş fi putut scandaliza, în calitate de educatoare, s-ar fi cuvenit să mă îngrijorez, să încerc să pun capăt situaţiei, ş-o fac pe Misia să înţeleagă – ar fi fost de ajuns să tuşesc cu tâlc – că o lu3 razna, să-i reamintesc cine este ea şi unde se află, şi cine este el. Când colo, tremuram jdentru ei, ca şi cum ar fi fost vorba de mine, îmi venea -să mă aşez între ei şi tot restul lumii pentru a-i ocroti. Ochiul alb al lămpii se oglindea în geamuri, s-ar fi zis că o sută de ochi rotunzi, morţi se pregăteau să urmărească scena pe fereastră, că tot ce se petrecea se înregistra undeva, se adăuga în dosare, avea

să agraveze verdictul.

Cercetând încă o dată trupurile ce zăceau adormite, am zărit chipul uşor înălţat al lui Lili. Era palidă, urâţită şi îmbătrânită de ură; cozile-i negre se despletiseră şi, zbârlite, păreau în jurul capului ca nişte şerpi.

Nu eram nici eu chiar aşa de „dreaptă” cum îmi mergea vestea. O preferam pe Misia.

VI

încă -de dimineaţă am simţit ceva neobişnuit în atmosferă. Mai întâi, îndată după schimbarea gărzii, se ivi un Austretenkommando care, fără a ţine seama de cereri, ne porunci să ieşim în ordinea în care stăteam culcate, cite cinci o dată, veghind cu luare-aminte ca să fim absolut toate. De la closet, ne-au dus la un lavabou unde se aflau cinci chiuvete, fiecare având o bucată de săpun de rufe şi un ştergar – chiar uscat şi curat – lucru de care s-au bucurat din plin primele venite. Urlând şi bruscându-ne, ne-au poruncit să ne spălăm, ’ca şi cum această măsură de igienă nici nu putea fi impusă altfel decât cu forţa unor barbari lipsiţi de Kultur cum eram noi. I

Ce desfătare să-ţi pui mâinile sub jetul de apă rece ca gheaţa, să-ţi răcoreşti obrajii umflaţi, să-ţi clăteşti gura amară! Eram laolaltă cu „Şcoala primară” – die Kinderschide – şi cu Helena. Aceasta, fără pic de ruşine, îşi trase fermoarul rochiei şi începu să-şi facă toaleta, având pe ea numai combinezonul de dantelă. Am vrut să-i urmăm pilda, însă n-am mai avut timp, deoarece un spălat atât de riguros depăşea, desigur, porţia de curăţenie prevăzută, şi gardienii, rămânând nepăsători la vederea umerilor şi pieptului Helenei, îi porunciră brutal să se îmbrace şi să ne urmeze.

În tot restul dimineţii nu se mai ivi niciun alt Austretenkoânmando şi, alături de tânăra femeie

măritată, vasul care nu fusese golit răspândea o duhoare insuportabilă. Aceeaşi operaţie se desfăşura şi la bărbaţi. „Mai repede! Mai repede!” auzeam neîncetat pe coridor. O forfotă neobişnuită se iscă şi afară. Soseau maşini. Se auzea ordine: „Prezentaţi arm’!” Spălate, stând în capul oaselor pe paie, aşteptam să ne vină rindul la pieptenul Helenei, înfrigurate ca-n ajun de sărbătoare de toate aceste pregătiri, presimţind că ziua aceea avea să însemne un eveniment. Ba chiar bătrâna doamnă Glinska îşi scoase căciula, ceea ce nu făcuse niciodată până atunci, cu care prilej s-a văzut că păru-i scurt şi rar era tuns „băieţeşte”, ceea ce, zău, nu-i dădea de fel mai mult farmec. Se pieptănă cu grijă înainte de a-şi pune din nou căciula. Icnind de durere, Misia încercă să-şi încalţe cizmuliţele; până la urmă izbuti. Curând am fost toate gata.

Soarele strălucea din ce în ce mai tare la ferestre. Marmitele cu ciorbă trecură, tirâte de-a lungul coridorului; a noastră izbi zgomotos podeaua în faţa uşii; se răspândi un miros plăcut, dar ciorba nu ne-a fost distribuită ca de obicei. Au început să strige primele nume.

Eu am fost dusă împreună cu Misia, cu Lili, cu dolofana doamnă Radomska şi cu Helena. Aşadar, exista o legătură între motivele pentru care fusesem arestate. Pe coridorul de la etaj se şi aflau câţiva bărbaţi cu faţa la zid şi cu mâinile la ceafă. N-am avut când să încerc să recunosc pe careva printre ei, căci şi nouă ni se porunci să ne întoarcem cu faţa spre zid şi să ridicăm braţele. Simţeam în ceafă răsuflarea grea a gardianului meu şi prezenţa rece a ţevii armei sale.

Când îmi veni rindul, totul se petrecu atât de repede, încât, fără să fi avut timp să-mi dau seama ce se întâmplă, m-am pomenit din nou pe coridor, adusă înapoi la fel cum fusesem scoasă: apucată de ceafă. Mi-am auzit numele strigat, rostit de o voce străină, o voce de

arhanghel, m-am poticnit şi m-am dezmeticit în mijlocul sălii de gimnastică; dereticată şi curăţată ca pentru o sărbătoare, luase proporţii măreţe. Departe, în fund, câteva catedre aşezate una lângă alta alcătuiau un fel de tribunal în semicerc, înapoia căruia tronau nişte uniforme cu puzderie de galoane. Un personaj prezida, cel mai important fără îndoială. Pe birouri se înălţau vrafuri de dosare. Am simţit ţeava puştii care mi se înfigea în spate, împingându-mă spre tribunal. Numele-mi fu din nou strigat, cineva rosti o frază scurtă: era blondul meu, i-am recunoscut glasul, dar pe el nu l-am putut deosebi în mijlocul acelui areopag. Altcineva răspunse.. Ja1"’ şi toţi se declarară de acord. Mie, nimeni nu mi-a pus nicio întrebare şi nu mi s-a tradus nimic. Ţeava puştii îmi împunse din nou omoplatul, o mână mă înşfacă iar de ceafă, totul se terminase. Sentinţa fusese rostită. Dar care anume?

Condamnate la ce? La închisoare? La deportare? Pe cât timp şi unde? Sau poate c-aveam să fim puse în libertate, cel puţin unele dintre noi, cele care nu recunoscusem nimic, cele împotriva cărora n-a existat nicio dovadă? Pe toate ne frământau aceleaşi gânduri când ne-am regăsit în clasa unde, cit timp lipsisem, se petrecuseră mari schimbări: lampa fusese stinsă şi, în locul celor doi gardieni dinăuntru, nu mai era decât unul, proţăpit pe coridor, lângă marmita cu ciorbă.

Aşadar, eram oarecum pe jumătate libere, şi în limitele acestei subite libertăţi, între cei patru pereţi ai clasei, puteam face tot ce ne poftea inima. Şi totuşi, fie-

1 Da (în limba germană în text), (n.t.).

care se întoarse la grămada ei de paie, folosindu-se de noua libertate doar pentru a sta în capul oaselor.

Singură Helena începe să umble de colo-colo, făcând vizite, trăncănind vrute şi nevrute, încercând să lege cunoştinţă. Se distra la orice pas, aprindea şi stingea lumina, scria pe tablă cu un ’ciot de cretă. Mâzgălea: doi plus doi egal cinci şi, cu degetul vârit în gură, făcea pe

eleva toantă. Dar n-avea parte de un public entuziast. Preferam cu toatele să tăcem, ciulind urechea la zgomotele de pe coridor. Marmita aştepta şi se răcea; oare când aveau de gând să vină să ne împartă ciorba?

La un moment dat, Misia se apropie de fereastră. Se trase înapoi când santinela care patrula de la un capăt la altul al zidului o ameninţă cu arma, dar nu se întoarse la locul ei. Aştepta ceva, nădăjduia ceva. Capul său micuţ, înconjurat de zulufi diafani, care, aşa cum stătea ea la fereastră, păreau foarte luminoşi, nu se întoarse nici măcar o singură dată spre noi.

Agitaţia dură câteva ore; noi eram doar treizeci şi şase, dar bărbaţii se numărau cu sutele; deşi judecata fiecăruia se desfăşura în mare viteză, era totuşi nevoie de mult timp pentru ca toată omenirea asta să defileze prin faţa tribunalului. În sfârşit, am auzit glasuri răcnind „drepţi!”, portiere trintite şi maşini pornind din faţa peronului şcolii. A urmat apoi o lungă tăcere, poate un ceas, în care timp noi aşteptam mereu, dar până şi Helena, posomorită, s-a culcat iar. Deodată răsunară din nou strigăte, coridorul se cutremură de tropotul cadenţat al paşilor, paşii celor mânaţi şi ai celor care-i încadrau, uşa sălii noastre se deschise, însă într-un fel cu totul neobişnuit, cu un pocnet aparte, şi două nume fură strigate, numele a două femei care nu atrăseseră cu nimic atenţia, pe care nu le deosebeau nici vârsta, nici îmbrăcămintea, nici trăsăturile feţei, care, cel mult, fuseseră

chemate mai des la etaj şi cărora infirmierii fuseseră nevoiţi să le acorde numeroase îngrijiri. Ieşiră cu o grabă ciudată. Şi puţin timp după aceea răsună o salvă de focuri de armă.

Vreau să cred că Puştiul n-a luat parte la execuţie, fie doar pentru faptul că, fiind de gardă în noaptea aceea, trebuia să fie liber peste zi. Sau poate că exista un

detaşament anume pentru astfel de operaţii, un alt Kommando – am aflat mai târziu adevăratu-i nume: plutonul de execuţie – şi poate că nu era alcătuit din jandarmi? E posibil. Voiam s-o cred atunci şi aş vrea s-o mai cred şi astăzi.

Aşadar, am rămas doar treizeci şi patru.

Salvele au răsunat în fiinţa mea, trezind un ecou bine cunoscut; mi-am adus imediat aminte că le mai auzisem: în visul meu, marea bătălie de pe pajişte, coşmarul alaiului de nuntă fugărit pe coridoare, sângele, tirul artileriei; potrivit spuselor doamnei Radomska, viitoarea tălmăcitoare a viselor noastre, totul îmi fusese „exact” prevestit. Nunta însemna „moarte”, florile „lacrimi”, focurile de armă „o schimbare”, „cineva care se duce”. Într-o clipă, toate am înţeles, şi-n clasa noastră, după un moment de stupoare, izbucniră deznădejdea şi panica.

Atunci am putut afla care dintre noi fuseseră arestate singure şi care aveau cite o fiinţă dragă în beciurile de aici: un tată, un soţ, un frate, un fiu. Tinerei femei însărcinate i se făcu brusc rău, un rău teribil de violent care o sili să se îndoaie. Un gând îmi fulgeră prin minte: „Ce noroc că n-au pus mâna pe Slawek!” Acelaşi gând îi venise desigur şi Misiei, şi lui Lili.

După o bucată de vreme de agitaţie, de plânsete şi văicăreli, corpolenta doamnă Radomska luă situaţia în mână. „Maică ta Cristoase!” exlamă ea şi, lăsându-se anevoie în genunchi, începu să rostească rugăciunea pentru morii. O luarăm toate de la capăt, în cor.

„Dăruieşte-le, Doamne, veşnică odihnă şi lucească în vecii vecilor lumina cerurilor tale asupră-le, amin!” Cu vorbele acestea pe buze, neîncetat repetate cu glas scăzut şi parcă maşinal pentru cei ce muriseră şi cu gândul, poate, şi la noi înşine, am ieşit, când ne-a venit rândul să fim alungate din clasă, toate, fără a mai fi strigate pe nume. Marmita cu ciorbă a Crucii Roşii se afla tot în faţa uşii. Această ciorbă, pregătită pentru noi de oraşul nostru, nu ne era dat s-o gustăm. Lumina albă a

unei zile de iarnă ne-a orbit, aerul îngheţat ne-a’tăiat răsuflarea. Un camion, unul din cele care ne aduseseră aici, aştepta în faţa peronului şcolii. Am răsuflat uşurate cu toatele – chiar şi mamele, soţiile şi surorile – când prelata maşinii fu lăsată în jos în urma noastră. Aşadar, ne aştepta altceva, nu eram condamnate la moarte, deci aveam să trăim! Motorul era rece şi nu voia să pornească, îl ascultam, cuprinse de spaime, cum tuşeşte îndelung; acum eram grăbite, voiam să plecăm, să plecăm numaidecât, oriunde, să părăsim locul acela, să plecăm mai înainte ca ei să se răzgândească.

În sfârşit, pornirăm, cauciucurile scârţâiră pe drumul acoperit de polei. Şcoala răminea în urma noastră… patru săptămâni, o frântură de viaţă.

vn

Celor doi jandarmi, aşezaţi cu armele lor pe oblonul rabatabil din spate al camionului, le venea greu să-şi păstreze rigiditatea şi să menţină distanţa faţă de noi când maşina frâna, iar noi, agăţate una de alta, îi loveam sau, la viraje, chiar cădeam grămadă peste ei. De altfel, nu ne mai speriau prea tare, ne obişnuisem cu ei în cursul celor patru săptămâni, iar acum reprezentau trăsura de unire între cele întâmplate şi cele ce aveau să se întâmple. Unde ne duceau oare? Prin crăpătura prelatei zăream câmpuri pustii gonind în urma noastră, acoperişurile satelor şi gardurile sub căciuli miţoase, apoi pădurea, pădure de-a lungul a zeci şi zeci de kilometri, crengi plecate la pământ sub poverile lor albe. Făceam calcule, ne străduiam să recunoaştem şoseaua şi direcţia în care mergeam. Deodată am ghicit mai degrabă decât am recunoscut: întinderea aceea uriaşă de brazi era pădurea din Kielce. Nu fusesem niciodată pe acolo, dar

cunoşteam pădurea din numeroase descrieri. „Cenuşa” lui Zeromski figura în programa analitică şi Misia, de bună seamă, recunoscuse şi ea locul. Am căutat-o cu privirea.

Ghemuită între Helena şi Lili, proaspătă şi cochetă cu căciuliţa-i cenuşie, Misia îşi ţinea ca de obicei ochii pe jumătate închişi. Dar era ceva supărător în dorinţa-i

de a pune neîncetat o barieră între ea şi lumea exterioară, de a se refugia, sub pleoapele-i coborite, într-o lume a ei. „Frumoasa din Pădurea adormită”, mi-am spus, încercând o oarecare ostilitate faţă de ea. Ne agăţăm una de alta spre a ne păstra echilibrul, iar străduniile lui Lili de a nu o prinde de braţ, ba chiar, în măsura posibilului, nici măcar de a o atinge, erau cu atât mai vizibile.

Helena, dimpotrivă, se simţea, în sfârşit, ca la ea acasă. Ea, una, nu se ferea; din contră, folosea orice prilej ca să cadă cu toată greutatea peste unul din cei doi jandarmi, ba chiar să li se aşeze pe genunchi, prefăcân-du-se speriată şi chicotind. Nu mai erau nici ei atât de severi ca la şcoală, ba îi şi strigau câte ceva, înfruntând zgomotul motorului. S-ar fi zis că nu mai sântem atit de primejdioase.

Ca să ne urcăm în camion, trecusem printr-un dublu cordon de soldaţi. Ţevile armelor luceau în bătaia soarelui ca nişte săgeţi, căştile lor rotunde semănau aidoma cu capetele mărite ale insectelor de pe planşele lui Zygmunt. Când ajung să se confunde atit de mult unii cu alţii, oamenii nu mai sânt oameni; nici nu-mi trecuse măcar prin minte să-l caut pe Puşti printre ei. M-am încredinţat pe ascuns că hârtiuţa nu-mi căzuse din sin. I-am compătimit din nou, pe el şi pe Misia, poate că ar fi mai cuminte să nu-i dau biletul; oriunde ne-ar duce, orice s-ar întâmpla cu noi, ei nu aveau nici cea mai mică şansă de a fi iar împreună.

Mi-era mai puţin frig decât îmi fusese în timpul ultimei mele călătorii când mă dusesem să-i văd pe Zygmunt şi pe Magda; aici trupurile noastre se încălzeau reciproc, dar

călătoria aceasta, iarna, în picioare, îmi aducea aminte de cealaltă şi, în modul cel mai absurd, mă simţeam din nou înduioşată gândindu-mă la lampa portocalie, la căldura ei iluzorie; Oare aveam să-i mai revăd vreodată? O certitudine ca de gheaţă îmi străpunse inima: nu, niciodată. Pădurea de brazi pierise, rămăsese mult în urma noastră, nu mai era decit un citat literar, o imagine, ai fi putut-o evoca la fel de bine cu ochii închişi, într-atât părea de inaccesibilă şi de îndepărtată. Oraşul meu dispăruse şi el, o dată cu grădiniţa din faţa ferestrei, unde, în anotimpul acesta, căldăraşii zburau desigur dintr-o tufă în alta de liliac sălbatic. De bună seamă, cineva se mutase acolo, strânsese lucruşoarele mele împrăştiate pe duşumea, le vârise în fundul dulapului laolaltă cu cele ale locatarilor precedenţi, afară doar dacă nu şi le însuşise ori nu le aruncase la gunoi. Poate că smulsese din pervazul uşii tubuleţul cu binecuvântarea? N-o să fie pedepsit pentru asta, binecuvân-tarea n-avea de fel puterea de a face bine sau rău, nicio rugăciune, niciun blestem n-avea această putere, Zygmunt avea dreptate. Ochiul cerului albastru deasupra capetelor noastre nu era nici crud, nici blind, era pustiu. Şi mă simţeam stupidă gindindu-mă că adineauri mă rugasem atât de fierbinte pentru odihna veşnică şi lumina „în vecii vecilor”.

Nu fusesem niciodată foarte credincioasă, vreau să spun că exista în fiinţa mea o dorinţă de a crede, după cum exista şi o dorinţă de a iubi, dar nu eram în măsură să răspund nici uneia, nici alteia decit prin mijlocirea cuiva. Zygmunt şi Magda odinioară, Misia şi Puştiul acum, alţii, de asemenea, mă făcuseră să simt că există ceva, că omul totuşi se poate smulge din el însuşi, poate străpunge un zid, poate face o spărtură şi pătrunde până la inima celuilalt şi poate trăi alături de el măcar atâta cât durează o privire, o strângere de mână. Noaptea trecută,

când Misia şi Puştiul erau astfel uniţi, mă simţisem în al şaptelea cer şi totodată cuprinsă de spaimă,

ca în faţa unui lucru care te cheamă, dar te şi exclude, ca în prezenţa unei taine care te înalţă şi te zdrobeşte în acelaşi timp. La urma urmei, a crede e totuna cu a iubi, numai că aici ceea ce iubeşti este invizibil; şi trebuie să ţi —1 făureşti „după asemănarea” cuiva.

Dacă mi-ar fi fost dat să-l întâlnesc pe cel care să fi avut cu adevărat credinţa şi să fi trăit împărtăşania, aş fi crezut şi aş fi ajuns, datorită lui, la acea contopire; eram, cred, foarte predispusă în acest sens. Mai existau, fireşte, şi textele sfinte, le apreciam din punctul de vedere al intelectualei. Vorbeau foarte frumos despre Dumnezeu, tot aşa cum în altele e vorba de Tristan şi Isolda sau de îndrăgostiţii din Verona. Dar nimeni nu mă făcuse vreodată să recunosc că pentru el credinţa e altceva decât literatură. La şcoală, confesorul nostru avea nu numai darul de a te dezgusta de credinţă, ci şi de dragostea de oameni. Da, uneori, la slujbele din luna mai, la vecernii, atrasă în biserică de glasul orgăi şi de mirosul de tămâie, mă lăsam fără voie purtată către Cineva, către Ceva, cântam o dată cu toţi ceilalţi: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte”; aripile extazului şi ale spaimei mă atingeau deopotrivă; dar mă trezeam repede; toate acestea nu erau decât folclor, superstiţie, entuziasm colectiv nesăbuit, şi ieşeam din biserică mai înainte de sfirşitul slujbei, încercând simţământul omului care s-a lăsat păcălit, care s-a pus ca nerodul pe plâns văzând un film banal.

În privinţa aceasta, Zygmunt exercitase o influenţă hotărâtoare asupră-mi. Desigur, din pricina părinţilor Magdei şi, poate, şi datorită dorinţei ei de a purta rochie albă şi văl, el acceptase căsătoria religioasă şi se supusese tuturor formalităţilor inerente, inclusiv spovedania. De altfel, ce n-ar fi acceptat pentru ca Magda să fie mai repede a lui! Dar desluşisem sensul viziunii lui

despre

lume, viziune „luminată” şi lipsită de iluzii, şi cu mult mai bine decât logodnica sa, care, totuşi, îşi însuşise felul lui de a vorbi. Lumea aceasta nu era numai lumea fluturilor pestriţi. Călugăriţele, acele insecte crude, îşi făuriseră şi ele pe Dumnezeu după chipul şi asemănarea lor. La ceaiurile noastre de sâmbătă îl auzisem vorbind pe larg despre ferocitatea obiceiurilor nupţiale, despre monstruoasele instrumente de tortură pe care natura le-a dăruit insectelor, despre nepăsarea care însoţeşte trecerea vieţii de la un corp la altul, de la o formă la alta, zămislind şi ucigând cu o egală risipă. „Ceea ce trebuie să trăiască trebuie să moară” spunea poetul cuprins de un avânt mistic, dar când Zygmunt, înşirând isprăvile insectelor necrofore, adăuga: „între timp însă trebuie să putrezeşti”, nicio metafizică nu-şi mai găsea locul.

Mai inteligent decât mine, Zygmunt mânuia cu uşurinţă formulele şi abstracţiunile, dispunea de referinţe pentru toate: texte, planşele cărţilor sale; pe mine mă influenţau mai ales imaginile, sunetele, simbolurile, şi-apoi, de ce n-aş recunoaşte-o, eram sentimentală ca o fetişcană. Singurul lucru pe care nu l-am lăsat să-mi fie răpit, în afară de viziunea mea patriotico-literară a lucrurilor (provizia mea de „vechituri”, cum zicea el) a fost un fel de încredere, mai degrabă decât o credinţă, în Comuniunea Sfinţilor1, şi nu ca dogmă religioasă, ci ca o convingere că, dacă nu se întâmplă aşa dincolo de moarte, totuşi în viaţă aşa este, aşa trebuie să fie şi că, în anumite condiţii, în anumite împrejurări, această Comuniune, ca un fel de har, poate să se ivească. Zygmunt mă tachina, îşi bătea joc de mine, şi totuşi eu eram aceea care aveam dreptate: dragostea lor, a Magdei

1 *Dogmă a Bisericii catolice, conform căreia există o*

strânsă legătură între credincioşii de pe pământ, din purgatoriu şi din rai. (n.t.).

şi a lui „nu era ea oare altceva decât acea selecţi naturală, acea simplă necesitate a perpetuării speciei, despre care înainte el vorbea cu atâta autoritate şi pricepere? Nu... jcecer?. Ei o'.re iniţiaţi, datorită acelei iubiri, în cev: ce depăşea simţurile şi raţiunea şi care era tocmai comuniunea aceea invizibilă, comuniunea după care eu tân-jeam atât de aprig? Nu-mi dăduse niciodată o explicaţie sinceră în privinţa aceasta, dar adoptase alt ton de când o cunoştea pe Magda şi nu mai vorbea despre anumite lucruri cu aceeaşi cinică detaşare.

înainte de a se căsători, când ne duceam toţi trei la plimbare, adeseori ieşeam din oraş, îndreptându-se spre câmp, către un loc unde, în spatele cimitirului evreesc, cu înaltele-i pietre funerare, drumul o lua printre sălcii; acolo, un riuleţ se răsfira pe câmpie în şuviţe subţirele şi, la o răscruce, la umbra a patru tei ce-şi împleteau coroanele, sub o streaşină de lemn, se afla o mică statuie a unui Crist îndurerat. Slab şi având un aer tare plictisit, ~. . „'-2" cu: r.; cul sprijinii în palmă şi cu cotul proptit pe genunchiu-i osos. Altă dată, când treceam pe acolo fără Magda, Zygmunt îmi vorbea îndelung despre cultul suferinţei care ascunde dorinţa de a chinui, despre tendinţele vădit sadice ale acelui sculptor naiv care nu uitase nicio rană, care înfipsese cuie în mâini şi-n picioare, strivise capul sub spini şi exagerase relieful vertebrelor. Ba chiar vedea în statuia aceasta, în scheletica-i slăbiciune, ceva de insectă, şi cu acest prilej îmi vorbise despre obiceiurile insectei numită călugăriţa. Dar atunci când Magda depuse la picioarele statuii un buchet de flori culese în drum,. Zygmunt nu se împotrivi. Era o seară frumoasă de august. Maci întârziaţi îşi deschideau ultimele corole în mijlocul miriştilor. Micul Crist îndurerat se îngrijora de soarta lui, de a celorlalţi, de a noastră, de a lumii întregi: ce era rău în faptul că depuneai

un dar la picioarele acestui biet Dumnezeu, când te simţeai deodată atât de fericit şi când deodată deci aveai atât de mult de pierdut?

Da, nimic de zis, dar zău că n-aveam motiv să mă fălesc pentru că adineauri căzusem în genunchi o dată cu doamna Radomska şi cu celelalte şi implorasem mila. Mi se părea acum că ruga noastră colectivă nu fusese nimic altceva decât urletul unor vite duse la casap. Şi, rânjind pe furiş, îmi aduceam aminte de răsunătoarele vânturi ce-i scăpaseră bietei doamne Radomska în toiul rugăciunilor. Era o prea firească reacţie a unui animal speriat şi, de altfel, nu fusese singura în cauză.

Nu vreau să spun că dispreţuiam ceea ce se numeşte „corpul" său că aş socoti funcţiile sale ca aparţinând unui ordin inferior şi de care ar trebui să ne ruşinăm. Dar nu încetam să cred că trebuie să existe ceva mai mult decât corpul, deasupra şi dincolo de el, şi care să aibă altă pondere. Ceea ce mi s-a întimplat cu Karol mi-a dovedit-o.

Karol era pur şi simplu profesorul de ştiinţele naturii care a venit în locul lui Zygmunt când acesta a fost numit la un liceu din Varşovia. Nici că s-ar fi putut să fie mai puţină asemănare între doi oameni. Zygmunt era un sceptic, un raţionalist, avea ambiţii de om de ştiinţă. Karol părea mai degrabă făcut pentru cariera de ofiţer decât pentru cea de profesor de ştiinţele naturii. Şi mai bine i s-ar fi potrivit educaţia fizică. Nu ştia decât ce scrie în manualele şcolare şi de mai mult nu se sinchisea: dădea note la nimereală, după mutra elevului şi după cum îi era sau nu simpatic; de altfel, îşi făcuse o regulă generală din a acorda mereu nota mijlocie, socotind că materia pe care o predă are o importanţă secundară şi că nimeni, şi nici chiar el, nu trebuie s-o ia în serios. Ceea ce nu împiedica, ba, dimpotrivă, favoriza,

o adevărată epidemie de adoraţie pentru el în rândul fetelor; era şi mai îndrăgit decât fusese Zygmunt. Aspectul fizic îl ajuta: mai degrabă mic de statură, solid, cu părul începând a se rări, dar negru ca pana corbului, şi cu umeri atletici. În rest, coleg bun şi fără probleme.

Mă simţeam foarte singură după plecarea lui Zygmunt şi a Magdei, aşa încât am ajuns în mod foarte firesc să mă ocup de Karol, nou venit în şcoală şi în oraş. Fără îndoială că a interpretat cu totul altfel purtarea mea, şi primul ceai de sâmbătă la care l-am poftit s-a terminat în mod cu desăvârşire diferit decât aş fi putut eu să prevăd.

Karol sosi la ora precisă, elegant, spilcuit, şi-mi oferi un buchet de trandafiri târzii. L-am poftit să se aşeze în fotoliul lui Zygmunt, care de altfel era singurul meu fotoliu confortabil, şi l-am servit cu ceai. Mi se părea tare ciudat ca un altul să fi luat locul lui Zygmunt, ca aceleaşi gesturi – turnarea apei clocotite peste ceai, îmbierea cu zahăr şi prăjituri – să fie puse parcă în slujba altui zeu; faptul acesta mă umplu de melancolie, eram tristă şi distrată, şi de aici cred că mi s-a tras pierzarea. Cu o uşurinţă ce dovedea o vastă experienţă şi o practică îndelungată, Karol execută câteva manevre de apropiere şi de încercuire, iar când am băgat de seamă, mă şi aflam întinsă pe canapeaua mea şubredă cu arcurile ieşite în afară, simţind pentru prima oară în viaţă greutatea unui corp de bărbat.

Mai aveam timp să protestez, să mă apăr şi să scap. M-am împotrivit, dar fără convingere, recunosc. De altfel, nici nu mi-a folosit cine ştie ce; forţa lui, răsufla-rea-i gâfiită, bâiguielile lipsite de noimă m-au speriat din cale afară. Ceea ce însă m-a hotărât să consimt a fost curiozitatea. Mi-am spus deodată: „Şi de ce nu?” Aveam, în sfârşit, prilejul să văd cum se petrec lucrurile, cum

arată ele cu adevărat. Şi când împotrivirea a pierit din minte, corpul meu a devenit şi el curios şi supus.

Karol nu avea de fel talentul de a iniţia, totul s-a

petrecut foarte repede, cu inutilă grabă şi brutalitate. De data aceea, prima, am fost doar martor şi observator, n-am participat câtuşi de puţin. El îşi veni în fire din ardoare la fel de repede pe cât se înflăcărase, îmi şopti nişte vorbe încurcate, îmi sărută mâna şi ne pomenirăm amândoi potrivindu-ne veşmintele, el în fotoliul lui Zygmunt, eu pe nenorocita de canapea, dinaintea ceaiului care se răcise; şi nu ştiam încotro să privim, nici el, nici eu. În clipa aceea mi-am dat seama, cuprinsă de groază, că uşa nu era încuiată. „Şi dacă intra Magda?" m-am gândit în mod absurd. În felul acesta m-am dezmeticit de-a binelea.

Teama cea mai mare a lui Karol, lucrul care îl obseda chiar în clipa când se ridică de pe canapea erau aşa zisele consecinţe, adică eventuala mea pretenţie de a fi luată în căsătorie în schimbul virginităţii mele pierdute. De altminteri, mai târziu mi-a mărturisit cât de mare i-a fost surpriza şi că, dacă ar fi ştiut, nu şi-ar fi îngăduit pentru nimic în lume să facă ceea ce făcuse. Nu înţelegeam de ce şi l-am liniştit degrabă. Nu mă simţeam nici lezată, nici dezonorată, nici înjosită în raport cu starea mea dinainte şi, în orice caz, nu putea fi vorba de căsătorie între noi. Am rămas prieteni, adică buni colegi, puţin îmi păsa de cuceririle pe care Karol nu înceta să le facă, speram doar să-mi cruţe elevele, era singurul lucru pe care nu l-aş fi putut admite, nu pentru mine, bineînţeles, ci pentru ele. Dar era un vulpoi prea hârşit pentru a se vârî în complicaţii inutile, iar oraşul nostru nu ducea lipsă de femei măritate care se plictiseau. Nimeni n-a ştiut nimic despre relaţiile dintre noi, bârfelile circulau, desigur, ca şi pe vremea lui Zygmunt, dar nu-mi pricinuiau cine ştie ce supărări. Am mai luat de câteva ori ceaiul împreună, iar rezultatele, trebuie să mărturisesc, au fost mai plăcute pentru mine. Apoi Karol dispăru; o dată cu noul an şcolar, a fost înlocuit cu o doamnă voinică, mereu însărcinată,

spre marea mulţumire a elevilor, care socoteau pe degete numărul lunilor ce-i despărţeau de nişte vacanţe în afara programului.

Acesta a fost singurul lucru pe care Zygmunt şi Magda nu l-au aflat niciodată, cel puţin nu de la mine, Observaseră, ce-i drept, o schimbare: cu prilejul primei vizite pe care le-am făcut-o la Varşovia, în prima seară pe când stăteam în cercul de lumină al lămpii portocalii, grăbindu-ne să cinăm înainte de a- merge la teatru.

— Te-ai făcut mai frumoasă – îmi spuse Zygmunt.

— Te-ai îngrăşat – remarcă Magda. Mă tachinară.

— Şi noi care credeam că te prăpădeşti cu firea din cauza absenţei noastre!

Mă schimbasem, fireşte, ceva se schimbase definitiv în mine. Acum ştiam, eram iniţiată, eram egală cu ei. Episodul Karol nu m-a îndepărtat de ei, dimpotrivă, m-a apropiat într-o oarecare măsură. Ca şi cum aş fi gustat din fructul ce alcătuia hrana lor obişnuită şi pe care, fără Karol, aş mai fi fost încă silită să mi-l închipui, să-l născocesc, să-l reconstitui slujindu-mă de documentare livrescă. Niciodată însă, nici în clipele cele mai plăcute alături de Karol, nici atunci nu mă simţeam pe deplin cu el. Pur şi simplu, nu-l iubeam, nu exista între noi acel ceva peste şi dincolo de trup, chiar dacă în alte privinţe se realiza o înţelegere.

Experienţa aceea mi-a fost în orice caz de folos, îmi priise până şi din punct de vedere fizic, o citeam în privirile care altă dată lunecau nepăsătoare asupra mea, şi

bietul profesor de muzică, aşa cocoşat cum era, mi-a cerut mina, pe care a trebuit să i-o refuz folosind subterfugii; îmi părea rău că-l întristez, mi-era drag şi, desigur. Nu cocoaşa era impedimentul, într-un anume fel mai curând m-aş fi măritat cu el decât cu Karol. De altfel, făcuse aceeaşi propunere – cu tot atât de puţin succes – tuturor colegelor celibatare. Dar „Comuniunea sfinţilor”,

dragostea şi spaima nu le simţeam decât în prezenţa lui Zygmunt şi a Magdei, le surprindeam la ceilalţi, în privirile şi în gesturile lor, iar când Karol a dispărut din viaţa mea, n-am căutat pe nimeni ca să-l înlocuiască.

Acum, în camionul ce ne ducea fără să ştim nici unde, nici către ce, o priveam pe Misia, chipul ei cu pleoapele coborite pentru a se ocroti, şi-mi dădeam seama că se gândeşte la Puşti. Bieţii copii, ce mai soartă aveau! Totul îi despărţea, totul le era potrivnic. N-aveau să cunoască niciodată ceea ce desăvirşeşte, ceea ce întrupează dragostea, însă ce era mai important le fusese hărăzit, ceea ce, fără contact, fără cuvinte, doar prin forţa privirii, doar prin însăşi puterea de a exista, îngăduie ca două lumi închise, fiecare într-o temniţă de carne şi de oase, să alcătuiască doar una singură, în virtutea aceleiaşi legi, aceleiaşi minuni care cheamă stelele la viaţă.

VII

Noaptea trăgea perdeaua, ziua o ridica – se arăta unul şi acelaşi decor. După ce isprăveam să îndesăm într-un colţ – la careu – rogojinile care slujeau de paturi şi după ce strângeam păturile, vedeam o deţinută furişându-se prin faţa ferestrei, cu un făraş plin de jeratic scânteietor. În uşa coridorului de la spălătorie, Fra-nek îi strecura ceva în mână. Asta dura o secundă. Gardiană Zyzia sosea gâfâind; cheile i se legănau zgomotos pe inelul lor metalic. De ea, n-aveai a te teme, vedea atât de prost, încât nu observa nimic. La poartă, în uniformele lor verzi de dinainte de război, gardienii polonezi îndeplineau cu gesturi de marionete ceremonia schimbării santinelelor. Gardianul Rawa se sprijinea o clipă de gheretă şi îşi răsucea o ţigare. Odată misiunea-i îndeplinită, Franek o luă la goană ca un şobolan, cu paşi sprinteni de hoţ. Şi

atunci Wachtmeistcr-ul german apărea venind spre noi, cu aere de general la paradă.

— Ape-e-e-1! răcnea o voce pe coridor.

Apoi ciubărele cu cafea debarcau însoţite de zdrăngănituri. Urma defilarea orelor pustii, depănându-se în silă.

Mecanismul închisorii funcţiona cu măreaţa solemnitate a corpurilor cereşti. Cu excepţia câtorva umbre furişându-se pe lângă ziduri, câtorva cuvinte, „bileţele”,

ţigări ori bucăţi de pâine trecând repede dintr-o mână în-tr-alta, totul era fixat, socotit, prevăzut. În coroanele castanilor, dincolo de zidul cc ne despărţea de parcul oraşului, zăpada se topi, apoi se iviră mugurii.

În celula noastră, numărul cinci, ne aflam laolaltă tot contingentul de la şcoală. Din când în când, doamna Radomska ori Glinska, femeia asmatică şi slabă purtând căciulă de motociclist pe care o porecliserăm căpităneasa, ne părăseau ca să meargă în locul denumit „spitalul”..

Pesemne că nu era cu mult mai bine acolo, deoarece se întorceau fuguţa la celulă. Judecind după numărul paturilor de fier fixate în zid, celula era menită să primească şase deţinuţi. Eram totuşi îngrămădite claie peste grămadă acolo toate treizeci şi patru. Din pricina războiului, închisoarea devenise neîncăpătoare.

Ca orice închisoare poloneză care se respectă, ca de pildă cea din „Străbunii” lui Mickiewicz şi cea din oraşul meu, ea ocupa clădirile unei foste mânăstiri. Celulele erau boltite, iar zidurile groase, jilave. Fereastra noastră, în stil romanic târziu, nu depăşea nivelul solului decât în partea superioară; celula era un adevărat mormânt. Ca să poţi vedea şi altceva decât cizme trecând pe trotuar, trebuia să te cocoţi pe mormanul de rogojini şi să-ţi lipeşti obrazul de gratii.

Acolo stătea Misia. Petrecea astfel zile întregi, înţepenită în dreptul ferestrei şi cu spatele la noi.

După ce camionul trecuse de poarta masivă ferecată cu drugi de fier şi se oprise în curticica mânăstirii – cu arcadele, firidele şi galeriile ei – jandarmii săriseră jos şi uriaşul corp pe care-l alcătuiam noi, deţinutele, şovăise atunci o clipă, din nouă năpădit de o spaimă animalică. Laolaltă ne simţeam bine, nu ne era frig – necunoscutul, acel altceva care ne aştepta la capătul unei călătorii de câteva ceasuri, oare ce era? Ce nouă primejdie? Am fi vrut să ne continuăm drumul, în picioare şi hurducate, căci, atâta vreme cât motorul huruia, cât roţile săltau pe zăpada îngheţată, nu ni se putea întîmpla nimic. Dar iată că prelata se şi ridică şi—1 zărim pe Wacjit-meister lăfăindu-se ca un general în mijlocul unui amestec absurd de uniforme: ale noastre şi ale "vrăjmaşilor.

Wachtmeister-ul avea o listă în mână şi începu să citească el însuşi numele noastre, silabisindu-le, stâlcindu-le. După care, ţâşni de undeva o gardiană grăsană, încorsetată într-o uniformă verde cu fustă lucioasă; clipind din ochii ei miopi şi tot potrivindu-şi micile pandantive în formă de nu-mă-uita, prinse la urechi, ne împinse cu legătura-i de chei până-n celulă.

Zgomotul înfundat al uşii ce se închidea în urma noastră pentru prima oară, pocnetul zăvorului tras ne impresionară. În picioare, în mijlocul celulei, înghesuite ca vitele într-o cireada, stăteam şi aşteptam.

Mirosurile, zgomotele de pe coridor, totul era diferit decât la şcoală. Nu mai recunoaştem nimic, nu puteam interpreta nimic. Umezeala se prelingea pe toţii pereţii, în penumbră – deşi afară totul strălucea alb de atâta zăpadă şi soare – se desluşeau confuz inscripţii neînţelese, săpate în piatra zidurilor. La un moment dat, doamna Radomska exclamă:

— Maica ta Cristoase! Se uită la noi!

Gaura mică şi rotundă din lemnul uşii – vizeta – era astupată de un ditai ochi nemişcat. Eram închise, dar nu

eram singure.

Da, când pentru prima oară uşa aceea fu trântită în urma noastră şi zăvorul tras, când pentru prima oară ditai ochiul acela de pe coridor ne spionă, şi tot aşa prima zi, prima noapte, primul apel, prima împărţire a rogojinilor, toate acestea, datorită neaşteptatei lor ciudăţenii, ne provocară un şoc. După aceea, toate faptele acestea,

multiplicate, pierdute în repetarea lor zilnică, s-au şters şi, pînă la urmă, nu numai că nu ne-au mai înfricoşat, dar nici nu mai erau luate în seamă. Zgomotul zăvorului, auzit de atâtea ori, deveni un zgomot pe care conştiinţa nu-l mai înregistra, ochiul din vizetă care se uitase de atâtea ori la noi fără a ne pricinui, de altfel, vreun neajuns, încetă de a mai fi un fenomen supranatural.

Prima ciorbă ne păru şi ea cu totul deosebită de cea din zilele următoare, care era totuşi aceeaşi, dar nu mai avea acelaşi nimb al neobişnuitului. Când uşa se deschise şi un băiat cu urechile clăpăuge şi căutătură şireată, Franek, plantonul de serviciu pe coridor, care executa aici o condamnare pentru furt dinainte de război şi care mai tirziu ne-a devenit aliat, începu să toarne aşa-zis ciorbă în cutii de conserve ruginite ale căror găuri erau astupate cu fişii de cârpă împuţite, Joannei, tânăra însărcinată, şi apoi nouă tuturora, ni s-a făcut rău.

— Maica ta Cristoase! La mine acasă lăturile nu miros aşa de urât! declară doamna Radomska, cu gura-i în formă de inimioară de culoarea zmeurei făcută pungă.

într-o zeamă cafenie pluteau niţel arpacaş şi nişte rotocoale uşoare şi elastice, ca un fel de cauciuc roz, despre care am aflat mai tirziu că erau maţe de cal.

De ciorba asta dintâi nu s-a atins nimeni, în primul rând din pricina aspectului vaselor. La următoarea, am băut lichidul şi am lăsat pe fund fărâmele de maţe. Cu timpul, am început să aşteptăm ciorba, aşa cum o aşteptam pe cea a Crucii Roşii; foamea îi dăduse alt gust; din pricina foamei şi datorită obişnuinţei se preschimbase în cu totul

altceva.

Cea care a rezistat cel mai mult până să se hotărască a-şi înghiţi ciorba a fost Misia. Când se auzea zgomotul marmitelor pe coridor, ne adunam toate lângă uşă, înşirându-ne una după alta; ea însă rămânea lângă fereastră.

O certam, căutam s-o conving că pâinea pe care o primeam dimineaţa o dată cu cafeaua de ghindă nu era cî-tuşi de puţin îndestulătoare, că trebuia să-şi biruie sila, că ciorba reprezenta totuşi ceva hrănitor, ceva cald. Ea însă îşi folosea felia de pâine în mod rafinat: dimineaţa îşi bea numai cafeaua, la prânz, când noi mâncam ciorba, ciugulea din pâine, iar seara consuma restul. Din fericire, cutiile de conserve ne-au fost luate, distribuindu-ni-se în locul lor gamele mari şi colorate din material dinainte de război, fabricate, pare-se, special pentru închisori. Era un privilegiu pentru celula noastră, deoarece acum numărul deţinuţilor depăşea cu mult pe al gamelelor. Fiecare şi-a ales una, i-a făcut un semn şi avea grijă ca nu cumva să-i fie schimbată. Era primul obiect pe care-l puteam considera ca fiind al nostru.

Misia primi singura gamelă roşie şi când, ţinând-o cu amândouă mâinile, se aşeză în rând la coadă ca să-şi ia ciorba, am răsuflat uşurată. Eram toate slăbite de foame, ea cu siguranţă era şi mai slăbită decât noi.

Gamelele erau mari cât nişte salatiere, albe pe dinăuntru şi colorate pe dinafară, deteriorate, de altfel, presărate cu pete negre acolo unde smalţul sărise, dar constituiau un adevărat lux faţă de cutiile de conserve. Regulamentul cerea ca, după ce fuseseră spălate, să fie aşezate în formă de piramidă pe o măsuţă aflată într-un colţ al celulei. Misia se oferise din proprie iniţiativă să îndeplinească această sarcină. Aşeza gamelele, rânduindu-le într-un anumit fel, căutând să obţină în fiece zi alt

efect, mutând, printre cele galbene, albastre şi verzi, roşul aprins al gamelei ei. Mormanul odată înălţat, ea se dădea înapoi, îşi privea opera şi se întorcea degrabă la fereastră.

Nimeni, în afară de mine, nu-i vorbea. Dormeam una lângă alta, sub fereastră; eu potrivisem astfel lucrurile,

dar, în plus, întâmplarea reconstituise acel Kinderschule al nostru; o aveam din nou, întocmai ca la şcoală, pe Lili în dreapta şi pe Misia la stânga mea. Dar de când se înfruntaseră în cursul unei discuţii violente purtată pe şoptite în seara sosirii noastre, cele două fete – c?. Res-ar fi cuvenit totuşi să fie prietene întrucât aveau aceeaşi vârstă, şi-apoi Slawek era fratele uneia şi logodnicul celeilalte – nu-şi mai vorbeau. Nu era vina Misiei – ea nu căuta prietenia nimănui, dar nici nu respingea pe nimeni. Lili era aceea care – intrasigentă, având principii bătrâneşti, concepând un patriotism necruţător – nu-i putea trece cu vederea Misiei manevrele ei cu Puştiul, la şcoală.

La şcoală şi-n închisoare. Deoarece, împotriva oricărei aşteptări, Puştiul apăruse într-o noapte în curtea mânăstirii, îngenunchease în faţa ferestrei noastre şi bătuse în geam.

Sosisem de vreo cincisprezece zile şi începusem să ne obişnuim cu noua noastră existenţă. Aici, femeile, nemaifiind silite să tacă, fuseseră apucate de un adevărat delir al pălăvrăgelii;. În curând am aflat totul despre noi toate: cine era fiecare, inventarul avutului ei, cum născuse, ce boli avusese, ea, bărbatul ei, copiii ei, mâncărurile preferate, cum le gătea şi ce visase peste noapte. Numai motivele pentru care fusesem arestate erau excluse din noianul acestor mărturisiri. Oare le discutau pe şoptite, în ungherele celulei? Nici măcar, subiectul acesta era „tabu”. Despre interogatorii însă turuiau toate cum fuseseră bătute, ce răspunsuri nemaipomenite găsiseră cât ai clipi din ochi, care erau metodele şi maniile

anchetatorilor, care fusese cel mai bun şi care cel mai rău. Dar, lucru ciudat, rezultatul era că toate sântem nevinovate, că am fost arestate din greşeală, din întâmplare, şi că toate socoteam să fim puse în libertate mai curând sau mai târziu.

Nu ne cunoşteam sentinţa, nimeni nu venise să ne-o comunice, dar, de vreme ce nu împărtăşisem aceeaşi soartă ca cei ce fuseseră împuşcaţi pe loc, însemna că nu sântem condamnate la moarte. Deşi instrucţia se terminase, motivul detenţiei rămânea pentru fiecare un punct delicat; ne cunoşteam bine acum, ne cunoşteam chiar mai bine decât ne-am fi putut cunoaşte în alte împrejurări, dar cine oare putea să garanteze că printre noi nu se află vreuna „slabă de înger” care mărturiseşte totul din prima clipă sau, mai ştii, chiar o „turnătoare”?

Mai ales Helena şi Misia erau cele faţă de care vocile coborau de îndată, şoaptele încetau. Helenei prea puţin îi păsa, iar Misia nici nu lua aminte.

Când a doua zi după sosirea noastră s-a deschis uşa şi deţinuta-planton, însoţită de Zyzia, ne-a azvârlit o cârpă şi ne-a adus o găleată cu apă dându-se ordin să spălăm pe jos, Misia se văzu desemnată – ca să zic aşa, în temeiul unui acord general – să facă treaba aceasta, sub cuvânt că era cea mai tânără.

Ea vârî docilă cârpa în găleată şi se lăsă pe vine; marginea fustei de şcolăriţă se muiase în apă. Cocoţate pe masă ca pe o plută, femeile îi dădeau îndrumări cu vădită satisfacţie.

— Maica ta Cristoase, copilă dragă, ai plumb la fund?! exclamă indignată doamna Radomska.

— Poate vei binevoi să treci cu cârpa şi pe aici? sări cu gura şi doamna Dabrowska. Nu, nu aşa. Mai întâi moai-o, clăteşte-o bine şi apoi stoarce-o. Cum adică, se poate ca cogeamite fată ca tine să nu ştie să stoarcă o bucată de pânză?

Nemaiputând răbda să privească vreme îndelungată o astfel de treabă de amator, doamna Dabrowska, gospodină model, aşa cum aveam să aflăm amănunţit după aceea, smulse cârpa din mâinile Misiei şi, fără a se lăsa

pe vine, răşchirându-şi bine picioarele, duse curăţenia la bun sfârşit cu mişcări sigure, semicirculare, de profesionistă.

De fapt, spălatul podelelor trebuia să revină în fiecare zi uneia dintre noi, dar când, pentru a scăpa de corvoadă, căpităneasa invocă astma, doamna Radomska inima şi obezitatea, iar Joanna sarcina, tot Misia fu nevoită, în mod destul de curios, să le ţină locul. De bună seamă, le făcea plăcere tuturor să-i atribuie rolul Cenu-şăresei. Paltonul gri, cizmuliţele vişinii îşi pierduseră de mult prospeţimea şi eleganţa. Chiar şi pentru a spăla podelele îţi venea greu să te dezbraci; în timpul zilei nu ne scoteam paltoanele din cauza frigului pătrunzător, iar noaptea fiecare şi-l întindea peste pătura subţire. Docilă, amabilă, neobosită, deşi totodată pe jumătate absentă, Misia, udându-şi cizmuliţele şi murdărindu-şi paltonul de blană, o ajunsese curând pe doamna Dabrowska în ce priveşte arta de a stoarce o cârpă şi de a spăla podeaua. Ordinele însă şi dojenile plouau cu nemiluita asupră-i.

Învăţasem repede, şi aici, ca şi la şcoală, semnificaţia şi succesiunea evenimentelor. După apelul de dimineaţă, urma ceea ce se numeşte „vidanjarea”, adică golirea hârdăului. Pe coridor se auzea zăngănitul zăvoarelor la fiecare celulă, zgomotul se apropia de noi şi Zyzia sau colega ei Katelbina, o blondă voinică cu voce de stentor, ne ducea, în sfârşit, şi pe noi la latrine şi-apoila lavabou. Pentru treaba asta trebuia să fim două ca să luăm de toarte hârdăul cu conţinutu-i de peste noapte, să-l golim, să-l clătim şi să-l aducem înapoi în celulă. Mai e oare nevoie să spun că şi corvoada aceasta îi revenea Misiei la fel de des ca şi spălatul podelei?

Privăţile închisorii erau o curiozitate unică în felul lor. Le poreclisem „trifoi” deoarece erau alcătuite din trei scaune legate printr-o ţeava care, după câteva ocoluri,

ducea la o instalaţie paralelă de la catul de sus. La noi, la parterul nostru pe jumătate subteran, nu aveam decât o pereche de „trifoi”, aşa încât trebuia să-ţi aştepţi rândul destul de multă vreme, mai ales că doamna Dabrowska îşi ocupa locul aproape pe toată durata „şedinţei”.

Lavaboul nu avea decât o singură chiuvetă lungă în formă de troacă şi înzestrată cu vreo câteva robinete. Cu excepţia Helenei, a fetelor şi a câtorva femei, puţine la număr, nu prea se găseau candidate pentru un spălat mai temeinic, apa era rece ca gheaţa şi nu ni se dădea săpun.

Din fericire, o dată pe săptămână existau „aburii”, un fel de duş cald cu care prilej ni se dădea fiecăreia cite o felioară de săpun cleios.

Înghesuite sub duşuri, făceam cunoştinţă şi cu nudurile noastre. Spectacol nu prea plăcut. Pe spinări, pe fese, se mai vedeau urmele loviturilor, vânătăile băteau înspre negru, înspre roşu, treceau prin toate culorile curcubeului înainte de a pieri. În afară de tinere, aproape niciuna dintre noi nu avea pântecele intact, fiecare purta pecetea sarcinilor ori a unei operaţii. Şoldul descărnat al doamnei Lichniakova, şchioapa, nu mai era un secret pentru nimeni. Când însă ni se întâmpla să ne aflăm alături de căpităneasă ori de doamna Radomska, întorceam capul.

Căpităneasă nu era decât un schelet cu articulaţiile umflate. Cât despre doamna Radomska,. Ea plutea în propria-i piele ca într-un sac din ce în ce mai larg pe corp, cu falduri din ce în ce mai goale. Slăbea într-un ritm uluitor, şi corsetul, care la început de-abia o încăpea şi din care se „revărsa”, acum nu mai cuprindea sub platoşa lui decât un fel de jalnic cocon atrofiat.

întorceam capul. Evitam să le privesc din respect pentru vârsta lor şi din milă, şi ca să mă consolez, priveam pe furiş fetele. Erau amândouă fermecătoare, pielea lor tânăra se adapta mlădios formelor corpului. Spre a-mi reaminti frumuseţea trupului omenesc, spre a mai putea da crezare realităţii acestei frumuseţi, aveam nevoie de ocheada aceasta pe care le-o aruncam în timpul duşului. Lili era mai înaltă, avea corp de înotătoare, cu muşchi alungiţi şi ligamente tari. Era, de altfel, preocupată de condiţia ei fizică, singura dintre toate care făcea cu îndărătnicie gimnastică în fiecare dimineaţă. Misia era gin-ganşă, uşoară, totuşi cu forme destul de pline. Nimic mai încântător decât nuditatea-i îmbujorată de apa caldă.

Corpul Helenei s-ar fi zis că aparţine altei rase. Dezbrăcată, părea mai puţin masivă decât cu rochia pe ea, avea talia subţire, sânii însă cu sfârcuri de culoare închisă, aproape negri, se lipeau unul de altul în exuberanţa lor şi mai că-i umpleau subsuorile. Avea şi „un fund cit o darabană”, vorba doamnei Dabrowska. Pântecele, de asemenea, o dezavantaja, niţel prea bombat şi brăzdat de vinişoare roşii. La început ne-am închipuit că fusese izbită şi în burtă, dar vinişoarele erau urme lăsate de sarcină. Contrar bănuielilor noastre, Helena era măritată. Bărbatul ei, de profesie inginer, o iubea la nebunie şi-i trecea cu vederea numeroasele-i aventuri. Cei doi copii pe care-i avea erau crescuţi de bunica lor. Helenei nu părea să-i pese cine ştie ce de ei şi ne vorbea mai degrabă despre iubiţii pe care-l primea în lipsa de acasă a soţului. Locuia la marginea oraşului într-o vilă înconjurată de o grădină cum nici c-ar fi putut să fie alta mai grozavă. Prin grădina aceea fugise Slawek într-o seară, sărind peste gard, când bărbatul Helenei telefonase că o să se întoarcă mai devreme de la serviciul lui de noapte la uzină. Dar agenţii Gestapoului sosiseră în

acelaşi timp cu el şi, în loc să fie prinsă cu Slawek,

Helena fusese arestată împreună cu soţul ei, ceea ce, desigur, era mult mai onorabil pentru dânsa.

Slawek avea poate la Helena una din indispensabilele lui ascunzători; asta mă străduisem să-i explic lui Lili, după ce avusese loc o scenă furtunoasă între ea şi Helena în ziua când aceasta se apropiase de Lili şi, cum nu sc? poate mai simplu şi mai sincer, ca unei tovarăşe de suferinţă, voise să-i vorbească de Slawek. Nu credeam însă nici eu în explicaţia pe care încercam s-o dau; era de ajuns s-o priveşti pe Helena: cum ar fi putut rezista Slawek acelui trup care, chiar şi aici, veşnic însetat, se oferea tuturor bărbaţilor?

Ne întorceam, aşadar, privirile şi de la corpul gol al Helenei, cum procedam faţă de femeile bătrâne, dar, în primul caz, pentru alte motive şi mânate de un alt simţământ. Helena îşi scotea cea dintâi rochia şi lenjeria şi se băga sub duş. Apa ce curgea deasupră-i îi pricinuia o plăcere deosebită. Nu se sătura niciodată să se tot zbenguie şi era nevoie ca Zyzia să închidă apa caldă, iar duşurile s-o frigă cu ţâşniturile lor glaciale pentru ca să ci’âvşersc?. Cdr.tv.? c zvăpăir.1?. Şi, cu părere do rău, să se ducă să-şi pună iar veşmintele. Până şi în celulă, unde toate, tremurând de frig, ne ghemuiam sub pătură spre a ne îmbrăca, ei -îi plăcea să se fudulească, pe jumătate goală, în furou-i de dantelă neagră sub care se întrezărea trandafiriul echivoc al sinilor.

Rawa o dibuise numaideeât sau mai degrabă ea îl dibuise, dar n-o putea scoate din celulă decât o dată pe săptămână, noaptea, şi pentru foarte scurt timp. Se lipea de el cu tot trupul în faţa uşi, sărutările lor răsunau şi, după ce Helena se întindea din nou pe rogojină, o auzeam încă mult timp gâfâind.

— Maica ta Cristoa.sc, cu cine-i este dat omului să: stea într-o celulă! se văita domna Radomska.

Când nu se zărea ţipenie de bărbat, Helena era, de i altfel, cea mai bună colegă din lume, gata oricând să-ţi: facă un serviciu, veselă şi fără mofturi. Din cauza temperamentului ei vulcanic, s-a ales şi cu un afront din partea Ritei, căreia – atrasă de felul ei bărbătesc de a se purta şi de păru-i tăiat scurt – s-a apucat să-i facă propuneri. Totul s-a isprăvit cu o palmă zdravănă pe care Helena a încasat-o râzând. I-a dat pace Ritei.

Cu prilejul „aburilor”, ne spălam părul şi rufele – acestea cu leşie – căci toate aveam păduchi, probabil luaţi din pături. Părul lui Lili, lung şi negru, îi acoperea tot spatele, şi ea părea înveşmântată în părul pe care-l storcea de apă şi pentru uscarea căruia îi trebuia vreme îndelungată, aşa încât răcea uşor şi, când o căutai, avea guturai. Zulufii diafani şi castanii ai Misiei, cârlionţaţi de la natură, se zbiceau numaidecât.

A trebuit să-mi pregătesc migălos manevra, să aleg cu grijă momentul spre a-i da Misiei biletul Puştiului. Ea stătea lângă fereastră, cu spatele spre celulă. Lili, în capătul opus, părea absorbită de o conversaţie cu doamna Radomska; ceea ce înseamnă că era pe cale să îndure răbdătoare un întreg interogatoriu privitor la familia ei şi la rudele familiei sale. Misia şi cu mine eram pe jumătate ascunse de grămada de rogojini. M-am apropiat, ca şi cum aş fi vrut să arunc şi eu o privire în curte.

— Din partea Puştiului – i-am spus, punându-i hâr-tiuţa în mână.

Ea o privi îndelung, temătoare, având aerul de a nu icrede; nici nu se gândea s-o despăturească. Nu înţeleigeam de ce şovăie, de ce aşteaptă, ba chiar îmi trecu prin iminte că o s-o rupă fără s-o citească şi, o clipă, nebu-ineşte, am vrut să i-o iau înapoi: fusesem atât de tulburată Interceptând biletul acela. Şi îmi asumasem atâtea riscuri pentru a-l păstra, încât imi aparţinea niţeluş şi mie. După cum ii era obiceiul, Misia începu să-l răsucească între degete.

— Citeşte! i-am spus spre a pune capăt şovăielii ei. Am aruncat totodată o privire în celulă: Poţi, acum, nu-maidecit.

Biletul era o foaie ruptă dintr-un caiet, iar raidurile cu un scris gotic ascuţit se cam şterseseră de sudoarea mâinilor mele. Am aruncat o privire pe furiş asupra biletului, nefiind în stare să-mi birui indiscreta curiozitate. Era, de bună seamă, un poem, căci am zărit citeva strofe copiate cu grijă. Hârtia tremura în mâinile Misiei; nu înţelegea.

— Dacă aţi vrea să-mi traduceţi, doamnă – zise ea, în sfârşit.

Eu o tutuiam, ea insă se încăpăţâna să-mi spună „doamnă”, deşi îi repetasem adeseori că aici sântem toate egale, că nu exista nici doamnă, nici profesoară, şi că nici diferenţa de vârstă nu mai conta.

Misia învăţa germana; ştiam că, după ce pleca de la lecţiile mele, alerga în cealălalt capăt al oraşului, la un alt curs clandestin, la colega mea doamna Goldberg. Doamnei Goldberg nu-i plăcea să iasă din casă, îi venea greu să poarte brasarda cu steaua lui David, şi elevii ei Stăteaua la coadă pentru ea prin magazine. Locuia singură, soţul ei murise în septembrie, pe front. Acceptase să participe la învăţământul clandestin, la fel de simplu ca şi ceilalţi colegi, deşi pentru ea pericolul era incom-. Parabil mai mare. Era profesoară din vocaţie şi îşi adora meseria; datorită ei.mă apropiasem mai temeinic de Goethe; izbutisem să-l citesc în original, lăsând deoparte ecranul traducerilor. Elevii ei îşi însuşiră un accent de-săvârşit, ceea ce multora le-a folosit nespus în perioada

aceea. Dar citeva luni mai târziu, cursurile ci, ca şî ale mele, au fost brusc întrerupte. Halina, eleva noastră comună, cea care avea ochi la fel ca Puştiul, îşi

convinsese părinţii să avanseze, cu titlu de împrumut, suma necesară – asta se petrecea înainte de înfiinţarea unui ghetou în cartierul vechi al oraşului şi înainte de deportările masive – şi doamna Goldberg plecase cu un convoi special. Li se făgăduise să fie trecuţi, în schimbul unei mari sume de bani, într-o ţară neutră.— Noi, un grup de prieteni, i-am însoţit până la camion şi ne-am luat rămas Imn de departe, prin semne, deoarece jandarmii nu ne îngăduiau să ne apropiem. Li s-a dat dreptul să-şi ia toate lucrurile, afară de mobilă, bineînţeles; camionul era ticsit cu geamantane; doamna Goldberg purta un palton de blană al uneia din rudele Halinei, un palton mult prea mare pentru ea; brasarda cu steaua, cusută la repezeală, luneca şi ea o trăgea neîncetat la loc. Ochii ei, nu negri ca ai Halinei, ci albaştri

— Slavi sau germanici – ochii autorilor ei preferaţi, erau plini de lacrimi.

Părinţii Halinei făcuseră un gest foarte frumos plătind pentru doamna Goldberg; jertfeau astfel pe unii dintre îndepărtaţii lor veri săraci şi aceştia ii blestemau

— Halina venise, profund zguduită, să ni se plângă – dar, în orice caz, nu li s-ar fi dat voie să plece cu toţii. Doamna Goldberg nu părea să aprecieze cum se cuvine prilejul ce i se oferea şi, până-n ultima clipă, s-ar fi zis că şovăie. Cred că până la urmă, dacă n-a sărit jos din camion, faptul se datoreşte doar paltonului de blană care-i fusese încredinţat. Noi însă eram fericiţi văzând că pot pleca, întrucât nădăjduiam să-i aştepte o soartă mai bună – Elveţia, poate, ori Italia, „acolo unde înfloreşte lămâiul”, şi chiar îi pizmuiam niţel. Plecarea totuşi n-a fost veselă şi am privit cu inima strânsă camioanele şi escorta lor armată dispărând la colţul străzii.

Pentru aceştia totul fusese organizat legal, oficial – numai peştele cel mare izbutise să scape din năvod. „Ce putere are banul!”, cugetam noi în sinea noastră şi am comentat îndelung evenimentul, aşteptând cărţile poştale făgăduite. Într-o zi însă, înainte de arestarea mea, au

început să circule unele zvonuri, cărora, în primele zile, nu le-am dat crezare, până într-atit depăşeau orice închipuire. Ocupaţia era încă foarte recentă, iar noi nu ne obişnuisem cu toate grozăviile ei. Apoi zvonurile fură întărite de pecetea certitudinii: nu în ţara gingaşei Mignon1 şi nici pe ţărmul lacului Leman se sfirşise călătoria, ci pe dunele unei păduri; ecoul focurilor trase şi pămân-tul săpat pentru groapă nu mai îngăduiau nicio îndoială.

În orice caz, Misia —- elevă sârguincioasă, deşi nu dotată – a profitat îndeajuns de pe urma lecţiilor entuziaste ale doamnei Goldberg pentru a fi în stare să înţeleagă de una singură textul primei ei scrisori de dragoste. Dar, fără a mai aştepta să mă roage încă o dată şi cu o nerăbdare prost ascunsă, m-ain aplecat asupra ei, căci nu dădea drumul hârtiei, şi am început să citesc:

„Wenn ich Sie sehe so auj dem Stroh liegen…" „Când te văd culcată aşa pe paie…"

Poemul era lung şi, în măsura în care cunoaşterea limbii îmi îngăduia să judec, stângaci şi semănind cu o compunere de adolescent. Pe Puşti îl chema Werner, semnătura însoţită de o uriaşă parafă juvenilă se întindea pe toată partea de jos a paginii. „Când te văd culcată aşa pe paie" – vorbele acestea reveneau ca un re-

1 *Tânăra italiancă din Wilhelm Meister Ac Goelhe. (n.t.).*

fren – „fiecare bălaie a inimii mă doare şi mi-e ruşine că aparţin naţiei mele. Mi-e ruşine şi te iubesc şi te rog să-ţi aduci mereu aminte că n-am vrut una ca asta şi că sânt gata să-mi dau şi ultima picătură de sânge pentru a te duce departe de aici. Aşteaptă-mă aşa cum şi eu te aştept. Cândva totul va lua sfârşit şi te voi ajuta să uiţi şi mă vei face şi tu să uit. Vom pleca departe amândoi, spre altă ţară, acolo unde soarele n-a văzut niciodată ce-a văzut aici şi amândoi o să fim fericiţi. Când te privesc

culcată pe paie, cred şi ştiu că această zi va veni. Aşteaptă-mă aşa cum şi eu te-aptept. Al tău Werner.”

Am sfătuit-o pe Misia să înveţe poemul pe de rost – ceea ce era foarte uşor pentru ea – apoi să rupă hârtia şi s-o facă să dispară cu primul prilej când se va duce să golească hârdăul. Sint convinsă că m-a ascultat, întrucât altfel îl punea în primejdie pe Werner, care semnase cu numele şi prenumele lui, ba chiar îşi dăduse adresa de la Kiel.

În orice caz, de atunci n-am mai văzut hârtia în mâi-nile ei. Dar, când stătea, potrivit obiceiului său, lângă fereastră, mişcându-şi buzele, mi se părea că recită nu numai din Mickiewicz sau Norwid.

Misia, fireşte, dar şi eu, care totuşi nu învăţam uşor pe dinafară şi trebuia mereu să mă uit în hârţoage, am reţinut acel „Wenn ich Sie sehe so auf dem Stroh lie-gen”. Versurile mi s-au şters din minte, dar şi astăzi revăd acea foaie de hârtie smulsă dintr-un caiet, strofele acelea cu grijă caligrafiate şi semnătura cu litere ascuţite din josul paginii „Dein Werner”.

Iarna, foarte grea în anul acela, nu plecă decât în ultimul moment. Pe neaşteptate, fără tranziţie, primăvara izbucni. Dar sub arcade, prin colţuri şi unghere, mai dăinui încă multă vreme o zăpadă cenuşie şi îngheţată. În afară de „apeluri”, de „vidanjări”, de „aburi” şi de ciorbă, mai era un ritual, care, cu etapa lui, marca fiece zi.

— Plimbarea! răsunau zbierate pe coridor, iar lacătele începeau să zăngănească.

Erau scoşi în acelaşi timp deţinuţii din mai multe celule, în aşa fel ca să formeze un cerc, mergind unul în spatele altuia jur împrejurul curţii. Dar celula noastră, a deţinutelor politice, îşi făcea plimbarea separat. Zyzia şi Katelbina se aşezau la soare, sprijinite de zid, şi, zornăindu-şi cheile, ne supravegheau ca să stăm cu braţele bine încrucişate la spate şi nu cumva să profităm de prilej pentru a schimba o vorbă cu vreun deţinut do serviciu de la secţia de bărbaţi care trecea pe sub

arcade.. Dar totuşi mai totdeauna se găsea cineva care să vină şi să lege cu noi două-trei cuvinte sau să ne cheme deoparte o clipă, aşa că rar ne întorceam în celulă cu mâna goală sau fără ca Franek să ne fi strecurat o ţigară sau o porţie de „brichton”. Fireşte, Helena era cea mai dibace dintre noi toate şi mereu ne procura cite ceva; iar

„în cârdăşie” cu Franek, stătea ore întregi, lipită de vizetă, şuşotind şi râzând împreună.

Când Rawa nu era de serviciu pe coridor sau când cine ştie din ce pricină nu putea s-o scoată din celulă pe Helena, venea în grabă, întredeschidea uşa (când n-avea cheia, ridica geamul vizetei, care de-abia se mai ţinea în rama ei după atâtea manipulări) şi îi strecura cu ghiotura pachete de ţigări, pe care ea, de altminteri, le împărţea cu noi ca o bună camaradă. Trăgeam fiecare pe rând din ţigară şi, precum învăţasem, suflam fumul în zid, căci jilăveala îl absorbea. Într-adevăr, mirosul de ţigară în celulă ne-ar fi atras pedepse aspre şi o anchetă: Wacht-meister-u\, care nu fuma, era foarte sensibil la o asemenea indisciplină.

Cu toate acestea, Helena nu reuşise să-şi atragă simpatia: femeile acceptau ceea ce ea le dăruia, dar continuau s-o bârfească şi s-o dispreţuiască, lucru pe care, de altfel, ea nu-l lua în tragic. Din noaptea când pentru prima oară se strecurase afară, deschizând uşa cu precauţii neobişnuite, fără ca zăvorul să scârţâie, şi lipsise o oră întreagă, limbile o forfecau fără milă. Se înapoiase radioasă, agitată şi ne oferise la toate câte o bucăţică din pachetul de ciocolată pe care-l adusese. Nimeni n-o refuzase, nici doamna Radomska, nici cliiar doamna Dabrowska, care, cât timp lipsise Helena, ne ţinuse un lung discurs despre „târfe” şi „turnătoare”, fără să se scoale de pe hârdău.

Plimbarea era obligatorie, Zyzia nu putea fi înduplecată, dar Katelbina. Închidea ochii când bătrânele doamne se jeluiau că se simt slăbite sau că li s-au umflat picioarele. Cât despre Joanna, eu o sileam să iasă;" sarcina ei nu era un pretext valabil, dimpotrivă, tocmai din pricina stării sale nu trebuia să piardă niciun prilej ca şă respire aer proaspăt, şi nu numai pentru ea, dar pentru copil: cum o să vină pe lume acest copil, dacă ea îşi petrece tot timpul stând chircită pe mormanul de rogojini? Nu mai avea greţuri, dispăruseră la fel de neaşteptat cum se instalaseră, dar ea slăbise îngrozitor: îi venea şi mai greu decât nouă să se deprindă cu ciorba din închisoare, şi când, în loc de fiertura de arpacaş, ni se dădea un soi de supă de varză, avea asemenea dureri, încât îşi ceda regulat porţia doamnei Dabrowska, care, în ciuda digestiei sale anevoioase, vădea o poftă nesăţioasă.

Misia, de asemenea, ar fi preferat să rămână liniştită în celulă şi să se uite pe fereastră, dar nici ei nu-i îngăduiam. Cât despre Lib, n-avea nevoie să fie implorată să iasă, ea profita de plimbare în cunoştinţă de cauză, inspirând şi expirând din plin, sugându-şi pântecele şi ridicând sus genunchii.

Mergeam în cerc până ameţeam, atât de strimtă era curtea, şi ne uitam la vârfurile castanilor ce se înălţau deasupra zidului din parcul municipal vecin cu închisoarea. De-acolo răzbăteau zgomotele vieţii normale, strigăte şi râsete zglobii, triluri de păsărele. Într-o bună zi, zăpada care stăruia prin unghere se topi şi pe răzoarele din mijlocul curţii am descoperit părăluţe firave şi panseluţe albăstrii şi rebegite.

Dar când Puştiul, vreau să spun Werner, apăru pentru prima oară, iarna era în toi şi curtea, albă toată de zăpadă.

Ziua nu existau santinele în curte, numai doi gardieni lângă portal, un neamţ şi un polonez. De altfel, aflasem prin Helena că paza germană era o noutate aici şi nu fusese instituită’ decât o dată cu sosirea noastră. Când

plimbarea cădea în zilele şi orele de vizită şi când se depuneau pachetele, era o adevărată plăcere. Ghişeul portalului se întredeschidea din timp în timp. Grăbeam

pasul – nu ne era îngăduit să întoarcem capul – apoi mergeam foarte încet când ne venea rândul să ne îndreptăm privirile într-acolo; atunci, prin deschizătura ghişeu-lui, puteam zări, o secundă, o mică porţiune din stradă, o stradă normală, şi grupuri de oameni care aşteptau cu pachete.

Nimeni dintre noi nu primise încă un pachet, ceea ce nu era de mirare, căci n-aveam voie să scriem, şi cum ar fi putut să ştie ai noştri că ne aflăm aici? Totuşi nutream mereu speranţa că, în cele din urmă, or să afle, or să ne găsească. Şi a întrezări un mic crâmpei de libertate dincolo de portal avea mare însemnătate.

Noaptea, un soldat german cu puşcă şi un polonez neînarmat făceau de gardă în curte, plimbându-se plictisiţi de colo-colo prin faţa ferestrei noastre şi plesnin-du-se cu palmele peste umeri, cum fac birjarii ca să se încălzească.

— Ei, încă două ceasuri!

Polonezul mustăcios, paznic aici încă înainte. De război, încerca să închege o conversaţie.

Cu timpul, nu mai era un dialog între doi surzi.

— Ja, ja, zwei Stunden noch1 – încuviinţa colegul său german.

Chiar în faţa ferestrei, un felinar care nu se stingea până în zori, proiecta pe podeaua celulei, peste culcuşurile noastre unde zăceam de-a valma, un pătrat de lumină străbătut de crucile negre ale gratiilor.

Nopţile erau cumplite, la fel ca şi zilele. Rogojinile se tociseră, sârmele care întăreau împletitura ne răneau, păturile erau subţiri şi n-aveam decât una singură, aşa că nu ne puteam hotărî dacă e mai bine să ne învelim cu ea

sau s-o punem dedesubt. Numai căpitănească, din pricina

1 *Da, da, încă două ore (în limba germană în text), (n. T).*

astmului, avea privilegiul să folosească patul, care, în fiecare seară, era desprins din perete şi, de la înălţimea lui, ea ne domina pe toate, cu căciula în cap, cu mâiniâe împreunate pe piept, semănând, cu profilul ei ascuţit şi palid, cu un mort dichisit pe catafalc. În fiece dimineaţă se văicărea, căinându-se, că nu putuse închide ochii toată noaptea, dar tocmai respiraţia ei răguşită şi şuierătoare ne împiedica adesea să dormim. Doamna Dabrowska, de asemenea, ne trezea de multe ori trântind capacul hârdăului, pe care, profitând că n-avea concurenţă în acele ore, rămânea aşezată uneori jumătate din noapte. Dar, de obicei, dormeam bine; zilele erau lungi şi obositoare; n-aveam nimic de făcut, însă apelul ne obliga să ne sculăm înainte de sosirea zorilor şi, o dată rogojinile rân-duite, ne era interzis să le mai aşternem sau să ne aşezăm pe grămadă; numai Joanna călca interdicţia, dar fiindcă era însărcinată, gardienele închideau ochii.

Chiar de dimineaţă, după apel şi cafea, pe care o luam la o masă, aşezate pe două bănci lungi unde nu încăpeam toate, începeam să ne povestim întâmplările petrecute-n vis, mai bogate decât acelea pe care realita-tatea cotidiană ni le putea aduce. Doamna Radomska, Pythia noastră, înotând între pereţii rigizi ai corsetului ei, le tălmăcea, dând la iveală sensul lor adevărat şi profetic.

Oare ce visam atunci? Visam pâine, hrana a cărei lipsă – aşa cum o experimentam pe propria noastră piele – se face simţită în primul rând, hrana de care ai cea mai grabnică trebuinţă. Dar pâine dacă visai, înseamnă, pare-se, închisoare, o bucată însemna o lună de închisoare, o pâine mare, un an. O lună ni se părea o perioadă nespus de lungă, niciuna dintre noi nu se putea împăca cu ideea să suferim aici un an. Şi astfel, stomacurile înfometate au învăţat să-şi raţionalizeze fantasmele; poate că o cenzură

inconştientă îşi asumase această sarcină, deoarece niciuna dintre noi n-a mai visat o brutărie întreagă, aşa cum i se intâmplase la început sărmanei doamne Dabrowska.

Şi ce mai visam? Pajişti şi flori erau vise rele. Florile albe însemnau cele mai rele dintre toate, căci ele vesteau doliu, la fel cele roşii, care prevesteau sânge. Dar sângele era semn bun, primeai veşti de la cineva apropiat, poate o vizită. Împuşcăturile anunţau un eveniment, un eveniment mare şi neaşteptat, dar ce fel era: bun sau rău? în această privinţă, doamna Radomska nu putea să decidă cu siguranţă, dacă alte împrejurări din vis nu aduceau precizări.

Vorbeam despre visele noastre, vorbeam, şi din ce în ce cu mai multă pasiune, despre reţete de bucătărie; dar iată că se ivi un al treilea mod de a ne trece timpul, când Helena procură de la Franek cărţi de joc. Nu erau cărţi de joc veritabile, tipărite, ci nişte figuri pe bucăţi de carton, grosolan desenate de deţinuţi. Înainte de a putea să punem mâna pe ele pentru o partidă de „o mie” sau un bridge, trebuia s-aşteptăm ca doamna Radomska să dea în cărţi spre a răspunde la o întreagă listă de cereri care i se făcuseră. Din fericire nu dădea niciodată mai mult de trei ori: cărţile de joc oboseau repede.

Cărţile de joc erau la fel de elocvente ca şi visele şi vorbeau acelaşi grai. Asul de cupă, asul de carou însemnau veşti bune. Dar asul de treflă era moartea, iar asul de pică, tribunalul, o înştiinţare oficială şi nefastă. Figurile negre, regii şi valeţii de treflă şi pică, deveniseră spaima noastră, „damele” lor, de asemenea, prevesteau bârfeli cumplite şi necazuri, aşa că răsuflăm uşurate când o constelaţie de figuri roşii şi decari veneau să le îmblânzească sau să le neutralizeze influenţa.

Spun noi, fiindcă nu era niciuna, fie că respectiva credea sau nu, care nă nu fi apelat măcar o dată la

doamna Radomska ca să-i dea în cărţi. Chiar eu. Ce-i de mirare? Căci ce alt mijloc aveam pentru a încerca să cunoaştem, să înăbuşim presimţirile rele şi să omorâm fie şi una sau două din aceste ore care creşteau la loc, asemenea capetelor Hidrei, şi se înmulţeau în loc să treacă? Timpul era ca un animal rănit: dimineaţa abia îşi târa trupul afară din culcuş şi-apoi toată ziua se târa, leşinat, pierzându-şi puterile, vlăguindu-se, către nesigura oază a serii şi a somnului. Şi câte asemenea zile ne mai aşteptau? încă nu ni se adusese la cunoştinţă sentinţa, nimeni nu voia să sufle măcar un cuvânt; nici chiar Rawa, pe care Helena totuşi îl întrebase. El spunea că dosarele noastre nu se află în arhivele închisorii împreună cu dosarele celorlalţi deţinuţi şi că Wachtmeisier-vl însuşi nu ştia nimic în privinţa noastră sau nu vroia să spună nimic.

Strângând din buze şi făcând astfel să se ivească ne-lipsita-i fragă în formă de inimioară pe chipu-i scofâlcit, doamna Radomska refuzase multă vreme să-i dea în cărţi Misiei. Pretexta că bietele cărţi „obosiseră", sau că ea obosise, sau că era ba luni, ba miercuri, zile, precum se ştie, nu prea propice pentru preziceri. Totuşi odată se hotărî şi o chemă chiar ea pe tânăra fată, care stătea la locul ei sub fereastră. Ridicându-şi braţele, pe care pielea atârna ca nişte mâneci largi, începu să amestece cărţile, apoi să le întindă.

— Un, doi, trei, valetul de pică – zise. Personaj oficial. Cinci, şase, şapte, o veste. O întâlnire. Un tânăr oacheş venind de departe. O scrisoare. Oh, copila mea, păi e foarte aproape, priveşte, vine imediat! Dar alături de el, dama de treflă, trădare», moartea. Asta-i rău,

Maica ta, Cristoase, e rău! Fereşte-te de un lânăr oacheş care vine de departe!

Doamna Lichniakowa, care stătea lângă ea, răsturnă cărţile ca din greşeală, lovindu-le cu cotul. Şi ea o iubea mult pe Misia. Eram furioasă. Când dădea în cărţi, doamna Radomska încerca totdeauna să prezică măcar realizarea unei dorinţe, o întorsătură favorabilă a

lucrurilor. Cu ghicitul ei, ne ridica moralul, ea nu cobea niciodată. De ce se preta la un asemenea joc cu Misia? De altminteri, tânărul oacheş venind de departe era o născocire prea grosolană, o aluzie răutăcioasă, un fel ipocrit de a spune unele lucruri.

Şi totuşi, credeam sau. Nu în cărţi, prevestirea se adeveri noaptea următoare. Am auzit cu toatele cum cineva bate uşor în geam, cu precauţie.

Eu dormeam lângă Misia, am mai spus-o, chiar sub fereastră, ceea ce nu era de fel un loc bun; vântul sufla în voie şi lumina felinarului ne izbea drept în ochi. Din pricina asta nimeni nu voise să ni-l ia. Şi totuşi, ce de motive de sfadă pentru culcuşurile noastre! Bineînţeles, nimeni nu vroia să stea în apropierea hârdăului. Nimeni nu vroia să stea lângă zidul din fund, cel mai îmbibat de umezeală. Şi nimeni nu voia să stea nici în faţa uşii, unde venea frigul de pe coridor. Deşi fiecare dorea să se stabilească definitiv într-un loc, să fie la ea „acasă”, discuţiile au durat multă vreme şi combinaţiile nocturne încă mai variau; nu existau decât trei puncte fixe: noi două sub fereastră, loc pe care-l ocupăm de la început, Helena lângă uşă, fiindcă astfel putea să iasă fără să calce pe careva pe cap, şi doamna Dabrowska lângă hârdău, loc la care se văzuse nevoită să se resemneze din pricina tabieturilor ei.

Trecuse mult de miezul nopţii, şi, în zgomotul confuz şi regulat al respiraţiilor noastre, se desluşeau sforăiturile

nemaipomenite ale căpitănesei. S-ar fi putut foarte bine să n-auzim acele câteva ciocănituri în geam deasupra capetelor noastre. Poate că Puştiul mai bătuse la fel şi-n alte nopţi la geam? Dar, de data aceasta, am auzit şi, toate trei, Lili, Misia şi eu, ne-am ridicat în capul oaselor din culcuşurile noastre.

Puştiul îngenunchease în zăpadă şi silueta lui acoperea jumătate din gratii. L-am recunoscut imediat sau, mai

degrabă, am ghicit îndată că este el. Misia se sculă, îşi puse paltonul pe umeri, se ridică pe vârfuri pină la fereastră şi înălţă capul spre el.

Nu-şi vorbeau, de altfel ar fi trebuit să strige ca să se audă, dar imobilitatea lor era mai grăitoare decât vorbele. Am strecurat pătura sub tălpile goale ale Misiei şi am ajutat-o să-şi îmbrace paltonul. Pe urmă m-am culcat din nou şi i-am lăsat singuri. Lili, de cealaltă parte, se întorsese cu spatele, dar ştiam că nu doarme. Ştiam că vede, că era cu neputinţă să nu vadă ceea ce vedeam şi eu.

Partea de sus a ferestrei, dreptunghiul de lumină cu gratiile lui negre, proiecta pe podeaua celulei, ca într-un teatru de umbre, cele două siluete ale lor: profilul aplecat al lui Werner şi al Misiei înălţat spre el jucau pentru noi. A scenă mută de iubire. Werner vroia s-o facă pe Misia să înţeleagă ceva prin gesturi; îi arăta degetele „număra: unu, doi, trei – ghiceam că peste trei zile va fi din nou de serviciu în curte. Îşi ducea degetul la gură

— Şi nu mai era ca la şcoală un avertisment, un consemn de tăcere, ci cu siguranţă un sărut; iar inimile noastre

— A mea şi a lui Lili – prinseră să bată mai tare când umbra subţire a fetei se desprinse de gratii şi, înălţân-du-se spre buzele lui, ii înapoie sărutul, în schimbul sărutului trimis.

Alte gesturi ale lui Werner mi se părură de neînţeles. El arăta spre fundul celulei, spre uşă, întreba ceva, stăruia. Misia înţelesese şi ea, cum am văzut trei nopţi mai tirziu.

Orele treceau, celula dormea, nimeni afară de Lili şi mine nu era martor al convorbirii lor mute. Uneori, în dreptunghiul de lumină, apărea silueta gardianului polonez. Îi atingea umărul lui Werner şi-i spunea ceva. Dispăreau amândoi, apoi Werner se reîntorcea în fugă şi îngenunchea din nou în faţa ferestrei. Îşi găsise un aliat: gardianul polonez veghea asupra colegului său german

îndrăgostit de o deţinută.

Eu, de asemenea, vegheam în zona mea: observam trupurile culcate unele lângă altele; nu cumva vreuna dintre femei se va trezi şi-i va surprinde? Doamna Dabrowska putea să se scoale şi să se ducă la hârdău, Joanna să se trezească din pricina unei dureri, Rawa să bată în uşă s-o cheme pe Helena, căpitănească să fie smulsă din somn de o bruscă sufocare. Nu îndrăzneam nici măcar să-mi închipui ce s-ar fi întâmplat atunci. Dar nu, toate dormeau şi le binecuvântam somnul.

Supraveghind astfel somnul tovarăşelor mele, am avut deodată impresia că ne aflăm în celula noastră ca într-un fel de imensă eprubetă neagră, că cineva ne închisese aici, pe toate treizeci şi patru, cu scopul de a face o experienţă şi aştepta, nevăzut, cu o rece curiozitate, consecinţele.

Eram atât de deosebite! Dacă soarta nu ne-ar fi adunat laolaltă, niciuna dintre noi nu şi-ar fi închipuit să. Poată trăi atit de mult timp şi atât de aproape de celelalte. Viaţa ar fi putut să facă în aşa fel ca cele două fete şi cu mine să fim împreună: Misia era eleva mea, Lili ar fi putut şi ea să fie. Dar chiar între ele două, ce situaţie contradictorie, ce conflict în germene se şi ivise!

Slawek, care le apropia, era totodată ceea ce făcea prie • tenia între ele cu neputinţă. Lili o acuza pe Misia de trădare, de a fi nevrednică de propriul ei frate. Amândouă iubeau, dar nu se puteau destăinui una alteia. Iubirile celor două erau tragice, între ele şi iubiţii lor existau războiul, gratiile, zidurile; apoi Werner purta o puşcă şi, fără îndoială, n-ar fi şovăit să tragă în Slawek dacă i s-ar fi dat ordin. O înţelegeam pe Lili şi nu puteam să-i port pică, dar am fost atât de mişcată, din prima clipă, de iubirea dintre Misia şi Puşti, încât, din instinct, din toată fiinţa mea, eram totuşi de partea lor.

Doamna Lichniakova era singura dintre toate celelalte „obiecte” de experienţă închise în această eprubetă care nutrea faţă de Misia un fel de afecţiune maternă. Lăsase acasă o fiică de aceeaşi vârstă şi care, spunea ea, semăna mult cu Misia. În afară de asta, în ciuda infirmităţii ei, părea să aibă un suflet foarte romantic; acolo, la şcoală, când vedea această pereche de îndrăgostiţi osân-ditä, ochii ei mari şi albaştri se umezeau pe chipu-i alb şi crispat de suferinţă.

Doamna Liehniakowa nu putea s-o sufere pe doamna Radomska: o socotea neghioabă şi foarte superstiţioasă, iar cele două femei nu mai conteneau aruncându-şi una alteia tot soiul de răutăţi. Le unea într-o oarecare măsură ura împotriva Helenei şi puteau cu atit mai uşor să şi-o manifeste, cu cât nici uneia, nici celeilalte nu le plăcea tutunul, şi deci nu trebuia să-şi aştepte rindul ca să tragă un fum. Helena era veselă, sănătoasă, bună camaradă şi, în realitate, nu stingherea pe nimeni, dar majoritatea celulei o socotea o capră râioasă, un fel de pacoste suplimentară. Ai fi putut să juri că printre noi nu se află decât femei absolut ireproşabile.

Însă adevărata pacoste picată din cer era căpităneasa. Cotoroanţă, veninoasă, era fără îndoială obişnuită să-i

terorizeze pe cei din jur cu astmul şi cu boală ei de „inimă şi înţelegea să ne ţină sub papuc şi pe noi. Aveam posibilitatea să deschidem ferestruicile, să aerisim din când în când celula, să îndepărtăm mirosul hârdăului, să alungăm măcar pentru scurt timp umiditatea care plutea în încăpere ca o pâclă, dar, înfofolită în blana ei, cu căciula în cap şi cu mănuşile în mână, căpităneasa ne ameninţa într-una că o să ne îmbolnăvim toate de congestie pulmonară. Doamna Dabrowska, responsabilă cu igiena în şcoli, îi declarase pe faţă război, şi de mai multe ori au fost gata-gata să se încaiere; laşe, noi asistam la ciorovăiala lor fără a interveni, fie că eram adeptele aeri-sitului sau, dimpotrivă, ale ncaerisitului.

Apostrofată drept „dihor”, căpităneasa riposta cu uşurinţă: cine se ducea cel mai des la hârdău? Din vina cui se strica aerul în celulă? Astfel, hemoroizii luptau, cu sorţi schimbători de izbândă, împotriva astmei şi anghinei pectorale.

Joanna era o problemă aparte şi e greu de spus dacă celula îi vroia binele sau răul. Poate îi dăuna prin exces de bunăvoinţă. Fiecare femeie avea propria-i teorie despre ceea ce trebuia să facă pentru a aduce pe lume un un copil sănătos şi naşterea să se desfăşoare normal. Rând pe rând, o copleşeau cu sfaturile lor, care însă, prin forţa împrejurărilor, erau anacronice, căci aici nu valorau doi bani, iar biata Joanna, care, şi aşa îşi ducea sarcina destul de greu, care, de felul ei, era o natură neliniştită, ajungea uneori să strige, să bată din picior şi să-şi astupe urechile când i se repeta pentru a mia oară că ar fi trebuit să bea zilnic atâta cantitate de lapte, să urmeze cutare regim, în timp ce de pe coridor răzbătea mirosul groaznic de varză fiartă şi de maţe de cal care o făcea să leşine. Profund jignite de o asemenea reacţie, femeile • declarau că Joanna, nu numai că e proastă, dar e şi ingrată, că lor puţin le pasă ce-o să se-ntâmple, că ea

singură o să poarte toată vina clacă lucrurile n-au să iasă bine. Şi fără să ţină seamă de nenorocita chircită pe grămadă de rogojini, povesteau exaltate despre naşteri dramatice, despre monştri şi prunci născuţi morţi. Joanna nu avea unde să fugă, să trântească uşa, punând o stavilă între ea şi asemenea povestiri. Şi măcar de n-ar fi fost vorba decât de bătăile pe care le îndurase la începutul sarcinii! Doamna Radomska istorisea cum avortase doar pentru că alunecase pe covoru-i persan; nici măcar nu căzuse, ci doar se poticnise, şi uite, atât fusese de ajuns. Şi noi care fusesem silite să sărim pe caldarim dintr-un camion înalt!

Aşadar, copilul Joannei n-avea nicio şansă să vină pe lume sănătos, normal, Joanna fiind „descalificată” de la bun început din rândul mamelor.

Aceea care, în combinaţiile chimico ale eprubetei noastre, se deosebea cel mai mult prin personalitatea ei şi o apăra cu aprigă înverşunare era Rita. Acolo, la şcoală, nu-i acordasem o atenţie deosebită. Cu părul cărunt, dar încă tânără, ea avea un profil mai aparte, de ascet sau de profet. Purta în deget o şevalieră de argint cu un cap de mort, amintire de familie datind de la vreo insurecţie. Era o sfântă Teresa d’Avila fără extazele amoroase ale acesteia. Rita făcuse senzaţie din prima zi când scosese din cutele paltonului său o cărticică legată în piele ce scăpase la percheziţie: o carte de rugăciuni catolică. De îndată ce se isprăvea cu apelul, cafeaua şi golirea hârdăului, şi după ce Lili îşi făcea gimnastica între hârdău şi masă, Rita începea să măsoare celula în lung şi-n lat cu paşi mari şi ţepeni de fanatică şi, pagină după pagină, muta panglicuţa roşie ce-i servea drept semn, citind textele în latină şi învăţându-le pe de rost. O poreclisem preotul, iar doamna Dabrowska zicea că-şi citeşte breviarul1.

0 însoţeam uneori pe Rita în acel du-te-vino între perete şi mormanul de rogojini, între uşă şi masă, şi, datorită ei, mi-au fost dezvăluite frumuseţea şi tulburătoarea actualitate a acestor texte pe care până atunci le ignorasem:, %Quare, quare me repulisti et quare tristis incedo, dum ajfligil me inimicus? De ce m-ai părăsit şi de ce trebuie să mă afund în mâhnire când vrăjmaşul mă persecută?... Spune doar un cuvânt şi sufletul meu se va tămădui. De profundis clamavi. Din fundul prăpastiei, către tine strig. Doamne... Oare toate acestea fuseseră scrise într-adevăr pentru noi cu atitea veacuri în urmă? Nu bănuisem niciodată că preotul, când se apleca deasupra altarului, întorcând spatele asistenţei şi înghiţind primul şi parcă pe ascuns azima consacrată împărtăşaniei, putea să rostească asemenea cuvinte în

şoaptă, că serviciul divin ar putea să fie altceva decât acele „Dominus vobiscum2” şi „Ite missa est3”, intonate cu voce tare. Până atunci, din tot serviciul divin nu cunoşteam decât corurile şi glasul orgăi.

Rita, adevărat preot în fustă, fălindu-se cu latineasca ei şi cunoscând într-un grad superior lucrurile, nu lua parte la rugăciunea pe care o rosteam seara toate împreună. Doamna Radomska o spunea pentru noi, aşa cum mai făcuse odată la şcoală. Şi ea scosese, triumfătoare, din cutele paltonului – sau, oroare! poate din corset – nişte mătănii pe care le scăpase de percheziţie. Ceasuri întregi, strunită sever de ea, celula spunea pe nerăsuflate fel şi fel de rugăciuni.

1 *La catoloci, carte conţinând rugăciuni şi diferite slujbe pe care preotul trebuie să le citească zilnic, (n. T).*

** Domnul cu voi. (n.t.),*

3 Mergeţi în pace, slujba s-a sfirşit. (n. T).

Iar celelalte? Eram treizeci şi patru în celula prevăzută pentru şase. Celelalte… Asta însemna „aluatul” în care se mistuiau sau se regăseau – potrivit simţăminte-lor mai mult sau mai puţin durabile – simpatii sau antipatii, însemna grămada de trupuri impunându-şi unul altuia mirosurile şi nevoile lor, însemna învălmăşeala nopţii când trebuia să ajungi la hârdău fără să calci pe burta sau pe capul cuiva, însemna corul ce răspundea „Sfintă Născătoare de Dumnezeu” la „Bucură-te, Marie” a doamnei Radomska, însemna coada la ciorbă şi spinările pe care le aveai în faţa ta în timpul plimbării jur împrejurul curţii. Se întâmpla uneori câte un fapt mai ieşit din comun: o reţetă interesantă pentru varza cu carne, o ceartă, un incident, un strigăt în noapte sub povara unui coşmar. Nu mai mi-amintesc chipurile lor, iar numele au dispărut din minte. Ştiu doar câte eram, dar n-aş mai

putea să le evoc pe toate limpede.

Mai mi-amintesc de una din femei fiindcă avea o comportare ciudată. Se numea Krystyna şi împlinise cam treizeci de ani; când am ajuns la închisoare, era încă durdulie şi cu obrajii rumeni şi, lucru mai puţin obişnuit, suferea de un fel de euforie febrilă. Fiindu-i cu neputinţă să-şi stăpânească limba, cuprinsă de o adevărată diaree verbală, ea nu lăsa pe nimeni să vorbească şi comenta cea mai neînsemnată întâmplare cu un optimism supărător. Dar era ceva îngrijorător la mijloc: amintirile ei cu privire la interogatoriile de la şcoală se contraziceau cu ale noastre, şi aceasta într-un mod foarte straniu: şi totuşi era imposibil ca lucrurile să se fi petrecut total diferit cu ea.

într-o zi se apropie de mine şi, după ce tăcu un timp – ceea ce i se întâmpla rareori – mă întrebă: – Spune-mi, de câte ori am fost chemată la etaj? Mi-era cu neputinţă să-mi amintesc.

— Se poate să nu mă fi chemat niciodată?

O clipă, în ochii ei licări neliniştea, chiar spaima. Cu acest prilej, am băgat de seamă că-i avea puţin bulbucaţi şi strălucitori, ca şi cum şi-ar fi pus atropină. Cât despre faptul dacă fusese convocată la etaj, nu exista nici cea mai mică îndoială: spinarea şi fesele ei stăteau mărturie. Dar ea uitase. Toată luna petrecută la şcoală i se şterse din minte, în afară de primele zile, pe care le înlănţuia direct cu sosirea noastră în această celulă.

Nu-şi mai amintea că fusese interogată, nici despre ce anume, nici ce răspunsese; totuşi avea senzaţia unui gol în viaţa ei şi lucrul acesta o tulbura; umplea acest vid cum putea, fie născocind, fie cu frânturi din istorisirile altora. Dar era incapabilă să-şi muncească mintea prea mult şi numaidecât începea iar să pălăvrăgească despre orice.

După câteva zile, sau câteva săptămâni, nu mai ştiu exact, Krystyna devenise principala rivală a doamnei

Dabrowska în ce priveşte durata şedinţelor pe hârdău. Orice mânca trecea prin ea cu viteza fulgerului, iar noi credeam că-i dizenterie sau tifos şi luam măsuri de precauţie ca să nu se molipsim.

Suferea de foame mult mai mult decât noi, lupta să fie prima la coadă şi îşi înşfăca raţia de pâine cu o lăcomie de antropoid. Odată, la duş, am văzut că era pe cale să bată recordul doamnei Radomska la slăbit.

Nu mai rămăsese din ea decât un schelet gesticulând şi suportam anevoie vorbăria-i nesfârşită.

Doamna Dabrowska trecea printre noi drept „doftoriţă", deoarece, datorită meseriei sale, avea oarecari cunoştinţe despre boli.

— Ai un Basedow – declară într-o zi, văzând că ochii Krystynei ieş din ce în ce din orbite. Arată-mi gâtul.

Nici urmă de guşă la gât; de altfel, fie c-ar fi fost sau nu un Basedow, aici nu se punea problema să primească îngrijiri. Dar diareea de care suferea atrăsese totuşi atenţia asupra ei. Deoarece se iviseră mai multe cazuri de tifos la secţia bărbaţilor, cu câteva zile mai înainte fusese dusă ca suspectă la „spital". Aşadar, nu se afla în celulă în acea noapte şi eu eram fericită, căci Krystyna, care suferea şi de insomnie, ar fi văzut intâl-nirea dintre Misia şi Puşti; şi era cu neputinţă să ne-aşteptăm la discreţie din partea ei.

Umbra gardianului polonez se profila din nou pe ecranul nostru; Werner îi trimise Misiei un ultim sărut şi se ridică. Un timp nu i-am mai văzut decât cizmele. Apoi dispăru. Se schimbau santinelele. Misia se reîntoarse tiptil la culcuşul său. Am întins braţul către ea şi, spre mareami încurcătură, am simţit cum îşi apasă pe mina mea buzele scăldate de lacrimi.

X

Anumite inscripţii şi desene de pe zidurile celulei le făceau pe unele să roşească, iar pe altele să râdă. Bărbaţii duşi la muncă, trecând prin faţa clădirii femeilor sau agăţaţi de gratii în timpul plimbării noastre, ne făceau anumite semne. Scara, când lumina se stingea, glasuri plutind în beznă debitau, la fel de „cuviincios” ca şi cum ar fi rostit nişte maxime, confidenţe ce te făceau să te cutremuri. Campioană era doamna Dabrowska – de altminteri, ea îşi mărturisea cu plăcere predilecţia pentru „scârnăvii”. Expediţiile nocturne ale Helenei pe coridor deveniseră un lucru obişnuit, şi cum nu se întorcea niciodată cu mâna goală, în realitate noi profitam, mai ales cele care fumam. Păcălindu-le pe Zyzia şi pe Katelbina, dubla pază germană şi cea poloneză, Franek găsea totdeauna prilejul să-i spună un cuvânt, să-i strecoare o bucăţică de pâine sau un bilet. Închisoarea îşi avea iubirile, hârjoanele ei pe şoptite.

Tinerele fete ce vedeau, ce auzeau, ce înţelegeau ele din toate astea? Lili, sub înfăţişarea-i aspră de fecioară spartană, mi se părea bine ocrotită. Dar Misia? Toată ziulica rărriânea ţintuită sub fereastră, cu fusta-i de liceeană acum prea scurtă, deoarece crescuse, cu ciorapii cu-fire duse căzându-i peste carâmbii cizmelor vişinii murdare. Veşnicele şuşoteli în spatele ei, bocănitul cizmelor pe

trotuar, iar acolo, în i’aţă, alte ferestre de celule. Dacă se înălţa în vârful picioarelor şi privea spre stânga, putea să vadă coroanele castanilor dincolo de zid, unde se zbenguiau stoluri de ciori întărâtate de primăvară.

— Misia, ciorba!

Se apropia lăsând impresia că ne face o favoare, distrată, cu gamela roşie în mină.

— Misia, podeaua!

Se ghemuia alături de găleată, îşi muia mâinile în apa murdară şi rece, storcea cirpa. Femeile, cocoţate pe masă şi pe mormanul de rogojini, îi urmăreau fiece mişcare. De îndată ce podeaua se usca – vai de aceea care ar fi

îndrăznit să pună piciorul dacă era udă – se întorcea sub fereastră.

— Misia, hârdăul!

Viaţa de fiecare zi; aşa trecură şi cele trei zile care ne despărţeau de întâlnirea fixată de Werner; aşa şi nicidecum altfel.

Doamna Dabrowska tocmai „oficia” pe hârdău când zăvorul scârţâi şi uşa se întredeschise binişor, de parcă ar fi fost vorba de o conspiraţie. Helena se ridică imediat.

— Nu, nu, nu tu – îi spuse Rawa în şoaptă – micuţa de colo…

Misia, care se culcase îmbrăcată cu paltonul de blană şi încălţată cu cizmele, se şi îndreptă spre uşă prin învălmăşeala de capete, braţe şi picioare. Îndată Helena se dădu la o parte, râzând cu râsul ei răguşit. Nu era geloasă, ba poate chiar îi convenea să aibă, în sfârşit, o „colegă”.

Pare-mi-se că lipsa Misiei se prelungi mai mult decât absenţele obişnuite ale Helenei – oare aşteptarea era de vină că timpul mi se părea insuportabil de lung? De altfel, nimeni nu dormea; evenimentul lua proporţii. Comentariile – care între timp îşi urmau cursul – îmi răneau urechile şi inima. În sfârşit, la un moment dat,

zăvorul clincheti şi, orbecăind, călăuzită numai de lumina ce venea pe fereastră, bâjbâind printre trupurile îngrămădite laolaltă, Misia se duse la locul său.

— Îmi dai o ţigăruşă? o întrebă fandosindu-se Helena.

— N-am – răspunse Misia.

— Există şi târfe dezinteresate – rosti sentenţios doamna Dabrowska.

Am căutat mâna fetei şi i-am strâns-o: dar, inertă de astă dată, mâna ei nu mi-a răspuns.

Comentariile şi ironiile nu încetau de fel şi se înteţiră a doua zi când lumina zilei dădu la iveală chipul Misiei, palid şi crispat, cu cearcăne vinete sub ochi. Helena îi da

târcoale, punându-i întrebări; dar Misia tăcea, iar Helena, care până atunci nu se certase cu nimeni, începu s-o împroaşte cu insulte pe copila, care, totuşi, se număra printre puţinele persoane ce nu-i arătaseră niciodată nici dispreţ, nici desconsideralie.

— Mironosiţo! îi strigă ea. Las' că te cunosc eu! Eşti d-alea care se roagă Sfintei Fecioare, dar au pe dracu-n ele!

Pentru Lili, această decădere a Misiei era cu neputinţă de suportat. Sora logodnicului ei înjosită, pusă pe aceeaşi treaptă ca Helena merita cea mai aspră condamnare.

Sărmana Lili! Invizibilul experimentator care ne închise-se în eprubetă o adusese aici şi pe această Helena pentru ca Lili să mai aibă o cruce de dus. Helena fusese arestată din pricina lui Slawek. Deci se cunoşteau. Dar până la ce punct? Severa, virtuoasa, neprihănita şi orgolioasa Lili se izbea aici de o problemă pe care lipsa ei totală de experienţă nu-i îngăduia s-o rezolve.

Numai eu şi Lili ştiam cine o chemase pe Misia în toiul nopţii pe coridor, cu cine stătuse împreună câteva

ore şi mi-era teamă ca ea să nu dea totul în vileag; dar femeile îşi amintiră singure că jandarmul îi făcuse curte Misiei la şcoală şi gurile rele se porniră să înşire vrute şi nevrute.

— La d-alde astea trebuie să le pui o pătură în cap şi să le bumbăceşti până s-or umfla din creştet până-n tălpi – urla doamna Dabrowska, iritată la culme. Târfa nemţoilor, turnătoare!

Şuşoteau neîncetat pe seama ei, ochii rămâneau pironiţi asupră-i. Dar Misia, sub fereastră, întorcea spatele tuturor, fără să reacţioneze în niciun fel, ceea ce le supăra şi mai vârtos.

Stăteam nu prea departe, serios alarmată de situaţie, şi când Lili se îndreptă deodată spre ea cu pas hotărât, m-am apropiat ca să împiedic un scandal.

— Slawek o să ştie – şuieră veninos Lili.

— Slawek o să ştie sigur – replică Misia în şoaptă. Poate chiar ştie.

— Cum? .

— I-am scris.

— Prin nemoţoiul ăla? Al înnebunit? Vrei să-l dea pe mâna Gestapoului? I-ai dat nemţoiului adresa lui Slawek?

Misia coborî vocea:

— Toate sântem condamnate la moarte. Werner o ştie. Trebuie să fugim.

I-am astupat cu mâna gura lui Lili, ca să-i înăbuş strigătul. Era prea cumplit. Celula nu putea să afle vestea în chip atât de brutal.

De câtva timp, prin Rawa, prin Helena, ajunseseră la noi unele zvonuri: urma să fim duse în alte parte. Într-un lagăr de concentrare. Evenimentul era comentat sub toate aspectele. În afară de femeile mai în vârstă, pentru care munca fizică însemna o diminuare a şanselor de a supravieţui, toate ne bucuram de o asemenea eventualitate.

Lagăr, nimeni nu ştia precis ce înseamnă. Lagărele se aflau undeva în Germania; cu puţin înainte de a fi arestată, mai mulţi dintr-ai noştri fuseseră deportaţi acolo şi familiile începuseră să primească mici cărţi poştale conţinând cincisprezece rânduri scrise cu creionul în germană: „Sânt sănătos – se scria invariabil. Mă simt bine aici. Trimiteţi-mi pachete”. Corbul negru al cenzurei ştampila într-un colţ cartea poştală.

Aşadar, lagărele nu însemnau iadul. Da, exista foamete, pentru că toată lumea cerea în primul rând hrană. Dar şi aici, în închisoare, răbdam de foame. Cel puţin acolo puteai să te bizui pe pachete. Şi-apoi nu zăceai închis, ca aici, între patru pereţi de celulă. Poate că se muncea la câmp sau într-o uzină. Nu ne era frică de muncă: aşadar, cu un dram de noroc, poate o să fim trimise la câmp, deci afară, în aer liber. Aerul proaspăt şi mişcarea preţuiau, firește, mai mult decât jilăveala

zidurilor şi imobilitatea forţată. Era mai uşor de suportat, mai sănătos! Ogoarele sau, poate, o pădure, o adevărată lume liberă de care zidurile nu ne-ar mai fi despărţit.

O dată cu venirea primăverii, aveam în aceeaşi măsură nostalgia verdeţei, a pomilor şi a ierbii ca şi a păinii. Primele părăluţe şi pansele de pe răzoarele din curte erau prilej de încântare. Pentru noi. Prefacerile de pe crengile castanilor, mugurii care se umflau, care, de la verdele-crud treceau la verde-închis, frunzele deschi-zându-şi deodată mâinile lor boţite cu cinci degete ne înteţeau şi mai virtos această foame suplimentară. Ah, ce bucurie însemna lagărul! Numai de ne-ar duce într-un lagăr! repetam noi, şi doamna Radomska citea în cărţile de joc şi-n visele' noastre semnele sigure ale unei importante schimbări în bine.

Totul era doar o chestiune de timp, doar câteva luni pe care aveam să le petrecem în acel lagăr – căci, la

Urma urmei, nu eram condamnate să rămînem acolo ani de zile! Şi bărbaţii, care nu fuseseră împuşcaţi la şcoală, oare nu se. Aflau tot acolo? Poate că o să mergem în acelaşi loc şi o să-i regăsim?

Deci lagărul însemna posibilitatea de a primi pachete, muncă în aer liber, mai multă libertate şi – cine ştie? – poate eventualitatea de a-i revedea pe cei care, ca şi noi, nu fuseseră condamnaţi la moarte.

Aşadar, dezvăluirea pe care tocmai ne-o făcuse Misia mai întâi m-a uimit. Apoi i-am dat pe loc crezare. Cu siguranţă că era adevărat, deoarece venea de la Werner. El n-ar fi înspăimântat-o inutil pe Misia. De bună seamă că ştia din sursă sigură. Avea un post mai bun decât Răwa ca să poată obţine asemenea informaţii.

încă îi mai astupam gura lui Lili. Simţeam cum tânăra fată se linişteşte. Încetă să se mai zbată. Acum credea şi ea.

— Nimeni afară de noi nu trebuie să ştie – adăugă Misia.

Recomandare de prisos. Ştiam prea bine, şi Lili, şi eu, că n-aveam dreptul să împărtăşim acest secret şi celorlalte. Era vorba nu numai de siguranţa noastră, de aceea a lui Werner, de succesul eventualei noastre evadări, dar şi de siguranţa lui Slawek, care, undeva, dincolo de aceste ziduri, îşi punea viaţa în pericol pentru noi şi era singura noastră şansă de salvare.

Să evadăm, uşor de zis! Dar cum? Când? Pe unde? Zidurile închisorii erau aproape la fel de înalte ca pomii, iar portalul pe care îl întrezăream de departe, din perspectiva curţilor, era ferecat cu drugi de fier şi păzit. Simţeam prea bine că paznicii polonezi ne simpatizau, dar era şi un pluton al jandarmilor noştri, aceia de la şcoală, detaşaţi cu siguranţă aici pentru a exercita o supraveghere suplimentară din pricina noastră.

Deci trebuie că existau alte planuri în privinţa noastră; nu eram tratate ca ceilalţi deţinuţi, cei mai mulţi de drept comun, executind o pedeapsă pentru un furt sau un omor comis înainte de război. Prezenţa jandarmilor aici îşi justifica pe deplin sensul în clipa aceasta, cu prilejul acestei dezvăluiri. Siluetele lor deveniră ameninţătoare.

în afară de aceste obstacole exterioare, numai faptul de a putea ieşi din celulă cerea imperios o aranjare specială a serviciului de pază pe coridoare. Nu încape îndoială că Rawa ne era favorabil, dar până la ce punct? Oare să credem că Slawek reuşise să ia legătura cu Rawa, să-l convingă sau să-l cumpere, şi că pină la urmă acesta acceptase să deschidă uşa celulei? Dar el nu făcea de pază decât pe coridor. Pentru a ieşi din clădirea noastră, pentru a ajunge în prima curte, trebuia să străbaţi un alt coridor lung, unde se afla alt gardian, apoi, înainte de a ajunge la portal, trebuia s-o apuci pe o mică galerie pe sub arcade, apoi să traversezi curtea unde ne plimbam, şi pe urmă încă o curte; iar în această curte făceau de pază

un gardian polonez şi un jandarm german. Admiţând că germanul o să fie Puştiul, rămânea polonezul, cu care, de asemenea, ar fi trebuit să se ia legătura, să fie convins sau cumpărat. Şi numai atunci se punea problema portalului.

Nu, nu era cu putinţă. Era o utopie. Pentru a face lucrurile cum trebuie, ar fi însemnat ca toţi gardienii polonezi din închisoare să fugă împreună cu noi. Deoarece ar fi urmat represaliile. Toţi aceştia, oameni căsătoriţi şi capi de familie, paşnici funcţionari dinainte de război, care-şi făceau meseria ca nişte plantoane cumsecade într-o primărie, care erau buni cu noi, din pricina noastră aveau să fie arestaţi, chinuţi şi, cine ştie? împuşcaţi.

Aceste gânduri ne treceau prin cap, mie şi lui Lili. Tăceam, slrâns înlănţuite una de alta, în spatele mormanului de rogojini. Cc răspuns la temerile noastre, Misia spuse simplu:

— Werner o să ne-ajute.

Ne-am despărţit ca să n-atragem atenţia celorlalte, care ne şi aruncau priviri neliniştite, bănuind vreun secret.

Primul semn al ajutorului eficace dat de Werner: pe neaşteptate Misiei, lui Lili, doamnei Radomska, mie şi Helenei ni se distribuiră pachete. Toate erau la fel şi proveneau cu siguranţă din aceeaşi sursă. Lili strânse din dinţi când văzu la Helena exact aceleaşi lucruri ca la ea: o periuţă de dinţi, pastă de dinţi, un săpun, un cubuleţ de miere sintetică şi altul de margarina. Câteva zile mai târziu, toate femeile din celulă, fără excepţie, primiră un pachet; pentru acelea care nu mai aveau familie – ca Joanna, al cărei bărbat fusese arestat o dată cu ea – expeditorul era Crucea Roşie.

Pachetele făcură ca optimismul să curgă în valuri. În primul rând, familiile noastre ne regăsiseră. Poate că fuseră anunţate oficial. Asta însemna deci că ne tratau mai bine, că ne acordau aceleaşi drepturi ca celorlalţi deţinuţi.

Poate că o să avem dreptul să primim şi vizite. Poate că nici nu mai era vorba să ne deporteze, poate că or să ne elibereze. Când? în ce ordine?

Neobosite, cărţile de joc ne răspundeau, visele la fel. Am început să visăm case şi pajişti, bucăţi de pâine – dar o singură bucată într-un vis – şi flori, flori colorate, fireşte, niciodată albe. Deci numai prevestiri bune. De altfel, Pythia noastră modifica cheia viselor în funcţie de evoluţia favorabilă a situaţiei. Numai noi trei, legate printr-un jurământ mut, nu luam parte la euforia generală.

Apăsând pe tubul cu pasta de dinţi, Misia simţi ceva

tare înăuntru. Era un bileţel înfăşurat şi ocrotit de o foiţă de cositor. Lili, pălind de gelozie o clipă, făcu la fel şi găsi şi ea un bilet de la Slawek. Le supravegheam pe Helena şi pe doamna Radomska, dar nu părea să li se fi întâmplat ceva asemănător: de altminteri, nici mie.

Slawek, cu un scris foarte mărunt, dar foarte citeţ, ne felicita pentru că am înnodat acest contact, ne încuraja să fim „dirze”, ne cerea să nu ne pierdem speranţa şi ne informa că va continua să comunice cu noi prin aceeaşi „persoană de încredere”. Misia era în al şaptelea cer. Lili a fost obligată, vrând-nevrând, să-i dea dreptate. Încetă să-i mai facă mutre şi se strădui chiar să şteargă impresia purtării sale anterioare.

De atunci stăteam toate trei îndelung sub fereastră, după grămada de rogojini, discutând în şoaptă despre eventuala noastră evadare. Misia ne mărturisise că are încredere în Puşti; cât despre Slawek, crezusem totdeauna orbeşte în el.

Slawek avea un temperament de şef. Chiar la liceu, băieţandru, fiind, se bucura în fala colegilor lui de autoritate datorită superiorităţii lui morale şi intelectuale; crescuse prea repede şi, în realitate, era mai şubred

decât alţii şi nu se remarcase niciodată pe stadion; refuzase să se înroleze în asociaţiile de tip „Ura, trăiască Patria”, dovedind astfel o surprinzătoare independenţă de gân-dire pentru vârsta lui. Când, după septembrie ’39, veni într-o seară la mine – locuiam încă în vechiul meu apartament – şi-mi propuse să intru într-un grup de rezistenţă pe care-l crease şi-l conducea chiar el, era de pe atunci un om matur. Putea fi luat foarte uşor drept un neamţ, fiind un blond frumos, şi, în uniformă, ai fi putut să juri că-i unul dintre acei cuceritori germanici care tocmai să năpustiseră asupra ţării noastre, în triumful tancurilor şi al motoarelor. De altminteri, datorită doamnei Goldberg, vorbea perfect limba acestora.

într-o zi, pe strada principală a oraşului nostru, am rămas încremenită de uimire. Cu aroganţa specifică ocupantului, în uniforma Wermacht-ului, un alter-ego al lui Slawek îmi ieşi în întâmpinare. Automat, m-am apropiat de bordura trotuarului spre a-i face loc să treacă.

Nu-mi aruncă nici măcar o privire, dar în colţul gurii îi tremură un râs stăpânit când trecu pe lângă mine, ceea ce- mă făcu să cred că putea prea bine să fie Slawek însuşi. N-am dormit toată noaptea, pradă unor groaznice bănuieli. Oare să fi trădat? Asemenea trădări erau foarte rare, dar totuşi aveam un exemplu. Părinţii unuia din foştii mei elevi, un cuplu germano-polonez, se înscriseseră – mai mult din obligaţie decât din convingere – în Volksliste1. Se cuvenea să aibă foarte mari avantaje. În realitate, băiatul a fost înrolat în armată şi trimis undeva. A venit la mine în unifcrmă pentru a-şi lua rămas bun şi a se justifica. N-am ştiut să fiu indulgentă.

— Există pădurea – i-am spus eu.

— Cum adică, pădurea?

Lăsându-l să vadă ceea ce gindeam, m-a cuprins brusc frica. Nu venise să-mi ceară un sfat, vroia numai să-i încuviinţez hotărirea, să admit că n-avea altă alegere. Cum să-i explic că alţi băieţi de vârsta lui se ascundeau în păduri şi se pregăteau acolo pentru luptă, şi că mi-era

uşor, cu ajutorul-lui Slawek, să-i procur şi lui acte false de identitate?

— Eşti mare – i-am spus – ştii ce faci…

Nu era chipeş ca Slawek: uniforma nu-i venea biro; de fapt, şi pentru el era tot o uniformă a duşmanului.

1 *E vorba de înscrierea în grupul etnic de origină germană, (n.t.).*

Mai era încă la vârsta cind părinţii hotărăsc ce să facă. Era un fiu bun, ii lipsea, poate, numai imaginaţia „poate n-avea voinţă. N-ar fi trebuit să-l condamn.

Stăteam amândoi stingheriţi lângă uşă; s-a lăsat o lungă tăcere.

— La revedere, doamnă – spuse el, în sfârşit, cu o neaşteptată inflexiune a vocii sale de adolescent.

Rămase cu mâna în aer.

— De ce nu Heil Hitler? l-am ironizat eu, cu o cruzime prea uşuratică.

Se răsuci pe călcâie şi ieşi trântind uşa.

Mult timp amintirea acestei scene m-a tulburat. Eu, educatoarea, eu, domnişoară Dominika cea atst de „dreaptă” şi care „cunoştea atât de bine viaţa”, n-ar fi trebuit să mă port astfel. N-aş fi dăunat hici destinului patriei, nici mie întinzând mâna acestui băiat, care avea nevoie de acest lucru mai mult ca de orice altceva. Dar era prea târziu; l-am auzit coborând repede scara, împiedicându-se, cu bocancii lui noi de soldat.

Portăreasa, alarmată, veni imediat.

— Ce. S-a întâniplat la dumneavoastră?! O percheziţie? O rechiziţie?

— Nu, nimic. Cineva care a greşit adresa.

Un dram de loialitate faţă de băiat m-a oprit să spun că era polonez, elevul meu, n-am vrut ca numele lui să fie supus oprobiului public.

Cu Slawek putea să fie o istorie asemănătoare, dar era

oare cu putinţă? M-am liniştit repede: a doua zi, el bătea la uşa mea, îmbrăcat civil. Izbucni în râs:

— Heil Hitler! spuse ridicând braţul. Ei, v-am păcălit straşnic! Dar nu-i aşa că sânt un german frumos? Nici maică-mea nu m-ar fi recunoscut, dumneavoastră însă da, imediat. Ba chiar mi-a fost teama nu-mi vprbiţi.

Avea nevoie să se deghizeze astfel pentru unele treburi ale Rezistenţei; ştiam de existenţa acelei uniforme germane, ascunse undeva, şi că Slawek o îmbrăca la nevoie. Oare avea s-o folosească şi acum? îl vom vedea oare ivindu-se într-o noapte şi făcând de pază aici în curte?

Totul părea cu putinţă din partea celui mai viteaz dintre Kmicic-ii şi Konrad-ii mei, din partea acelui Slawek, care altădată se eschivase de la ceremoniile oficiale – sărbătorile noastre naţionale, I mai şi 11 noiembrie – vădind neliniştitoare tendinţe de a lua în zeflemea lucrurile sacre, dar care, din prima iarnă a ocupaţiei, îşi risca nepăsător viaţa şi libertatea pentru a apăra idealurile de icare înainte făcuse atât de puţin caz.

Surprinsesem aceeaşi metamorfoză la Zygmunt. Dar el, Slawek, nu scăzuse în ochii mei, dimpotrivă. El era conducătorul căruia eu îi dădeam ascultare, ale cărui calităţi de organizator, ingeniozitate şi, în acelaşi timp, prudenţă şi simţ practic le admiram. Cea mai bună dovadă în. Această privinţă era faptul că nu-l prinseseră şi că nu putuseră dovedi nimic nici împotriva noastră, care totuşi eram arestate din cauza lui, iar germanii continuau să se piardă în tot soiul de ipoteze.

Dacă cineva putea să ne scoată de aici, să ne scape, apoi acela era Slawek. El singur. Slawek şi Werner. În afară de faptul că era îndrăgostit de Misia şi că scria versuri proaste, nu ştiam nimic despre Werner. Dar fiindcă iubea, prin însăşi dragostea lui se afla de partea noastră şi putea să influenţeze întreaga acţiune în chip hotă-râtor.

Zilele treceau, martie se perinda şi sărbătorile Paşte- . Lui se apropiau, primul nostru Paşte în închisoare.

Datorită Ritei, am trăit Săptămâna Mare respectând întocmai desfăşurarea ei cronologică şi liturgică. Doamna,

Radomska şi corsetul său îşi croiră graţios drum pentru a-i face loc la masă. Dar Rita prefera să'străbată celula în lung şi-n lat şi astfel, tot umblând de colo-colo şi muţind semnul în cartea-i de rugăciuni, ne citea din Epistolele Apostolilor şi din Evanghelii.

„Doamne, nu îndepărta de la mine ajutorul tău; ai grijă şi mă ocroteşte. Scapă-mă din gura leului şi sal-vează-mă de coarnele inorogilor. O, Doamne Dumnezeul meu, priveşte-mă, de cc m-ai părăsit?"

Urmăream pas cu pas, cuvânt cu cuvint, evoluţia dramei.

„Timpul meu se apropie, zicea Isus. Fiul omului va fi predat spre a fi răstignit..." „Părinte, ia de la mine paharul acesta.; c Şi-apoi mica frază emoţionantă privitor la cele douăsprezece legiuni de îngeri, pe care tatăl le-ar fi trimis dacă fiul i lc-ar fi cerut. Apoi toate fazele procesului de la Anna până ia Caiafa. În sfârşit, judecata, condamnarea şi executarea.

Douăsprezece legiuni de îngeri n-ar fi fost prea mult ca să ne scoată de aici, ca să îndepărteze acest pahar de buzele noastre. N-aveam decât doi tineri, însufleţiţi de cele mai bune intenţii, dar ce puteau ei să facă împotriva gratiilor, a zidurilor, a gardienilor şi a războiului? Eram cujdrinse când de nădejde, când de îndoială, trăind rând pe rând clipele propriului nostru calvar.

Un alt pasaj, de asemenea, m-a izbit: Libera nom. Domine „Scapă-ne, Doamne, de toate relele trecute, prezente şi viitoare", înţelegeam „prezente şi viitoare", dar de ce „trecute"? Oare va trebui, într-adevăr, când vor fi trecut, să te rogi pentru că ai scăpat de relele cărora le-

ai supravieţuit? Păi atunci nu s-ar mai isprăvi niciodată cu ele! Mi-am jurat că, dacă voi scăpa, dacă toate acestea vor deveni trecut, să mă descătuşez eu însămi de asemenea rele fără a-l însărcina pe Dumnezeu. Voi uita tot, nu

voi vrea nici măcar să-mi amintesc, nici să-mi repet într-una, orice ar fi. Scapă-mă, Doamne, dacă vrei, dacă poţi, dacă exişti, de ceea ce este, de ceea ce ne ameninţă. Trecutul va fi numai şi numai treaba mea, n-am să te supăr cu asta.

Duminica Paştelui sosi, radioasă, primăvăratică. Ciorile croncăneau de bucurie în castanii din parc, printre cuiburile lor suspendate în nori şi azur. În fundul coridorului nostru, în clădirea femeilor, se pregătea pe o masă de brad un altar improvizat. Capela închisorii era mult prea mică pentru a încăpea acolo toată lumea şi preotul trebuia să vină aici să oficieze o liturghie numai pentru femei.

Cele mai evlavioase dintre doamnele noastre, doamna Radomska şi căpităneasa, posteau de o săptămână, adică lăsau eroic pe fundul străchinilor câteva bucăţele de maţe de cal din raţia lor de ciorbă. O să se ţină seama în ceruri. Doamna Dabrowska, cu o lipsă de scrupule eretică, înghiţea pe nerăsuflate toate aceste resturi. Cele mai multe dintre noi se pregăteau, dacă nu pentru spovedanie – Rawa nu ne dădea prea multe speranţe în această privinţă nouă, deţinutelor politice – cel puţin pentru împărtăşanie, iar spre a fi demne să o primim, doamna Radomska, preotul nostru, ne făcu un fel de examen de conştiinţă în public şi, cu de la sine putere, acordă întregii celule dezlegarea de păcate. Totuşi fără a impune vreun canon.

— Maica ta Cristoase! izbucni ea. Numai să-ncerce vreun popă să-mi dea mie un canon! Păi ispăşim aici păcate cu virf şi îndesat, câte n-o să mai putem săvârşi vreodată…

— Afară de unele dintre noi – zvârli doamna Dabrowska, arătând cu o privire elocventă spre Misia şi spre Helena

Episodul Magdalenei spălând picioarele lui Cristos cu uleiuri de preţ şi ştergându-i-le cu părul ei îmblânzi totuşi atitudinea celulei faţă de cele două păcătoase notorii. De altminteri, timpul trecea ştergând din amintire căderea Misiei; cât despre Helena, ea rămânea neschimbată, trebuia să ne resemnăm şi să n-aşteptăm nimic din partea ei. Puştiul nu se mai arătă nici în curte, nici pe coridor; alţi jandarmi păzeau noaptea. Dimpotrivă, Rawa ne făcu tuturor o surpriză plăcută.

În noaptea de vineri spre sâmbătă în Săptămâna Mare, noaptea patimilor, „noaptea neagră”, el o chemă pe Helena pe coridor. N-o să-i meargă de data asta! Magdalenă sau nu, asemenea lucruri să se petreacă în vinerea sfântă, Maica ta Cristoase, trebuie să nu te temi qâtuşi de puţin de Dumnezeu!

Dar ea se înapoie, împovărată mai mult ca oricând de daruri şi, chicotind, începu să împartă fiecăreia, cu o • bucurie într-adevăr sinceră, un ou de Paşte pictat şi o bucată de cârnaţ tradiţional. De asemenea, adusese o crenguţă de salcie şi un ditai mănunchi de violete. Asta schimba tot.

Nu mai suferam nici aşa rău de foame; pachetele soseau destul de regulat şi, în ciuda faptului că erau neîndestulătoare, ce-i drept, situaţia nu mai părea dramatică în această privinţă. Dar ouăle de Paşte! Crenguţa! Violetele! Misia agăţă rămurica în spatele etajerei şi îşi sacrifică gamela ei roşie pentru a pune floricelele în apă; nu le scotea decât atunci când îşi sorbea ciorba în grabă. Aceste lucruri mărunte care dovedeau că cineva îşi aminteşte de noi, că ne iubeşte ne umpleau sufletul de optimism, de duioşie. Rawa

înfruntase primejdii, trecând pentru noi prin fraudă cele treizeci şi patru de ouă. Ştiam că la poartă, înainte de a-şi lua în primire serviciul, gardienii polonezi erau minuţios percheziţionaţi. Totuşi el o

făcuse, riscase, şi când îşi termină serviciul, trezi tor. Îi. Clădirea înainte de apel, intonând cu vocea lui de bas: „înalţă-te, zi triumfală!”.

în oraş, clopotele se dezlănţuiau. Lumea era frumoasă, oamenii buni, închisoarea un vis urât care avea să se sfârşească, la fel ca războiul. O să înviem! în dimineaţa de Paşte, soarele bătea în fereastră, iar pe coridor era un du-te-vino neobişnuit: ştiam că sânt pregătirile pentru liturghie; această atmosferă de sărbătoare ne tulbură. Ne spălasem şi ne pusesem rufe curate din pachete. Datorită prafurilor pe care expeditorii noştri ni le trimiteau – surprinzător de avizaţi – lupta împotriva păduchilor era câştigată. Misia rinduise ouăle primite pe marginea etajerei, obţinând un şir multicolor. Aşteptam liturghia pentru a ciocni oulele noastre de Paşte şi doamna Radomska ne punea să rostim rugăciunile cuvenite, depănând mătăniile ei.

În sfirşit, de pe coridor răzbătură scrişnetele zăvoarelor şi paşii deţinuţilor scoşi din celule. Stăteam lingă uşă, aşteptind să ne vină rândul, ca pentru golirea hârdăului. Dar clinchetul snopului de chei trecu mai departe; erau scoase femeile din celălalt capăt al coridorului, iar celula noastră rămânea zăvorită. Doar ochiul rotund şi inexpresiv al Zyziei se aţinti o clipă asupră-ne prin vizetă.

Doamna Radomska îşi frângea mâinile:

— Maica ta Cristoase, ne-au uitat!

Era cu neputinţă, nu puteam lăsa să se întâmplo una ca asta. Ca la un semn, ne-am repezit toate şi am început să batem cu pumnii-n uşă, chemând gardiană de serviciu, ca atunci când Krystyna îşi pierduse cunoştinţa.

Se iscă forfotă pe coridor, discuţii purtate în şoaptă, în sfârşit, după o bucată de vreme, Zyzia întredeschise uşa,

blocând trecerea.

— Pentru voi, nu există autorizaţie – ne spuse. Pentru politici, comisarul a interzis... Dar dacă staţi liniştite şi nimeni nu iese din celulă, nici măcar un pas afară, e limpede?... vă las uşa deschisă.

Am cedat locul în faţa uşii crăpate doamnei Radomska şi căpitănesei, care căzuse în genunchi. Din depărtare, amplificat de ecoul bolţilor, auzeam glasul preotului care slujea şi răspunsurile corului alcătuit din deţinuţi aflaţi acolo cu autorizaţie specială. „înalţă-te, zi triumfală!” intona preotul. Privilegiatele de pe coridor reluară cântecul de Paşte, şi noi, o dată cu ele. Asta a fost tot. Nici vorbă de împărtăşanie pentru noi: doamna Radomska n-avea totuşi harul să sfinţească piinea noastră cazonă. Tăie în bucăţi oulele binecuvântate şi ni le împărţi. Aveau un gust amar.

Dintr-o dată, situaţia noastră nu ni s-a mai părut atât de favorabilă, nu ne tratau nici măcar ca pe deţinutele de drept comun, care, ele, cel puţin, îşi cunoşteau sentinţele.

— Ce să-i faci? se consola doamna Dabrowska. Au instrucţiuni şi trebuie să le respecte.

Minimaliza problema. De bună seamă, liturghia şi împărtăşania nu reprezentau mare lucru pentru ea. De altminteri, se lăuda că este,. Roşie", ca toţi cei de la primărie din oraşul nostru.

Deşi apa a fost schimbată ori de câte ori s-a golit hârdăul, violetele s-au ofilit repede. Cojile pictate ale oulelor sfârşiră în hârdău. De la primul Paşte petrecut în închisoare nu ne rămase decât crenguţa prinsă într-o crăpătură a etajerei. Tot aşa o lăsasem pe a mea acasă, sub medalionul Fecioarei din Wilno.

XI

Într-o zi, în timpul plimbării de după-amiază, Franek îmi

strecură o bucăţică de hârtie. Am ţinut-o strâns în pumn până m-am întors în celulă. De ce mi-o dăduse mie în loc să i-o fi dat mai degrabă Misiei sau lui Lili? Se strecurase în fugă ca un şoarece în jurul cercului şi dispăruse: fără îndoială, mă aflam mai la îndemâna lui. Zyzia se încălzea la soare rezemată de zid, dar era pe jumătate oarbă. De altminteri, nimeni nu observase nimic, nici chiar fetele.

În chip vădit, soarta îmi hărăzea rolul de intermediară.

Primăvara era în deplina ei splendoare; din parc veneau miresme de pământ reavăn, castanii înfloreau. Era ziua când se primeau pachete şi portiţa portalului se între-deschidea neîncetat; altă dată aş fi dorit ca plimbarea să se prelungească pentru a putea să mai arunc o privire spre pâlcul de oameni liberi de cealaltă parte a porţii, dar acum mă grăbeam să intru în celulă ca să aflu ce scrie în bilet.

Era un mesaj scurt şi autoritar al lui Slawek: „Fiţi gata! Totul e pregătit. Nu dormiţi în noaptea de joi spre vineri”.

Ne-am sfătuit febril sub fereastră, în spatele rogojinilor. Mai întâi – cam pierdusem noţiunea timpului – trebuia să ne asigurăm că era într-adevăr marţi. Celorlalte ce să le spunem? Cum să le pregătim? Slawek pomenea

de toate treizeci şi patru, sau numai de noi trei, în plus poate Helena şi doamna Radomska, care se împrieteniseră mai mult cu el? Şi Krystina, care se afla acum la infirmerie? Oare trebuia s-o facem să se întoarcă în celulă în noaptea aceea? Dar cum? Era, într-adevăr, cu neputinţă. Ne consolam gândindu-ne că poate se va amâna execuţia bolnavilor.

Nu, în niciun caz nu puteam să fugim singure. N-aveam dreptul. Werner spusese limpede: „Toate sân-teţi condamnate la moarte, toate treizeci şi patru”. Cea mai înaltă instanţă a lor venise să ne judece la şcoală, iar acest tribunal nu dădea decât două sentinţe: achitarea – şi în acest caz urma imediat punerea în libertate – sau condamnarea la moarte pentru înaltă trădare. Nimic

altceva. Ori niciuna din noi nu fusese pusă în libertate; aşadar, însemna moartea; nicio îndoială în această privinţă şi Werner îi explicase limpede Misiei. Şi dacă nu fusesem executate imediat, ca unii dintre bărbaţi şi două dintre tovarăşele noastre, era un capriciu din partea lor sau se datora unei dificultăţi de ordin tehnic. Sau credeau că am putea să le fim de folos la confruntările cu cei care nu fuseseră încă arestaţi. Cit despre bărbaţi, dacă doi sau trei fuseseră puşi în libertate la şcoală, ceilalţi erau duşi undeva ca şi noi; Werner nu ştia în ce loc, însă, mai curând sau mai târziu, şi pe ei îi aştepta moartea.

Ne venea greu să deliberăm şi se ridicau nenumărate probleme, mai cu seamă că nu puteam să ne şuşotim prea mult în colţul nostru. În sfirşit, am ajuns la concluzia că nu trebuia să spunem tot adevărul celor din celulă. Joi seara, după apel şi golirea hârdăului, una din noi, şi era mai bine să fiu eu, va anunţa că în noaptea aceea o să fim transportate într-un lagăr, că ştiam asta din sursă sigură de la cineva din închisoare, că deci trebuia să ne culcăm îmbrăcate şi să ne prefacem că dormim (dar, mai ales, să n-adormim) şi să fim gata, căci în asemenea cazuri, de cele mai multe ori abia dacă ai timp să te-mbraci şi să-ţi iei lucrurile.

Nădăjduiam toate trei că până joi seara Werner o să vină la fereastră să ne spună ceva mai mult, Lili însăşi sugerase – neputindu-se abţine de data asta – că ar fi bine să fixăm dinainte citeva amănunte cu el; dar curtea era neîncetat străbătută în lung şi-n lat de alţi jandarmi cu cască, printre care ni se părea uneori că recunoaştem pe vechii gardieri de la şcoală. Fireşte, niciunul nu se apropia de fereastra noastră.

între timp, ca din întâmplare, am adus- vorba despre plecarea într-un lagăr; momentul se apropia – ziceam noi – Franek îi şoptise un cuvinţel uneia dintre noi şi chiar Katelbina ne dăduse de înţeles. Mai mult decit Zyzia,

Katelbina ne arăta simpatie, ne acorda favoruri, ne prelungea plimbările pe vreme frumoasă şi era generoasă cu „raţiile” noastre de ciorbă. Cind făcea de serviciu pe coridor şi striga „Apelul”! sau „Golirea hârdău-lui!”, glasul ei răsuna voios, nu ca un ordin, vestea parcă ceva plăcut, pe când vocea Zyziei, fireşte posacă, bombănea şi ne sicâia. De asemenea, Katelbina, din proprie iniţiativă, ne ridica din când în când moralul.

— „Soarele se-nalţă...” – spunea ea.

— „Sikorski e mai aproape” – răspundeam noi.

O formulă ce data de pe vremea când eram libere. Dar, cine ştie? Poate pe front lucrurile se schimbaseră. Poate că războiul luase, în sfârşit, un curs mai favorabil.

Ştiam că încă nu era totul pierdut, că exista Anglia şi că acolo armata noastră se reorganiza. Ziarele clandestine pe care le redactam împreună cu Slawek erau pline de veşti optimiste. Batalioanele duşmane străbăteau cu aroganţă străzile oraşului nostru, cântând: Undbir jahren gegen En-ge-lancV!, dar noi, noi ştiam bine că o să-şi rupă dinţii în această insulă şi cu n-o s-o lichideze aşa de uşor ca pe Franţa.

Căderea Parisului fusese pentru noi un şoc îngrozitor, mai îngrozitor chiar decât căderea Varşoviei. Tocmai mă întorceam de la ţară, având în sacoşă un pui pe care o ţărancă binevoise să mi-l vândă, fiindcă una din elevele mele îi era vară. O zi splendidă, un amurg trandafiriu lumina cerul. Văzând de departe un grup de oameni înconjurat de jandarmi, m-am alarmat.

Era o razie?

Nu, nu se vedeau nicăieri camioane. Dar în difuzoarele instalate la răspântii o voce de bărbat striga în poloneză ştirea voioasă, iar jandarmii îi sileau pe trecători să asculte. Parisul fusese cucerit. Armata germană defila pe Champs-Elysees, pe sub Arcul de Triumf.

Oamenii plingeau şi, fără să le pese de palme şi de lovituri cu patul puştii, plecau nevoind să audă, sau rămâneau încremeniţi ca nişte stane de piatră. Apoi un

bărbat şi-a scos şapca, toţi l-au imitat şi am rămas tăcuţi ca în faţa unui mormânt deschis.

însemna sfârşitul, dezastrul, condamnarea la moarte a noastră a tuturor. Cum era cu putinţă? Franţa cea mare şi bogată împărtăşea soarta noastră, ba chiar se supusese mai repede decât noi, care am vrut să ţinem piept blindatelor cu lăncile ulanilor noştri? De altfel, nu ne supusesem, nimeni nu semnase nici armistiţiul, nici capitularea generală, niciun guvern nu trata cu duşmanul, şi acolo... Era oare cu putinţă, aşa cum striga vocea din difuzor, ca tinerele franceze să arunce flori coloanelor în marş? Acest amănunt era o minciună, o viclenie propagandistică pentru a încerca să ne zdrobească definitiv.

1 *Mergem împotriva Angliei (în limba germană în text), (n.t.).*

împreună cu Slawek, ne-am făcut destul sânge rău ca să găsim tonul potrivit, ca să descoperim un nou filon optimist care să ne îngăduie să vieţuim şi să supravieţuim pentru a ne îndrepta speranţa într-o nouă direcţie. Franţa căzuse. Exista însă Anglia, iar în Anglia, ai noştri, Sikorski se afla acolo. Şi „Soarele ne-nalţă, Si-korski e mai aproape...”

Dar la orizont, soarele cobora în loc să urce: a doua iarnă de război începea. Totuşi formula îşi păstra în-treaga-i magie. După iarnă o să vină primăvara şi, o dată cu ea „dezastrul germanilor, eliberarea. Şi chiar atunci, în toiul iernii, am fost arestate. Dar astăzi soarele se înălţa din ce în ce mai sus pe cer, zi de zi, primăvara triumfa, şi dacă Katelbina ne lansa acest apel, însemna că ceva urma să se întâmple.

Chiar dacă mai aveau timp să ne deporteze, n-o să fie pentru multă vreme. Ei, şi ce? O să cunoaştem un nou colţişor de lume, după care, foarte curând, o să fim

repatriate cu toate onorurile.

Iată despre ce discutam în jurul mesei şi vegheam asupra acestui foc, îl înteţeam…

Dintre noi, numai Rita trecuse graniţa: fusese la Viena şi la Dresda. O ascultam ca pe un oracol. Ce oraşe frumoase! Ce multe monumente vechi! Şi cât de amabili oamenii! Cunoscuse câţiva mai îndeaproape, îşi amintea de adresele lor. Erau cunoştinţe de-ale soţului ei, un istoric de artă, care înainte de război plecase acolo să studieze. Dacă aşa stăteau lucrurile, n-aveam de ce să ne considerăm pierdute, ea putea să ne călăuzească, să ne arate muzee, să ne slujească de „cicero”, după cum zicea.

— Însă nu ştiu dacă asta o să intereseze pe toate doamnele – adăugă ea, cu tonul înţepat al celei care se consideră ca făcând parte dintr-o elită.

În afară de tinerele fete, de doamna Lichniakowa cea

şchioapă şi de mine, la toate celelalte Rita se uita, de fapt, plină de dispreţ.

Eroare. Toate erau interesate, chiar şi acelea care, ca Helena sau ca doamna Dabrowska, nu puseseră în viaţa lor piciorul într-un muzeu şi nu fuseseră la teatru decât pentru a asculta operete, chiar şi acelea care nu citiseră nimic altceva în afară de romane-foileton şi cartea lor de rugăciuni. Într-atât ne lăsam legănate de vise, încât ajunsesem să ne considerăm favorizate de soartă, şi deportarea în lagăr ni se părea un fel de excursie turistică gratuită, de care multe dintre noi, dacă n-ar fi fost fericita întâmplare a arestării, nu ne-am fi bucurat niciodată de o asemenea pleaşcă.

Cărţile de joc nu mai „oboseau” atât de repede şi, când erau întinse, confirmau matematic prevederile. Unu, doi, trei – o călătorie. Unu, doi, trei, doi aşi, unul de pică, altul de caro – o schimbare în bine, realizarea dorinţelor. Şi numaidecât urma asul de cupă – casa, familia. Deci reîntoarcerea, salvarea şi libertatea.

Cât priveşte casele, cum arăta căminul fiecăreia, discuţiile nu se mai sfârşeau. Pe măsură ce trecea timpul şi nostalgia noastră sporea, casele noastre se înfrumuseţau, erau din nou încălzite, se îmbogăţeau cu mobile şi covoare. Mesele erau ticsite de bunătăţi, soţii perfecţi, copiii îngeri, căsniciile din ce în ce mai fericite, familiile tot mai unite şi mai cu vază. De asemenea, amintirile ultimelor zile, din ultimii ani se estompau din ce în ce spre a face loc celor mai vechi; soţii redeveneau logodnici; aflam în ce chip una dintre noi făcuse cunoştinţă cu omul său, cum acesta se îndrăgostise de ea şi o peţise.

Prindea contur în trecut tot ceea ce ne lipsea acum, îşi cu cât acest trecut era mai îndepărtat, cu atât îl reconstituiam mai lesne, potrivit cu nevoile noastre prezente. Grădinile, plimbările, prânzurile, romanele de dragoste, călătoriile – chiar pelerinajul anual la Czestochowa al doamnei Radomska – dacă evocam atât de stăruitor asemenea lucruri, totul se datora faptului că eram închise, despărţite de ai noştri şi înfometate. La fel ne „modelam” viitorul: făceam planuri de călătorii, ne făgă-duiam să nu mai fim niciodată zgircite la băutură sau la mâncare, luam hotărârea să ne îmbrăcăm bine, să nu ne mai refuzăm nimic. Uitasem burţile şi cheliile soţilor noştri, uitasem că întârziau cu plăcere la cafenea în faţa unui păhărel cu votcă şi că uneori ne înşelau. Ne pregăteam să regăsim la ieşirea din închisoare pe adoratorii noştri dinainte de căsătorie.

Numai doamna Dabrowska nu-şi dădea frâu liber fanteziei şi ne povestea cu cruzime şi cu lux de amănunte cum răposatul ei soţ o bătea, o trăgea de pur, îşi bea toată leafa, cum ea, la rindu-i, îl croia vârtos cu vătraiul şi cit fusese de fericită când murise în urma unui chef straşnic.

— Ce pacoste! spunea. Dar cum e turcul şi pistolul! O

altă femeie mai slabă de înger ar fi devenit o martiră, eu însă îl băgăm în sperieţi chiar când nu era beat. Ehei, nu mai mă prinde nimeni în mrejele căsătoriei! Şi totuşi n-am dus lipsă de amatori. Treacă-meargă, pentru distracţie „cu multă plăcere, nu costă nimic şi ţine puţin. Dar să se instaleze la mine, să-l mai şi servesc la masă, asta nu. Să fiu obligată să-i mai trag şi cizmele individului când o să vină cherchelit?! De ce? Ca să-l aud sforăind şi tuşind în urechea mea toată noaptea?

Şi teoria pretedenţilor respinşi defila în faţa noastră cu. Un- lux de amănunte intime.

Cât despre mine îmi vedeam viitorul într-o şcoală, cu elevi vioi şi bine dotaţi, cu colegi simpatici, cu ceaiuri sâmbăta, cu un Zygmunt sau chiar cu un Karol. În plus, Karol căpăta acum pentru mine o însemnătate pe care i-o refuzasem totdeauna. Curioasă, mă întrebam: „S-a

căsătorit? E liber? O să-l regăsesc? Oare o să reluăm ce ti fost între noi?" Fireşte, trupul meu, de obicei atât de puţin prezent, atât de docil, începea să se neliniştească.

Numai Joanna nu ştia prea bine ce viitor să-şi clădească, cu ce crimpeie din trecut să-şi construiască viitorul cuib. Pântecele i se rotunjea, se umfla, dar copilul tot nu mişca, deşi, după părerea cucoanelor noastre, ar fi trebuit să mişte de mult. Dacă o să-l nască mort? Dacă tratamentele crude la care fusese supusă, loviturile, emoţiile îi dăunaseră? Dacă o să fie un monstru? Şi, chiar dacă totul ar fi mers strună, ce-o să facă cu el în lagăr? Ce-o să se întâmple cu micuţul când ea o să se ducă la muncă? Cum o să-l îmbrace? Cucoanele noastre spuneau că ar fi trebuit să aibă de pe acum un trusou pentru noul-născut, să fie gata să completeze scutecele şi cămăşuţele.

Dacă Joanna- ar fi avut pe cineva în oraş, ar fi găsit cu siguranţă în pachetele ei lână şi andrele. Dar instituţia de binefacere care le expedia nu ştia nimic de ea. Cerusem Misiei să-l înştiinţeze pe Slawek, cu prima ocazie, că

aveam printre noi o femeie însărcinată şi să se ţină seama de trebuinţele ei.

În sfârşit, mult aşteptata joi seara sosi. Dimineaţa, când eram de corvoadă pentru a goli hârdăul, Rawa tuşi cu tâlc în timp ce noi treceam şi, prefăcându-se că-şi vorbeşte sieşi, spuse: „Curaj!” Aşadar, nu mai încăpea îndoială, ştia, lua parte la acţiune. Şi Puştiul? Cu siguranţă avea să fie de gardă la noapte.

Vrând-nevrând, am aşteptat până la golirea ultimului hârdău, până la apelul de seară. Îndată ce femeile au început să-şi pregătească rogojinile, le-am vorbit, dar nu prea tare, ca nu cumva să m-audă cineva de pe coridor.

— Doamnele mele, ştiu din sursă aproape sigură că-n noaptea asta o să fim duse într-un lagăr. Atenţie, păstraţi-vă calmul. Nimeni nu trebuie să bănuie că am fost prevenite. Pregătiţi-vă ca de obicei pentru noapte, dar să n-adormiţi. Şi, mai ales, nu vă dezbrăcaţi. Sânt în stare – pare-se că au mai făcut-o – să ia oamenii despuiaţi.

Surpriza n-a fost prea mare şi confuzia a durat puţin. Pregătisem bine terenul şi experienţa dobândită la şcoală uşura lucrurile. Nimeni nu voia să meargă în lagăr, în pielea goală sau desculţ.

— Maica Ta Cristoase! exclamă doar doamna Radomska. Ce vă spuneam eu? Am văzut de mult în cărţile mele de joc. Şi împuşcăturile pe care le-am visat aseară? Ei bine, poftim vestea!

În celulă nu se stinsese încă lumina – întrerupătoarele se aflau pe coridor – şi toate ne şi culcasem, cu pătura trasă până sub bărbie. Doamna Radomska nu-şi scosese corsetul, care nu se mai înălţa lângă ea ca o armură goală de cavaler medieval, aşa cum se întâmpla în fiece seară. Nu-i mai făcea cine ştie ce serviciu, căci nu. Mai avea nici ce să susţină, nici ce să conţină, dar ea declara cu un rest de cochetărie că o strângea şi-l îmbrăca în fiecare dimineaţă cu un întreg ceremonial.

Se înstăpâni aşteptarea. Dreptunghiul ferestrei se aşternuse pe podea. Uneori cizme îl străbăteau tiptil. O ţineam pe Misia de mână, n-o lăsam să privească afară. Undeva, pe coridor, zăngăneau chei. Închisoarea dormea ca de obicei. Căpităneasa, pe catafalcul ei, cu mănuşi şi căciulă, cu mâinile încrucişate pe piept, se războia cu horcăiturile-i astmatice.

Din oraş se auzeau dangăte de orologiu, dar ne era greu să aflăm cât e ceasul după ele, unele fiind. În întârziere, altele înainte sau vestind orele după fantezia lor. Dar miezul nopţii trecuse cu siguranţă şi nu se întâmpla nimic, nu auzeam pe nimeni venind la noi pe coridor.

Numai Misia, Lili şi cu mine ştiam că uşa celulei rămăsese deschisă. După apelul de seară, zăvorul fusese mânuit de mai multe ori, cu vicleşug, iar cheia răsucită în broască tot de câteva ori. Ochiul lui Rawa se încadrase o clipă în vizetă, apoi micul oblon căzuse la loc. Totuşi nu puteam să plecăm înainte de a ni se face semn; iniţiativa nu ne aparţinea.

Când, la un moment dat, doamna Radomska începu să-şi spună rugăciunile în şoaptă, i-am fost recunoscătoare, îi răspundeam cit mai încet cu putinţă. Între două Ave Maria ciuleam urechile. Dar cele trei mistere ale rozariului se perindară şi închisoarea continua să doarmă, ca şi cum noaptea aceasta nu trebuia să se deosebească întru nimic de celelalte. După rozariu, doamna Radomska îşi isprăvi stocul de rugăciuni: invocaţia adresată sfântului Thadeus Iuda, care, ca văr al lui Cristos, se bucură de favoruri speciale şi este salvatorul situaţiilor disperate, Tatăl Nostru, Crezul în versiunea sa simplificată şi populară, pentru a sfârşi cu acea frumoasă rugăciune, operă anonimă nefigurând în cărţile de rugăciune, care imploră pe Dumnezeu să-şi amintească de noi, aşa cum îşi aminteşte de crinii câmpului şi de păsările cerului şi să ia sub aripile ocrotitoare ale sfintei sale providenţe firava noastră slăbiciune.

— „Şi cu neclintită credinţă că răul şi binele sânt aceleaşi dovezi ale iubirii tale”… – tocmai spunea doamna Radomska, când deodată, afară, dincolo de fereastră, dincolo de ziduri, răsunară împuşcături. Doamne Isuse, război! exclamă ea prosteşte.

Se auzi tropot de cizme în curte. O siluetă neagră se aplecă o clipă înaintea ferestrei făcând gesturi disperate şi dispăru imediat. Era Puştiul. În acelaşi timp, cineva, cu siguranţă Rawa, alergă cu paşi grei pe coridor, trase zăvorul şi răsuci cheia în broască.

Eram din nou închise, pierdute. Slawek nu reuşise.

Ne-am sculat toate şi ne-am grăbit să ne uităm pe fereastră. Curtea era pustie. Undeva în beznă, spre portal, lătratul unei mitraliere acoperi glasurile răzleţe ale puştilor. Pe urmă se aşternu liniştea.

Deodată, în gloata pe care o alcătuiam, am văzut două siluete încăierându-se.

— Din cauza ta! striga Lili. Tu l-ai trădat! Tu l-ai vindut! Din cauza ta şi a neamţului tău blestemat. Tu l-ai atras în cursă!

M-am repezit să le despart. Lili o apucase pe Misia de păr, o zgiria, o muşca cu o furie oarbă. Misia era ca moartă, îşi acoperise faţa cu palmele, nu se apăra.

Toate au înţeles pe dată despre ce era vorba şi ce se plănuise.

— Sub pătură! Băgaţi-i capul sub pătură! urlă isteric doamna Dabrowska. De mult ar fi trebuit să-i venim de hac!

— Ruhe1! strigă Rawa pe coridor.

Şi bătu cu pumnul în uşă. Reacţia a fost imediată. El nu ni se adresa niciodată în germană. Ne-am întors fiecare la locul nostru şi ne-am culcat, ca mai înainte, fără să ne scoatem paltoanele.

— Fapta ta o nesăbuită şi primejdioasă – i-am şoptit lui

Lili.

Nu putea s-adoarmă; trântină pe rogojina ei, îşi muşca pumnii. De cealaltă parte, lângă mine, Misia zăcea ca moartă. I-am mângâiat obrazul, dar mi-am retras repede mâna simţind ceva vâscos: sânge. Aşa cum am putut, pe întuneric, i l-am şters. Din fericire aveam o batistă curată.

— Trăieşte! Trăieşte! strigă pe neaşteptate Joanna 1 Linişte (în limba germană în text), (n.t.).

şi începu să ţopăie şi să danseze în mijlocul celulei, călcând peste noi. Trăieşte!

Avea o înfăţişare triumfătoare şi râdea printre lacrimi.

— E nebună! încă una care şi-a pierdut minţile! exclamă doamna Dabrowska.

— Uite, vedeţi şi dumneavoastră, trăieşte!

Joanna îngenunche lângă mine şi îmi apăsă mâna pc pântecele ei." Sub pielea întinsă am simţit ceva, de parcă ar fi fost un peşte bătând apa cu coada, ceva ca un gest schiţat cu teamă. Copilul Joannei trăia; mişcase pentru prima oară; împuşcăturile îl treziseră.

Joanna se agita neobosită şi vorbea într-una; pentru ea exista un lucru cu mult mai important decât tot ce se întâmpla şi mi-a fost greu s-o conving să se culce din nou şi să tacă.

Am stat aşa întinse până dimineaţă, fără să putem închide ochii, ciulind urechea, străduindu-ne să ghicim după forfota de dincolo de portal ceea ce se întâmplase. Slawek fusese prins? îl omorâseră? Cineva trădase? Planul "întâmpinase un obstacol neprevăzut?

în sfârşit, se ivi dimineaţa cenuşie şi-am văzut faţa învineţită a Misiei; din buza-i sfâşiată mai curgea sânge, încleindu-i blana gri de gât.

În zori, Rawa veni ca de obicei şi strigă: „Apelul”, „Golirea hârdăului!”, dar nici nu se uită la noi când trecurăm prin faţa cabinei gardienilor. Duceam hârdăul cu Misia; m-am oprit şi l-am pus jos, pretextând că vreau să mă odihnesc puţin. Ostentativ, el ne întoarse spatele,

prefăcându-se că socoteşte şi desparte cheile de pe inel.

Nu era nimic de făcut. Trebuia să aşteptăm. În orice caz, tot o să aflăm într-o zi sau alta ce se întâmplase în noaptea aceea de joi spre vineri.

XII

Ostracizarea care de la ultimele evenimente o lovise pe Misia ne atinse, de asemenea, într-o oarecare măsură, şi pe noi două: pe Lili şi pe mine. Toate ne purtau pică pentru că nu le împărtăşisem secretul nostru. Ştiau că se pregătea ceva, că „complotam" în spatele lor şi nu ne puteau ierta „uşurinţa", după cum spuneau. Cum îndrăzneam să le hotărâm noi soarta, să pregătim o evadare fără să le cerem sfatul şi fără să ne sinchisim de consimţământul lor? Şi ce-o să se întâmple acum? Transferarea noastră într-un lagăr ar putea fi amânată? O să ni se deschidă un nou proces? Doamna Dabrowska declară că se spală pe rhâini în această privinţă.

— N-am suflat un cuvânt când mă „dezmorţeau" acolo, dar acum o să mă duc prima, dacă se-ntâmplă ceva, şi-o să spun cine-i dumneaei. Încă de când eram închise la şcoală se înhăitase cu soldaţii. Noi, noi nu ştim nimic, n-avem niciun amestec.

Eram convinsă că o să se ţină de cuvânt dacă autorităţilor închisorii o să le vină-n minte să facă o ’legătură între celula noastră şi atacul din timpul nopţii; tremuram pentru Misia, pentru Lili, pentru mine şi pentru Werner. Şi Slawek? Ce mult mă temeam şi pentru el! Reuşise oare să scape din nou? Norocul cu care se mândrea i-o fi rămas credincios? În ce ne priveşte, soar

ta noastră era acum definitiv pecetluită. După un asemenea eşec, nimeni nu va mai încerca vreodată să ne ajute să evadăm. Ne aştepta moartea. Nu mai era decât o

chestiune de zile, poate de ore. Căci eram pierdute, eu o ştiam.

Lucru ciudat, mă agăţăm de viaţă, aşa cum nu mi se întâmplase niciodată. Mă revoltam împotriva morţii. Şi totuşi o chemasem, o dorisem, şi nu numai o singură dată. La şcoală, când m-au închis, nădăjduiam că trupul o să mi se şubrezească, că o să leşin şi n-o să mă mai trezesc niciodată. De câţiva ani aveam oarecari necazuri cu inima; noaptea, mă trezeam şi o simţeam horcăind, oprindu-se ca şi cum o mână o strângea, o înăbuşea; de bună seamă, moartea era ceva asemănător. La. Şcoală, inima mea avea cel mai minunat prilej ca să mă scutească de a mai fi chemată la etaj. Dar n-a vrut să m-asculte, n-am leşinat niciodată, nu m-a cruţat de nimic. Şi cu mulţi ani în urmă, uneori când eram pe deplin fericită, dorinţa de a muri fusese pentru mine nu posibilitatea de a fugi, ci dorinţa supremei desăvârşiri. În timpul plimbărilor cu Zygmunt, mi se întâmpla să trăiesc asemenea momente când cerul era atit de albastru, pomii atât de grăitori, lumea atât de frumoasă în lumina asfinţitului, încât trebuia să le fixez pe vecie într-un fel oarecare: să adorm acolo pentru totdeauna. Moartea mi se părea atunci o concluzie firească a vieţii; nu doream nimio dincolo de această clipă; aici, pe această pajişte, pe malul acestui pârâu umbrit de arini, aici unde simţeam iarba jilavă sub mine, moartea trebuia să vină; şi eu închideam ochii. Ceva mă gâdila pe obraz. Voiam să îndepărtez insecta nesuferită. Era Zygmunt care mă necăjea în glumă cu un fir de iarbă.

— Te trezesc ca să-ţi pară viaţa rozã – glumea el.

Şi, într-adevăr, cerul deasupra noastră, clin azuriu devenise roz.

La fel, unele momente petrecute alături de Karol – când, datorită lui, fiind cu el, şi totuşi singură, simţeam că plutesc pe culmi şi în acelaşi timp că mă prăbuşesc în prăpastie – Semănau aidoma cu moartea, erau

impregnate de ea. Nu, până azi moartea nu m-a înspăimân-tat. Nu speram nimic de la ea, nu-mi închipuiam nici cerul, nici iadul, aveam încredere în mine. Acum, de îndată ce se auzea larmă neobişnuită pe coridor, îndată ce paşii se opreau în faţa celulei, mă răsuceam de durere şi doamna Dabrowska se vedea silită să-mi cedeze locul pe hârdău.

Habar n-aveam cum o să se întâmple. Poate o să vină ca la şcoală să ne strige pe nume? Unde o să aibă loc? în spatele zidului închisorii? Sau o să ne încarce într-un camion ca să ne execute într-o pădure sau pe o dună, ca pe Halina sau ca pe doamna Goldberg?

Sfişiată de spaimă, de această veşnică frământare lăuntrică, nu-i eram de mare ajutor Misiei. Nimeni nu-i adresa un cuvint; pentru ciorbă, trebuia să stea la sfârşitul cozii; nu i se mai cerca nici măcar să spele podeaua, ca şi când ar fi devenit nedemnă de acest „privilegiu". Stătea sub fereastră, mişeându-şi într-una buzele.

— Werner n-a trădat, doamnă, o ştiţi foarte bine.

A fost singura frază care a rostit-o în faţa mea cu privire la evadare.

Da, ştiam nu era vorba nici de cursă, nici de trădare; numai un concurs nefericit de împrejurări le tăiase calea în ultima clipă.

Două zile mai târziu, ziua când se primeau pachete, toate femeile au primit, în afară de noi cinci, cărora ne trimitea Slawek. Asta însemna că fusese prins sau. Ucis. Nimeni nu ne spunea nimic, nu-l mai vedeam pe Rawa,

Katelbina se purta mult mai aspru cu noi şi chiar Frănck fugea de noi când ne apropiam, de parcă am fi fost ciumate.

Toate acestea erau de rău augur, de foarte rău augur.

— Mie nu mi-e frică de muncă – zicea doamna

Dabrowska, cocoţată pe hârdău. Ba chiar o să-mi prindă bine, cu blestemaţii ăştia de hemoroizi. În orice caz, n-or să mă facă ei să muncesc pe brânci, ca pe vremea răposatului. Ştiu să scot cartofi din pământ şi nici uzina nu mă înspăimintă. Ah, trăiască lagărul! între ăşti patru pereţi poţi să înnebuneşti, nu alta!

îmi astupam urechile. Nu mai suportam să aud asemenea visuri despre,. Mutarea" noastră; noi trei – Misia, Lili şi eu – ştiam că n-o să ne ducă prea departe. Şi totuşi speranţa înălţa stupid capul în inima noastră şi acest produs al imaginaţiei omeneşti avea, fireşte, mai multe capete decit Hidra din legendă. Poate că Puştiul se înşela? Cum era oare cu putinţă ca un jandarm de rind, aflat aici doar datorită războiului şi care, în mod normal, ar fi trebuit să reglementeze circulaţia la Kiel sau la Hamburg, sau să-i inhaţe pe soldaţii' în permisie care se chercheliseră, cum oare acest ageamiu putea să ştie ceva despre tribunale şi sentinţe sau să aibă acces la dosarele noastre?

Nu mai pălăvrăgeam, toate eram îngrozite, preocupate. Degeaba doamna Radomska se făIea că împuşcăturile îi fuseră întocmai prezise – cărţile de joc şi visele îşi pierduseră autoritatea. Ne închideam fiecare în noi înşine, în propria noastră lume şi -ne închipuiam viitorul dincolo de zidurile închisorii după modelul trecutului.

în acele zile mi s-a îhtâmplat să trăiesc atât de intens unele scene imaginare, încât realitatea cea mai reală n-ar fi putut să-mi mobilizeze cu mai multă forţă toate simţurile – gura, mâinile, nasul şi urechile. Visând cu

ochii deschişi, întindem braţele şi mâna mea găsea ceafa lui Karol, degetele se crispau în părul lui. Era un Karol corectat de Zygmunt, un Zygmunt corectat de Karol, era o fiinţă vie, puternică, apropiată, îi simţeam apa de colonie, gustul buzelor. O răsuflare îmi atingea obrazul, ochii mei se oglindeau în ochii lui. Mă cufundam în viaţă, şi această viaţă nu putea să-mi fie luată, eram

încă tânără, sănătoasă, inima-mi bătea normal ca niciodată, nu horcăia, nu mă durea, putea să funcţioneze încă mulţi ani. Apoi, tresărind, deveneam conştientă, mă simţeam din nou topită în „aluatul” comun al trupurilor noastre, în celula noastră veşnic cenuşie, unde plutea o pâclă jilavă. Ce era adevărat? Ce era vis? Şi-apoi din nou, o clipă mai târziu, mergeam pe o pajişte, alergam după fluturi cu Zygmunt sau mă pregăteam să mă duc la teatru şi înfulecam ceva în grabă la lumina lămpii cu abajur portocaliu.

Astfel; fiecare dintre noi era obsedată, preocupată. Ghiceam după privirile noastre absente, după tăcerea, după izolarea în care toate ne retrăgeam.

Celula era plină de soţi nevăzuţi, de iubiţi, de logodnici. Unele dintre noi schimbau adeseori în gând rufele pe care le spălau, cu scutece de copii care de mult deveniseră femei în toată firea sau bărbaţi cu mustaţă. Gol-bina, o cumătră cu părul cărunt şi cu un aer grijuliu, tocmai isprăvise, mulţumită nevoie mare, să-şi spele rufele. Necazul ei cel mai mare era că, atunci când o arestaseră, lăsase acasă o albie plină cu rufe muiate, care, de bună seamă, mucegăiseră şi aveau să putrezească.

Din toată celula, numai Joanna nu se refugia în imaginaţie; cu mâinile mereu pe pântece, înregistra mişcările din ce în ce mai hotărâte şi stăruitoare ale pruncului său.

În cea de a treia noapte, cineva bătu uşor în geam

şi aproape imediat zăvorul lunecă şi cheia se răsuci fără zgomot în broască.

— Nu tu, micuţa – spuse Rawa, împingând-o pe Helena.

— Niciodată!

Lili se agăţase de tânăra fată.

— Asta niciodată! N-o s-o iei de la început! Murmure ameninţătoare se auziră în celulă. Era gata- gata să

izbucnească scandalul; o să înceapă toate să strige, să facă larmă; Rawa avea să fie compromis şi, de asemenea, noi toate.

— Mă duc eu cu ea! E în interesul tuturor. Tăceţi şi potoliţi-vă, de nu, o să fie rău pentru toată lumea – am spus fără să-mi dau seama de ce luasem imediat această hotărâre.

Rawa şovăi o clipă, clătină din cap, dar până la urmă ne lăsă pe amândouă să ieşim, îşi duse degetul la buze. >"

Cu paşi furişaţi ne-am strecurat de-a lungul coridorului boltit, prin faţa uşilor zăvorite ale celulelor.

Puştiul aştepta în camera de gardă, la capătul coridorului. Când ne văzu pe amândouă venind cu Rawa, făcu un pas vrând să se tragă ’ânapoi, dar Misia îl linişti imediat: de altfel, recunoscu probabil în mine pe vecina Misiei de la şcoală, pe cea căreia îi încredinţase scrisoarea.

Am rămas pe coridor cu Rawa, iar Puştiul închise uşa camerei. Rawa era neliniştit, se uita la ceas în fiece clipă.

— A fost prins? i-am şoptit eu. Îmi aruncă o privire ciudată.

— Omorât? Rănit? mai-mai că am strigat.

— A fost rănit – zise Rawa – dar i-a mai rămas un glonţ pentru el.

îşi scoase şapca.

— Cine a trădat?

— N-a trădat nimeni. Şi n-au prins pe nimeni. Nu ştiu nimic. Totuşi adăugă: Se îndoiesc de ceva. O să fie schimbări în închisoare.

— Meine Fraul\...

Şoaptele Puştiului răzbăteau prin uşă. „E căsătorit?” m-a fulgerat un gând neghiob.

— Dacă l-ar fi prins viu!... Dumnezeu să ne păzească!... Dacă l-ar fi prins viu, s-ar fi zis cu noi.

Şi îşi trecu muchia palmei peste gât.

— Slawek n-ar fi vorbit – am protestat. Mă privi cu milă.

— Da’ naivă mai eşti matale, micuţa mea doamnă! Cc-ţi închipui? Au ei mijloacele lor să dezlege limbile! Şi-atunci eu, şi pe urmă el, şi-apoi un altul… Arătă, spre uşă şi zâmbi mulţumit. La început, nemţoii mergeau până la capăt. Toţi flăcăii noştri purtau uniformă, aveau acte de identitate în regulă, ordinul de misiune purta ştampilele reglementare, totul la marele fix, ce mai încoa’ şi-ncolo. Dar deodată ceva li s-a părut suspect. A fost o chestie prost scrisă, sau nu ştiu ce, şi atunci nervii l-au lăsat pe un flăcău şi a deschis focul. Iată. Dar ei tot nu ştiu pe cine au acolo, la morgă…

Deci Slawek se afla cu noi, între aceste ziduri, la morga închisorii… Rawa continua să-şi ţină şapca în mână. Mi-am amintit deodată că doamna Goldberg îi reproşa lui Slawek un singur lucru: dispreţul său pentru ortografie.

— Şi noi? Ce-o să se întâmple cu noi? l-am întrebat pe Rawa, uitându-mă ţintă în ochii lui.

îşi întoarse repede privirea.

1 *Soţia mea (în limba germană în text), (n.t.),*

— Ce-o vrea Domnul – zise. Totul c în mina lui. Ştia. Aşadar, moartea. Am tăcut amindoi îndelung.

Se uită din nou la ceas şi făcu un gest cu mina:

— Bun… Ei bine, cu atât mai rău, le mai dau cinci minute. Frumoasă-i tinereţea, nu-şi dă seama de nimic…

Mi-am încleştat atât de tare pumnii, că mi-au trosnit încheieturile. Dincolo de uşă se auzeau zgomote care nu lăsau nicio îndoială asupra naturii lor. Werner şi Misia îşi spuneau adio aşa cum îşi spun îndrăgostiţii. „E bine – mă gândeam. E tot ce le rămâne…”

Şi am văzut aievea trupurile lor tinere strângându-se unul lângă celălalt cu disperare în mâna Domnului, aşa cum spusese Rawa, şi nu mai erau nimic altceva decât două furnici înlănţuite, ba chiar şi mai puţin, în această mină uriaşă ce se închidea încet pentru a-i zdrobi.

El, Werner, o să trăiască. Ce putea să i se întâmple? O să trăiască şi o să uite, o să se însoare cu o fată germană, o să aibă copii şi n-o să-şi mărturisească nici sieşi această poveste romantică de război care făcea din el un trădător şi care s-ar fi putut sfârşi mult mai grav pentru el. Avea conştiinţa împăcată, se străduise din răsputeri s-o scape pe Misia; nu minţise când îi scrisese în poem că este gata să-şi dea ultima picătură de singe pentru ea. Eşuase. Ce să-i faci! Nu vor mai merge im-, preună „spre altă ţară, acolo unde soarele n-a văzut niciodată ce-a văzut aici”.

Gândurile mele îşi urmau cursul: s-ar fi zis că mă pregăteam să discut şi să comentez cu cineva povestea Misiei; în acelaşi timp, neliniştea lui Rawa punea stăpînire pe mine şi ciuleam urechea să aud dacă nu se apropie careva pe coridor; Rawa se uită la ceas.

— Gata acum – zise el. O să treacă rondul de noapte.

Lovi de câteva ori încetişor în uşă.

Ne-am întors din nou, fără să rostim un cuvânt, în bezna celulei. Rawa trase zăvorul şi răsuci cheia după noi. O tăcere ostilă şi totodată plină de curiozitate ne întâmpină. Ne-am culcat una lângă alta. Dar am rămas mult timp aşa, fără să închidem ochii.

Nu-mi reproşam nimic, de altminteri nu reproşam niciodată nimic nimănui şi, în sfârşit, aveam prilejul să-mi aplic mie dreptatea mea. Şi eu aveam dreptul să-mi iau rămas bun pentru totdeauna de la iubire şi de la viaţă şi, deşi acest rămas bun era de mai puţină însemnătate, nimeni nu-mi putea lua acest drept, nici nu putea să mi-l conteste, nimeni nu putea să-mi poarte pică, nici chiar Misia, presupunând că ar fi ghicit cine eram în realitate.

XIII

Se ivi dimineaţa, limpede şi luminoasă, ai fi zis o dimineaţă de mai. După golirea hârdăului şi după apel,

Misia se duse sub fereastră şi îşi înălţă faţa către soare. Era frumoasă, frumoasă cum nu fusese niciodată; s-ar fi zis că nu primea lumină, ci că lumina iradia din ea, că un izvor de bucurie şi de iubire ţâşnea din fiinţa ei. Departe, tare departe în văzduh, mărginit de ziduri, ochiul blind al cerului albastru ne contempla.

Nu îndrăzneam să mă apropii de ea, o priveam pe furiş. După această noapte, îmi simţeam capul greu, ca după o indigestie spirituală. Dar ea ne chemă repede, pe Lili şi pe mine, şi ne întinse în palmă două mici pilule.

— Trebuie să le înghiţiţi. Chiar azi, numaidecit. Werner mi-a spus. Pilulele astea dau febră, simptome de tifos; iar de la infirmerie n-o să vă ia.

— Şi tu? am întrebat-o, întinzând repede mâna.

— Eu am şi luat-o pe a mea.

Dar mai înainte de a putea lua drogul, Lili o lovi brutal pe Misia peste mână şi zdrobi sub tălpi pilulele ca pe nişte gândaci.

— Spânzură-te cu pilulele tale cu tot! Cum, mai crezi în el? Eşti o idioată, tu…

— Erau de la Slawek. I le-a dat lui Wei’ner în caz că n-ar fi reuşit…

— Dar Slawek? Ce-i cu Slawek? strigă Lili, disperată.

— Fratele meu e mort. Ar fi putut trăi. Dar n-a vrut să cadă în mâinile lor. N-a vrut să-i’ pună pe alţii în primejdie. Adăugă privind-o pe Lili drept în ochi: N-a vrut să-l piardă pe Werner. Nu-i vina lui Werner…

Lili îşi plecă fruntea şi, terminind de zdrobit pilulele cu vârful pantofului, zise:

— Oricum, tot n-aş fi luat-o. Dacă Slawek n-a vrut să trăiască, la ce bun s-o fac eu?…

— Dar domnişoara Dominika?! Nu înţelegi că era şi pentru domnişoara Dominika? N-aveai dreptul să faci ce-ai făcut!

îmi ziceam că acum Misia o s-o lovească pe Lili, în-tr-atât nu mai semăna cu ea însăşi, într-atât o schimbase mânia. Dar în loc s-o lovească, Misia adăugă cu o cruzime ce-i era cu desăvirşire străină:

— Oricum, consolează-te. S-a gândit intâi la tine. N-a putut să procure mai mult de două pilule. La tine s-a gândit, nu la Helena.

Dar pe loc. Şi-a regretat vorbele şi, uluită, le-am văzut pe cele două duşmance stringându-se în braţe cu disperare şi plângând, în sfârşit, împreună.

În clipa aceea o dispreţuiam pe Lili; acum eu aş fi vrut s-o bat, s-o insult, s-o rănesc. Praful alb care se risipise pe podeaua jilavă ar fi putut să mă scape: cine ştie? Era poate singurul mijloc; poate aş fi avut febră ca la tifos şi nu m-ar fi luat. Şi chiar dacă m-ar fi amânat, tot câştigam ceva: o săptămână, o zi, orice clipă era bună. Totuşi m-am stăpânit; obişnuiam să-mi ascund simţămintele. Cine ar fi crezut despre mine că sânt altcum

decât „dreapta”? Dar, cu o invidie rău ascunsă, am întrebat-o pe Misia:

— Dar tu? îi simţi efectul? Ai febră?

Mă privi zâmbindu-mi ciudat; dintre noi două, ea mi se păru deodată cea mai în vârstă, cea mai înţeleaptă, de parcă se maturizase datorită unei experienţe pe care tocmai o trăise şi care mie nu mi-era îngăduit s-o concep.

— N-a avut decât două. Slawek nu şi-a putut procura decât două pilule…

Le-am părăsit pe cele două fete şi m-am dus în grabă să mă aşez pe bancă; tocmai era un loc liber lângă doamna Radomska, care-şi muiase degetul în gură pentru a întinde cărţile de joc.

— As de treflă – spuse ea – încruntând sprâncenele şi strângându-şi buzele în formă de inimioară zmeurie. Cineva apropiat a venit şi s-a dus. Un’, doi, trei, riga de pică. Un personaj oficial. Judecată. Dar zecele di caro şi zecele de cupă lângă el: dorinţe realizate, o călătorie, o

schimbare.

Helena, căreia i se prezicea astfel viitorul, se fră-mânta pe bancă, foarte emoţionată; vârful limbii trandafirii se ivea ca de obicei între dinţii albi.

Totul trebuia să se înfăptuiască imediat; o constelaţie de cărţi de joc, ca acele indicatoare ale unui orologiu, arăta iminenţa, grăbea timpul. Mă copleşea simţământul că ceva suspendat deasupra capetelor noastre stă gata să coboare, şi că, dintr-o clipă în alta, o să izbucnească, o să se prăvălească asupră-ne.

în închisoare, ziua îşi urma cursul obişnuit. „Golirea hârdăului", mugea Zyzia pe coridor. Îşi zăngănea cheile, deschidea şi închidea uşile. Pe neaşteptate, yşa celulei ngastre şe deschise şi Krystyna, îmbrâncită fără milă,

mai degrabă prăvălindu-se din prag decât intrând pe uşă, se trezi în mijlocul celulei, clătinându-se pe picioare.

Era un cadavru viu, cu ochii ieşiţi din orbite ca un rac şi nici n-am fi putut s-o recunoaştem dacă n-am fi ştiut că, într-adevăr, este ea. Am înconjurat-o şi am început agitate s-o întrebăm: de ce s-a întors de la infirmerie? Doctorul hotărâse? Ce-i spusese?

Ştiam că asemenea întrebări sânt inutile. Aşadar, era adevărat, pe deplin adevărat: se hotărâse pentru astăzi. Pilulele lui Slawek n-ar fi folosit la mare lucru: m-ar fi luat şi de la infirmerie; n-aveam nimic de regretat. Krystyna se întinsese pe grămada de rogojini, lângă Joanna, nu mai avea putere să vorbească şi le îndepărtă pe cele curioase, cu picioarele-i slăbănoage. Până la urmă au lăsat-o în pace; zăcea pe spate, ca şi căpitănească, cu gura deschisă; avea o respiraţie sacadată, şuierătoare.

Ne-am întors la locurile noastre, care sub fereastră, care pe hârdău, care în preajma cărţilor de joc. Rita îşi deschise cărticica şi, umblând de colo-colo, începu să citească. Lili şi Misia îşi vorbeau în şoaptă.

Pe urmă totul se petrecu foarte repede. Deodată Werner apăru la fereastră, venind în goană. Purta cască şi avea puşcă. Se lăsă în genunchi, privi înăuntru şi o văzu pe Misia în faţa lui.

— Nein! Nein! striga. Das kann nicht sein! Meine Frau! Das ist doch meine Frâu1! i

Plecă în fugă, cu puşca îndreptată înainte ca pentru atac.

Se iscă o larmă de nedescris, paşi grăbiţi tropotiră undeva lângă portal, o împuşcătură răsună în apropie-

1 *Nul Nu! Nu e cu putinţă! Soţia mea! Dar e soţia mea! (în limba germană în text), (n.t.),*

re de ghereta principală, pe urmă alta, şi apoi, ca în noaptea aceea, o rafală scurtă de mitralieră.

Se instăpâni din nou liniştea. Şi-atunci am auzit paşii plutonului care se apropia. Mergeau repede, aproape că alergau; traversară curtea; paşii lor răsunară pe coridor şi uşa celulei se deschise. Rawa, palid ca un mort, se făcu nevăzut. Wachtmeister-vH german nu mai era personajul cel mai de seamă; el stătea „drepţi". Cineva pur-tind cască ţinea lista; n-avea chip omenesc; iar în spatele lui, căşti şi puşti se înşiraseră de-a lungul zidului. O voce de arhanghel, străină, începu să ne strige numele. Doamna Dabrowska se ridică foarte grăbită de pe hârdău, dar, în loc să pună capacul deasupra, îl ţinea în faţa ei ca pe un scut.

Cele al căror nume fusese strigat ieşeau numaidecât, ca hipnotizate. Lili se numără printre primele; Helena o urmă îndată. Apoi Rita. Plecând, puse semnul roşu la pagina unde rămăsese şi lăsă cartea de rugăciuni pe masă. Căpităneasa păşi în faţă, purtând mănuşi şi căciulă. O urmă Golbina, cea care-şi lăsase acasă rufele nespălate; ieşeau toate, unele după altele. „Aluatul" nostru se scurgea picătură cu picătură prin uşa larg deschisă şi dispărea pe coridor.

Krystyna se târî de pe grămada de rogojini; n-avea

putere să meargă; un braţ în uniformă o apucă, o îmbrânci şi-i făcu vint afară. Când veni rindul Joannei, Wachmeister-ul, cu o umilinţă servilă, şopti ceva la urechea celui care striga numele.

— Na ja – îi răspunse şi o împinse pe Joanna înapoi în celulă.

Apoi împături cu grijă lista şi o puse în buzunarul uniformei, numărând din ochi pe cele care rămâneau. Urlă un ordin. Uşa se închise cu zgomot ca de tunet.

Celula deveni brusc, în chip neaşteptat, spaţioasă şi

pustie. Din treizeci şi patru rămăsesem nouă. Din cele implicate în acţiunea lui Slawek, trei: Misia, eu şi doamna Radomska.

Ciuleam mereu urechea. Paşii se depărtau pe coridor, zgomotul lor se stingea; poarta pe unde se ieşea din clădirea femeilor zăngăni. Am alergat la fereastră. Înconjurate din toate părţile de uniforme, puşti, căşti, ele alergau, se grăbeau poticnindu-se. În urma lor, doi soldaţi o duceau târâş pe Krystyna; picioarele i se Urau pe pietre.

— Maica Ta Cristoase! strigă doamna Radomska şi, căzând în genunchi, începu, ca la şcoală, să recite de-a valma rugăciuni pentru sufletele lor şi pentru izbăvirea noastră.

Totuşi n-am auzit împuşcături. Închisoarea parcă se tupilase.

Ne-am pomenit deodată pierdute în spaţiul larg al celulei noastre întocmai ca doamna Radomska în corsetul său. Veni amiaza. Zyzia ne distribui ciorba, în grabă şi temătoare, ca unor câini turbaţi. În ziua aceea n-am fost scoase la plimbare. Am rămas pe bancă, unde acum încăpeam toate comod, şi număram minutele ce se scurgeau.

Seara, Franek ne împărţi ciorba; Katelbina era de serviciu. Intră o clipă în celulă, închizând uşa după ea.

— Ei bine, voi aveţi noroc – ne spuse. Celelalte: kaputt!

Impingându-ne, Misia păşi în faţă:

– Şi Werner? Soldatul acela german?...

— A înnebunit... naiba ştie ce i s-o fi năzărit şi ăluia?! S-a năpustit asupra lor cu puşca. Totuşi era unul de-ai lor, dar l-au doborât ca pe un câine... Iar acum, dacă aş fi în locul vostru – adăugă ea cu tâlc – mi-aş face bocceaua,

Zăvori repede uşa după ea.

Wachtmeister-ul veni în pas alergător să facă apelul de seară. Ne numără distrat, fără să ne privească-n faţă. Şi numaidecât lumina se stinse în celulă.

Ca şi noaptea trecută, ne-am culcat cu paltoanele pe noi şi cu încălţămintea sub pătură şi am legat în basmale bogăţiile primite în pachete – tricourile şi periu- 4 ţele de dinţi. În oraş, ca de obicei, orologiile băteau alandala, amestecând orele. Dreptughiul ferestrei se profila pe podea; uneori cizmele santinelelor se desenau în spaţiul acela de-o palmă.

Pierdute la noi distanţe una de alta, zăceam, fiecare la locul ei obişnuit, cu ochii deschişi, aşteptând. Fără voia mea, o bucurie umilitoare se cuibărise în mine. Supravieţuisem. Poate voi supravieţui până la capăt. Poate că Puştiul se înşelase; poate că nu se dăduse aceeaşi sentinţă pentru toate? Dacă, într-adevăr, am fost toate condamnate la moarte, de ce nu ne-au luat pe toate o dată, de ce ne luau pe rând? Acum cu siguranţă ne aştepta lagărul, era o şansă, viaţa. Voi supravieţui, mă voi reface.

Lângă mine, Misia respira lin. Mi-era tare milă de ea, dar totodată mă puneam în locul ei şi, cu o uşurinţă surprinzătoare, o consolam de nenorocirea întâmplată. Lucrurile se inversaseră: nu lui Werner îi fusese dat să supravieţuiască, ci ei. Acum ea era aceea care avea să uite, în mintea ci va reveni chipul lui întunecat, uneori un [fragment din poem, şi tot ea, având un soţ şi copii, va fi cuprinsă când şi când, în chip platonic, de nostalgia

acelor meleaguri nefigurând pe iniei o hartă, unde ar fi trebuit. Să plece şi să trăiască fericiţi împreună. Un suspin, un gând, apoi nimic… Totul stă în mina Domnului, spusese Rawa, şi era adevărat. Fiecare cu soarta lui, zicea doamna Radomska şi, de asemenea, era adevărat.

Adevărurile cele mai simple, cele mai grosolan cioplite se dovedeau juste; era de prisos să încerci să aprofundezi lucrurile, indiferent care anume, hăul se căsca numaidecit.

Motorul unui camion începu să uruie. Când uşa s-a deschis, noi şi eram în picioare, gata, stringând în mâini boccelele. Nu ne-au mai strigat după listă, ne-au luat cu japca pe toate câte mai rămăsesem. Pe culoar ne-aşteptau doar doi jandarmi cu puşti. Au sărit după noi în camion şi au tras prelata. Am trecut pragul portalului şi am intrat pe stradă. Camionul hurducai o vreme pe caldarimul oraşului, apoi o luă pe şosea.

Călătoream în mare lux, căci fiecare dintre noi avea locul său şi stătea jos; jandarmii se aşezară la capătul băncilor, cu puşca între genunchi. Am recunoscut îndată pe unul dintre ei. Era Rudi.

întâmplarea a făcut ca Misia să stea lângă el şi tână-rul o privea pe furiş. Ea îşi descheie nasturii de la paltonul de blană, căci deodată începu să fie cald; fusta, care-i rămăsese scurtă, ii dezgolea genunchii, dar Misia şi-i acoperi cu bocceaua, cu manşonul gri şi cu căciula. Nu se întorcea spre el şi nici nu privea, ca noi, prin crăpăturile prelatei, ci stătea cu ochii aţintiţi înainte, ochii ei care vedeau altceva. Da, ar mai fi trebuit puţin pentru ca Werner să stea acum lângă ea în locul lui Rudi, pentru ca povestea lor să aibă o urmare, o şansă. Dacă el nu s-ar fi lăsat cuprins de panică, dacă ar fi putut să se uite pe listă şi să vadă că numele Misiei nu figura acolo! Dacă…

La un moment dat, Rudi îşi privi colegul şi, văzind că acesta se plictiseşte şi se uită, ca şi noi, prin crăpătura

prelatei, îi întinse Misiei un pachet de ţigări. Apoi, cu o bruscă hotărâre, scoase încă un pachet din buzunar şi atinse braţul colegului său:

— Rauchen ist doch nichl verboten1!

Cum celălalt nu-i răspunse, socoti tăcerea lui drept o încuviinţare, şi pachetul de ţigări trecu din mână în mână. În afară de doamna Radomska, toate am profitat, căci de abia aşteptam să fumăm. Rudi îşi scoase bricheta şi aprinse întâi ţigara Misiei. Ea îi mulţumi cu un surâs.

Fumam împreună, înghiţind fumul; ne făcea bine; aprindeam ţigară după ţigară, şi colegul lui Rudi ridică puţin prelata ca să intre aer. Drumul defila, câmpii şi păduri înverzite fugeau de noi. Uneori ne-opream într-un oraş sau la o răspântie; Rudi şi celălalt jandarm se sculau în picioare şi nu îngăduiau celor de afară să se uite în camion. Nu ne vorbeau, rămâneau rigizi, îţi dădeai seama că se suspectau reciproc. Helena ne lipsea. Ei bine, da, ea ar fi ştiut să-i domesticească imediat.

Se însera când camionul trecu pe sub o boltă, apoi se opri. Jandarmii săriră primii jos, pe urmă ne ordonară să coborâm. Rudi ne întinse mâna. Aproape că o luă în braţe pe Joanna, care-şi ţinea pântecele ca pe o comoară când îi veni rândul să sară de pe scăriţa camionului.

Ne-am uitat în jur. Nu era un lagăr. Ne aflam la altă închisoare.

1 *Doar nu-i interzis fumatul (în limba germană în text), {n. T).*

XIV

Schimbarea survenită avea în acelaşi timp şi o parte mai bună, şi una mai rea. Nu izbuteam să ne punem de acord în această privinţă.

închisoarea fusese clădită înainte de război, pe o colină dominând o vale largă unde curgea un râu. Ferestrele celulei noastre nu mai erau pe jumătate sub pământ, ci la

parterul înălţat, uitându-se peste zid, aşa că privirile nu ne mai erau stăvilite ca înainte şi aveam iluzia spaţiului.

În afară de un Volksdeutsche comisar şi doi Wachtmeister-i germani, gardienii erau toţi polonezi. Jandarmii noştri s-au reîntors cu camionul care ne adusese, astfel că, în sfârşit, eram tratate ca ceilalţi; nu se mai dubla garda închisorii pentru noi. Semn bun. Comisarul, un mic păianjen negricios, făcea apelul, însoţit de directorul polonez, un colos înalt cât un turn, alături de care mergea cu paşi mici şi umili, dorind în mod vădit să nu se amestece în nimic. Wachtmeister-ii se iveau din când în când şi inspectau toate celulele, nu numai pe a noastră; la sosirea lor, ne încolonam, iar ei ne priveau nepăsători şi nu ne întrebau nimic. Control de rutină. Aveau mult de furcă în clădirea bărbaţilor, unde instauraseră teroarea.

Gardienii polonezi, bărbaţi şi femei, ne-au reperat numaidecât şi ne-au arătat o bunăvoinţă deosebită. Au făcut să ne parvină ştiri şi au acceptat să expedieze pentru noi scrisori prin fraudă; probabil că au grăbit lucrurile, deoarece, o săptămână mai târziu, toate cele nouă deţinute din celula noastră am primit câte un pachet.

Dar primele clipe au fost foarte grele. Gardiană de serviciu, un fel de Zyzia sau Katelbina, de altfel semănând puţin cu amândouă, a deschis o uşă şi ne-a împins într-o celulă.

Era ticsită. Ne-au primit ochi răuvoitori, chipuri ostile.

Aici era mai multă lumină, mai curat, mai uscat decât în subterana noastră de la mânăstire. Acolo, când am intrat în celulă, a trebuit să ne obişnuim, „să digerăm” jilăveala pereţilor, mirosurile, cutiile de conserve pentru ciorbă cu găurile astupate cu cârpe. Dar ne aflam între noi, eram un tot, un grup. Aici, rămăşiţele noastre înfruntau de la început o societate închisă, pentru care sosirea noastră însemna mai puţin loc de dormit, mult

mai greu să te mişti. Înfăţişarea nu ne favoriza. Ne aflam într-o celulă de drept comun. Deci noua „epru-betă” conţinea elemente şi mai eterogene, şi mai ireductibile.

O tânără bucălată, cu o coadă de culoarea paiului căzându-i pe umăr, făcu prima un pas spre noi, în vreme ce rămăsesem acolo, nehotărâte, strângând în mâini boccelele.

— Hai femeilor, mai înghesuiţi-vă puţin. Doar nu duceţi lipsă de loc, nu? Oamenii nu-s porci şi nici închisoarea grajd. Până la urmă, o să-ncăpem toate…

Şi dând din coate pentru noi, ne împinse ca pe nişte oi până în cqlţul ei.

Era Romanka, prima noastră prietenă, care s-a ataşat îndată de noi şi ne-a rămas credincioasă până la sfârşit.

încet, aşa cum ochii se obişnuiesc puţin câte puţin cu întunericul dintr-o cameră, aşa ne-am deprins şi noi să vedem în acest nou „aluat” în care fusesem încorporate.

Cea mai veche din celulă, care domina cu personalitatea ei, era o hoaţă din Kielce, pe nume Zosia Broszek, condamnată de optsprezece ori. Dacă ea n-ar fi sărit în ajutorul Romankei, ar fi trebuit s-aşteptăm mult şi bine locurile ce ne reveniră lingă perete. Dar Zosia avea ifose intelectuale şi-i plăcea să se exprime într-un fel ales. Aşadar, luă „doamnele” sub ocrotirea ei.

îi lipseau câţiva dinţi din faţă şi era de pe acum plină de riduri şi îmbătrânită, dar cochetă, la fel ca Helena noastră cea de altădată; se spunea în şoaptă că are un iubit, un omolog al lui Franek, un oarecare tânăr Staszek, de serviciu pe coridoare. Zosia miza pe o amnistie şi se gindea că, după ce va fi pusă în libertate, să se asocieze cu el şi să-l facă un bun „profesionist”, visând pentru căminul lor un viitor minunat, dăruit din belşug cu diamante şi blănuri. Când Staszek se afla pe coridor, cânta pentru el romanţe din repertoriul închisorilor, pieptă-nându-şi şi dichisindu-şi firavele-i bucle.

— Aşa cum are câinele la fund.. Comparaţia îi aparţinea Antoskăi:

Antoska reprezenta pleava acestei lumi de hoţi ân care Zosia era aristocraţia. Antoska fura orice, procedând oricum, fără ambiţie, şi Zosia o dispreţuia pe faţă. Unde mai pui că Antoska nu fusese condamnată nici măcar pentru furt, ci fiindcă-şi sugrumase pruncul pe care-l născuse în cimitirul din Konskie. Deci mai curând trebuia să facă parte din rândul „ucigaşelor”. În rândul acestora se număra Irka, poreclită Orfelina, o fată probabil dezechilibrată, care-şi omorâse tatăl şi mama cu securea, precum şi Ciacina, o ţărancă, insă câre ne inspira la toate puţină frică. Bunicul ei se încăpăţâna să nu moară şi refuza să cedeze urmaşilor pământul. Atunci....

Cu pupilele ca nişte boabe de piper, ochii Ciacinei străluceau dur pe faţa-i rotundă când, stând la coadă, supraveghea ca raţiile de pâine să fie egale. Vorbea puţin, mereu cu gândul la strângerea recoltei, la ferma lăsată în plata Domnului; dar într-o zi Zosia reuşi să-i dezlege limba şi Ciacina povesti cum se petrecuseră lucrurile, cu toate amănuntele, vorbind din ce în ce mai pătimaş.

Se afla pe ogor cu bunicul; secerau cu coasa; bătrânul, ca de obicei, se prefăcea că lucrează; de fapt, trăgea chiulul şi mânca mai mult decât merita. La amiază, când soarele dogorea straşnic, bătrânul se tolăni în voie şi începu să mănânce primul din cartofi şi să bea zer. Atunci ea văzu negru în faţa ochilor şi se năpusti asupra lui cu coasa ascuţită ca un briciu. Totul se petrecuse într-o clipită. Dar îi era cu neputinţă să explice de ce, tot cu> coasa, îi tăiase mădularul şi-l călcase în picioare pe mirişte.

Zosia scuipă, dezgustată:

— De când există Polonia, niciodată un om cumsecade n-a stat la zdup cu asemenea pramatii...

Romanica noastră fusese închisă aici din pricina „bandiţilor”. Era greu să ştii dacă, într-adevăr, logodnicul

ei făcea parte dintr-un grup de răufăcători sau de rezistenţă. În orice caz, fusese vorba de arme şi acuzaţia adusă Romankăi era la fel de gravă ca şi a noastră; ca şi noi, fata nu aflase la ce anume o condamna sentinţa. Ţiganca oarbă de asemenea nu ştia cit timp avea să stea

îh puşcărie, nici pentru ce venise acolo. Îşi petrecea timpul, chircită pe şalu-i negru, presărat cu punctişoar:. Albe. Romanica ne spusese doar că nu trebuie să ne apropiem prea mult de ea, căci micile noduri albe de pe şalul ei, de mărimea unu bob de orez, sânt păduchi. De altfel, chiar din prima noapte ne-au năpădit şi pe noi.

Ţiganca era ţinta glumelor şi a poznelor răutăcioase, mai ales din partea Zosiei, căreia grozav îi plăcea să organizeze asemenea „coride". Odată îi luă bătrânei bocceaua mică pe care aceasta o legăna neîncetat. Oarba fu cuprinsă de o disperare fără imagini.

— Cer îndurare Domnului şi domnilor voastre, aici prezente! strigă ea, căzând în genunchi. Să-şi frângă braţele şi picioarele cea care mi-a luat pruncul! Să crape! Viermii să-i mănânce ochii! Să...

Şi împroşcând cele mai îngrozitoare blesteme, începu să plângă. Lacrimile îi curgeau şiroaie peste zbircituri, unde murdăria prinsese coajă. Zosia se lovi cu tâlc peste frunte.

Joanna ceru să i se înapoieze oarbei bocceaua:

— Ce ne pasă nouă? N-are decât s-o legene dacă aşa-i place...

Oarecum jignită că nu stârnise interes, Zosia înapoie legătura de cârpe ţigăncii. Aceasta o smulse furioasă şi începu s-o joace pe genunchi, murmurând un cântec de leagăn sălbatic.

Frumuseţea Fajgăi, cu chipu-i de regină din Saba, o întrecea pe a Misiei şi pe a Romankăi. Fusese arestată pentru că părăsise ghetoul, un ghetou mfiinţat într-un sat din împrejurimi. Se arăta foarte mulţumită; prefera să stea cu noi în închisoare decât cu ai ei în ghetou şi, veselă

ca un cintezoi, o tachina pe Romanka, care era de vârsta ei.

— în loc să râzi, Fajga – îi spunea Zosia – mai bine te-ai gândi ce-o să fie după toate câte le-ai făcut…

— Şi ce! Doar n-o să stau tolănită şi să mă legăn ca această… Vai, pardon! ca doamna ţigancă şi să rumeg tot răul pe care l-am făcut. Văd că trebuie să repet: am plecat din ghetou, am mers niţel prin zăpadă… Am plecat din ghetou, am mers niţel prin zăpadă…

într-adevăr, asta era toată vina ei.

Grupul nostru de nouă se aciuase într-un colţ. Noaptea, aşezam rogojinile pe podea; erau la fel ca la mânăs-tire, cu deosebire că aici n-aveam una de persoană, aşa că ne înghesuiam cum puteam. Acum dormeam între Misia şi Joanna, lângă doamnele Radomska. Şi Dabroska. Celelalte patru nu mai erau „ingrediente” anonime ale „aluatului”; ne cunoşteam mai bine. Era vorba de doamna Sawicka şi de fata ei Renia; de Anka, soţia unui brigadier silvic, micuţă, tristă şi tăcută; şi de Lena, soţia unui doctor, cu purtări pretenţioase de mic-burgheză.

Doamna Sawicka, la fel ca la mânăstire, stătea deoparte şi vorbea mereu în şoaptă cu fiica sa, dojenind-o neîncetat şi neîngăduindu-i să fie prietenă cu noi. Renia nu mai era o copilă, dar maică-sa o ţinea din scurt şi fata nu izbutea să scape de tutela ei. Era ceva comic şi totodată vrednic de milă în maternitatea despotică şi devoratoare a uneia, şi-n supunerea abulică a celeilalte. Doamna Sawicka tremura pentru fecioria fiicei sale, la care ţinea grozav; de aceea îi astupa urechile şi o trăgea deoparte când femeile începeau, ca de obicei, să pălăvrăgească despre „băieţi”, pălăvrăgeli mult mai îndrăzneţe şi mai pitoreşti decât cele auzite la mânăstire.

Lena era un personaj cu totul şters. Lipsită de apartamentul, de soţul şi pretinsa ei înaltă poziţie socială,

nu mai reprezenta nimic şi nu ştia decât să ridice graţios degetul mic atunci când îşi bea cafeaua de ghindă. Dimpotrivă, tristeţea Ankăi ascundea o adevărată dramă. Ea şi soţul ei fuseseră arestaţi în zori, ca noi toate; casa lor din pădure se afla într-o regiune pustie, departe de orice locuinţă, şi copilaşul ei de câteva luni rămăsese singur în leagăn. O nelinişte animalică o mistuia. Îi fusese cu neputinţă să afle dacă cineva, în cele din urmă, se îngrijea de prunc.

M-am împrietenit cu Joanna. Misia se închisese cu desăvârşire în ea însăşi; nu făcea de loc aluzie nici la Werner, nici la Slawek. Ca şi la mânăstire, îşi reluass locul la fereastră şi rămânea acolo ceasuri în şir, privind valea, râul şi linia sinuoasă a pădurilor în zare.

Chipul el frumos atrase repede atenţia unui gardian polonez, de serviciu lângă fereastră. Era, ca şi Rawa, marele nostru prieten şi aliat de la bun început; de altminteri, făcea parte dintr-o organizaţie clandestină; aici, ai noştri făceau de gardă purtând arme.

într-o zi, înfipt la capătul unei ţevi de puşcă, un mac roşu se cocoţă până la fereastră: Goreczny îşi manifesta astfel simţămintele faţă de Misia.

Tânăra păli, se trase un pas înapoi în celulă. Dar îndată femeile, Antoska, Irka, Zosia, Fajga, alergară spre ea şi începură să se strâmbe şi să-i facă semne lui Goreczny. Antoska, excitată, îşi ridică fusta. Goreczny îşi luă tălpăşiţa cu macul lui cu tot, ca un iepure gonit, într-adevăr, scenele romantice sub balcoane erau cu totul deplasate aici.

Dimpotrivă, plimbările erau o adevărată plăcere. Aveam loc să mergem, nu ne învârteam în cerc până ameţeam, iar aerul mirosea a iarbă de pajişti încinsă de soare. Sus de tot, undeva în imensitatea cerului, piuiau nagâţii. Dincolo de ziduri, copiii le scotoceau cuiburile.

— Orătănie, unde te-ai ouat? strigau ei,

— Ti-ti-ti-la… Ti-ti-ti-ta… – răspundea piuitul ceresc al unei păsări.

Gardiană cocheta cu Goreczny fără să-i pese de noi. Mergeam leneşe, îmbătate de aer. Aici nu mai era nevoie s-o silim pe Joanna să se plimbe. Pântecele începea să-i fie povară, dar se simţea mai bine; copilul trăia, creştea, uneori ea gemea când pruncul o lovea în inimă, dar era fericită. În pachetele care-i soseau acum, cineva completa trusoul noului-născut; Joanna se uita la cămă-şuţe, număra scutecele, păzindu-le cum putea de păduchi.

într-o zi, Goreczny, care, din prudenţă, nu ne vorbea decât arareori, deoarece se temea de deţinuţii de drept comun, alergă spre grupul nostru pe când ne plimbam şi, uitând de orice, începu să strige:

— Război! Război cu ruşii!

în timpul nopţii am auzit bubuitul tunurilor. Frontul era foarte aproape.

în celulă domnea euforia; deţinuţii de drept comun ne împărtăşeau bucuria; şi lor războiul le făgăduia libertatea, amnistia, reducerea pedepselor; zi şi noapte, geamurile se cutremurau în ramele lor. Comisarul făcea apelul mai timid ca de obicei; Zosia îi dezvăluia cu un surâs obraznic starea de spirit a deţinutelor din celulă.

— S-a zis cu voi! îi spunea. Ruşii o să-i vină de hac rahatului vostru de Hitler, cât ai zice peşte!

Doamna Radomska, care îşi ascunsese cu grijă cărţile de joc, oficia cu ele pe- nerăsuflatele. Imediat după cafeaua de dimineaţă, i se curăţa masa. Cărţile de joc erau categorice; aşii arătau constelaţii favorabile, o schimbare decisivă era iminentă. Nici visele nu şomau. Bunăoară, doamna Radomska tocmai visase perdele. Perdele albe vai! Spălate de curând, apretate, le agăţa la fereastră. Dar prevestirea răului devenea propice; în continuarea visului, perdelele se deşirau de sus în jos. Nici că se putea ceva mai clar.

Acum geamurile se zgâlţâiau atât de tare, încât încetam să mai vorbim, ascultându-le zbârnâitul

obsedant. Dar bubuitul lor slăbi, se depărta şi auzirăm din nou numai strigătele stridente ale nagiţilor care încercau să îndepărteze ereţii de cuiburile lor ascunse în iarbă.

— Au plecat – ne spuse într-o zi Goreczny, cu un £? ct larg al braţului. Au plecat spre est. Dar cu cit c pornesc mai repede într-o direcţie, cu atât mai repede or să vină îndărăt, su ruşii pe urmele lor. Rusia este imensă, o să-i soarbă ca o mlaştină.

Dar era foarte greu să ne luăm adio de la această speranţă de salvare care fluturase prin preajma zidurilor închisorii. Spaţiile necunoscute ale aşteptării se deschideau din nou în faţa noastră.

În zilele acelea m-am gândit adesea la doamna Goldberg. Cit de fericită ar fi fost de această nouă întorsătură a războiului! Din grupul nostru de colegi, ea singură era membră-de partid şi fusese obligată să ascundă acest lucru; dar noi, prietenele ei, o ştiam foarte bine.

Doamna Radomska rostea rugăciuni, încercând să câştige bunăvoinţa sfântului Thadeus Iuda, iar Armata Roşie era acum inclusă în invocările către Ajutorul Veşnic. Îi răspundeam în cor, noi, „doamnele politice”; hoaţele şi ucigaşele ni se alăturau, ba chiar şi Fajga noastră. Dar doamna Dabrowska, oricât de sceptică şi de necredincioasă ar fi fost, luă apărarea religiei catolice.

— la spune, micuţă Raşela – o interpelă ea cu vehemenţă – ce-nseamnă sclifoselile astea? N-ai de gând să termini cu maimuţărelile şi să laşi semnul crucii în pace? Cine, mă rog, l-a răstignit pe Isus?

Degeaba se jura Fajga că, fără doar şi poate, nu era ea de vină, că, afară de faptul că bătătorise niţel zăpada

dincolo de ghetou, n-avea nicio fărădelege pe conştiinţă; totul a fost în zadar. Aşa că m-am simţit obligată să intervin în favoarea ei pe lângă doamna Radomska, şi tânăra continuă să se roage cu noi – nu fără a mărturisi din când în când, cu o vădită satisfacţie, că s-ar bucura mult „să vadă ce mutră ar face taică-său”.

Amintirea Ritei, a Helenei, a lui Lili mă obseda adesea.

Trupul tânăr al lui Lili, trupul exuberant al Helenei, acela ascetic şi sever al Ritei se topeau laolaltă acum, se transformau în magma originară, hrăneau armatele subterane ale fiinţelor noi. Oare locul unde zăceau fusese măcar marcat prin vreun semn oarecare? Sau poate, aşa cum făcuseră pentru Halina şi pentru doamna Goldberg, acoperiseră groapa, netezind apoi nisipul deasupra cu lopata? Mă gândeam că am rămas una din puţinele care putea s-o identifice pe Lili după medalionul ei, pe Rita după şevaliera cu cap de mort, iar pe Helena, după pieptenele-i spaniol. Numai dacă nu cumva le-or fi smuls aceste obiecte înainte (sau după)…

Ne închiseseră împreună în „eprubetă”, dar până la urmă experienţa nu dăduse niciun rezultat: observatorul o suspendase la fel de neaşteptat cum hotărâse s-o facă.

Şi Puştiul? Unde şi cum îl înmormântaseră? Oare îi scoseseră măcar casca ce-l strângea atât de tare?

Aveam cărticica de rugăciuni a Ritei; mi-o însuşisem ca şi cum îmi revenea de drept. De altfel, nimeni nu mi-o disputase; doamna Radomska pretindea că are litere prea mici; şi-apoi mătăniile şi cărţile ei de joc îi ajungeau. Am lăsat panglicuţa roşie la pagina unde rămăsase Rita când ieşise din celulă. Era la rugăciunea pregătitoare pentru a treisprezecea duminică după Rusalii: „Doamne, ţine seamă de legământul pe care l-ai încheiat cu noi şi

hu părăsi sufletele sărmanilor tăi când ie va suna ceasul…"

Acum eu eram poreclită „preotul-; mă plimbam în lung şi-n lat prin celulă, cum făcea Rita, şi învăţam pe de rost rugăciunile în latină cu traducerea lor în poloneză. Asta mă ajuta să-mi omor vremea.

Pentru deţinuţii de drept comun, timpul de recluziune se micşora zi de zi. Pentru noi, zilele scădeau faţă de ceea

ce trebuia să ni se întimple – şi ceea ce rămânea necunoscut. Joanna se îndrepta spre o altă fatalitate: în octombrie urma să nască.

XV

Tifosul făcea ravagii în secţia bărbaţilor. Lipindu-ne' obrajii de gratii, puteam zări în depărtare o porţiune de1 trotuar ce ducea la gheretă şi un colţ din portal. Pe acolo' intrau şi ieşeau gardienii noştri în uniformele lor verzi „deţinuţii, cu bonetele rotunde pe cap şi sapa pe umăr „care se duceau să lucreze afară, şi cei doi Wachtmeis-ţer-i, care ţineau câini de lesă şi care, ei înşişi câini, alergau pe lingă oameni, plesnindu-i cu cravaşa peste spate: -În unele zile defilau coşurile cu pachete şi boccelele cu', rufe trimise la dezinfecţie. Alteori „trecea" registrul închisorii; de bună seamă, destinele noastre erau consemn-nate acolo, iar Staszek, plantonul de pe coridor, îl purta: ca pe o biblie, în timp ce comisarul mergea în urma lut cu paşi mărunţi. Dar din ce în ce mai des vedeam deţinuţii ducând, doi cite doi, nişte poveri lungi în saci de-ciment. Erau cadavre.

Ce neghiobie să murim. Acum de tifos! Ironia soartei* ar fi fost prea mare. Duceam în celula o luptă fără speranţă împotriva păduchilor. Degeaba dădeam în fiecare-săptămână boarfele la dezinfectat, chiar şi broboada ţigăncii, şi pruncul ei din cârpe, pe care Zosia i-l smulgea cu forţa; veşmintele se întorceau jilave, mirosind urit,. Iar păduchii nu păreau să fi suferit prea mult de pe

Urmă tratamentului. Petreceam zile întregi despăd-uchin-du-ne una pe alta, inspectându-ne cusăturile.

Totul ne îndreptăţea să credem că Joanna o să nască în închisoare; ne temeam de infirmerie pentru ea şi copil; oamenii mureau acolo ca muştele şi niciuna dintre noi nu mai îndrăznea să ceară să fie trimisă la infirmerie; chiar doamna Dabrowska, pentru hemoroizii ei, sau Zosia, cu

durerile-i cumplite de dinţi. Dar într-o zi când comisarul veni anume la noi ca s-o caute pe Joanna şi s-o ducă la un spital în afara închisorii, toate zece (căci Romanica făcea parte acum din grupul nostru) am sărit în sus de bucurie.

Era un semn bun pentru Joanna, precum şi un semn bun pentru noi. Va fi probabil pusă în libertate după naştere, nu se va mai întoarce printre noi. Puţin mai târziu, Goreczny ne-a spus că ea avusese o naştere normală şi că născuse un copil foarte sănătos, un băiat. Stătea într-o rezervă la spital fără să fie păzită; directorul spitalului răspundea cu propriu-i cap dacă ar fi fugit, de asemenea dacă ar fi intrat în legătură cu cei dinafară. Altminteri, Rezistenţa ar fi răpit-o fără nicio greutate, cu pruncul ei cu tot. Dar Joanna nu voia să audă vorbin-du-i-se de fugă, trăgea mari speranţe şi socotea că n-are dreptul să facă pe careva să plătească atât de scump libertatea ei, care părea să fie o chestiune de zile sau săptămâni. Asemenea lucruri se mai întâmplaseră: ţinuseră femei în închisoare câtă vreme fuseseră însărcinate, dar după naştere, le puseseră în libertate.

Aşadar, din treizeci şi şase rămăsesem doar opt, plus Romanka, însă pentru prima oară plecarea uneia dintre noi era un eveniment fericit. Poate că, eliberând pe altele, autorităţile o să-şi amintească de noi cu acest prilej, poate că ispăşisem o mare parte din pedeapsă? Aniversarea arestării noastre se apropia. „Un an niciodată, doi

îs pentru frate-tău, iar tu, tu o să stai trei ani pe hârdău" – spunea Zosia, citind un proverb al ocnaşilor. Dar nouă, un an ni se părea prea de ajuns.

într-o zi Misia întoarse spre noi o faţă consternată. Văzuse pe cineva intrând pe sub portal, nu ieşind, ca de obicei. Am aflat curând dc la gardiană că era Joanna cu copilul ei,

Tadzio avea atunci cam o săptămână. Comisarul le dădu o mică celulă aparte, pe care o evacua în grabă. Joanna îi ceru îngăduinţa să stăm cu ea – Misia, Romanka şi ou. Ne-am strâns lucrurile în boccele pe care apoi le-am lăsat în grija doamnei Dabrowska, de teamă să nu ducem păduchi copilului.

Prima zi, în noua celulă, a fost îngrozitoare. Era o firidă situată într-un unghiu al clădirii; vântul de octombrie se sfărâma de zidul închisorii cu un ţipăt sinistru: jilăveala se prelingea pe pereţi ca la mânăstire. În afară de Romanka, niciuna dintre noi nu îngrijise până atunci sugaci, dar toate ne dădeam seama că un copil nu trebuie să se învineţească de frig.

Noaptea coborî foarte repede şi pe coridor se stinse lumina, ca de obicei. De când începuse noul război, se stingeau şi felinarele de teama bombardamentelor. Ploaia bătea în geamuri, nicio licărire nu răzbătea prin fereastră ca să ne ajute să ne recunoaştem în întuneric. Joanna îşi adusese de la spital, drept singura-i avere, doar şase scutece, deoarece nu i îngăduise să-ţi împacheteze în linişte lucrurile. Ne-am înfăşurat spatele şi pântecele cu scutecele ca să le uscam la căldura trupului nostru. Mâncând ciorbă de varză, pe Joanna o apucaseră crampele; se încovoia de durere, iarvcopilul, care „băuse răul” o dată cu laptele supt, se sufoca de plâns.

Aveam impresia că noaptea nu se mai sfârşeşte. Celula era destinată să adăpostească doi deţinuţi; pe unul

din paturile de fier desprins din zid am întins-o pe tânăra mamă, pe celălalt pe Tadzio, iar noi nc-am culcat ’jos, pe paie. Lntr-o oarecare măsură eram mai la largul nostru decât în celula cea mare. Dar Romanka şi Misia se sculau mereu să vadă dacă pruncul n-a căzut din pat, dacă nu s-a dezvelit sau nu s-a înăbuşit sub pătura închisorii, pusă în patru peste el.

Şi baia? Ştiam că sugarii trebuie mereu să fie îmbăiaţi şi primeniţi.

Joanna era slăbită şi foarte abătută. Cu siguranţă că acum regreta faptul că nu profitase de împrejurare ca să fugă din spital, că dispreţuise o asemenea şansă pentru ea şi copil. Din fericire, a doua zi dimineaţă, Romanka luă asupră-i situaţia Joannei şi, la ora apelului, îl apostrofă pe comisar.

Micul Volksdeusche, care se temea de orice, se temu şi de noi. Am început să strigăm ţinându-i Romankăi isonul, cerând un tratament special pentru copil. Era oare cu putinţă ca pruncul să fie considerat criminal? Nu trecu nicio oră, şi comisarul veni însoţit de cei doi Wachtmeister-i, care erau superiorii lui. Se uitară la noi câteva clipe din pragul uşii, plesnindu-şi scurt cu cravaşa cizmele strălucitoare.

Noaptea următoare a fost şi mai cumplită. Tadzio tuşea, se sufoca, se zvârcolea. Dar a doua zi am fost duse într-o celulă din centrul clădirii, care fusese anume curăţită. Am primit saltele de paie şi pături curate. Pe urmă, coincidenţă, radiatoarele au început să se încălzească, Joannei i se îngădui să primească din oraş lapte şi hrană; de altminteri, i se trimise atât de mult, încât am profitat şi noi. Cei din spital, înştiinţaţi de Goreczny, au expediat pe cale oficială alte scutece şi restul trusoului. Totodată, Staszek, plantonul de pe coridor, a fost trimis la noi qu. Hârtie neagră şi ne-a încropit un fel

de jaluzea. Lumina n-a mai fost stinsă în celulă decât la cererea noastră.

Nu mai încape vorbă că pentru Joanna, ca şi pentru noi trei, de altfel, această perioadă a fost una din cele mai fericite – şi mă refer nu numai la timpul petrecut \n închisoare – dar poate din toată viaţa noastră. Mai şles Romanka şi Misia radiau de bucurie; îl alintau neîncetat pe Tadzio, îl plimbau în braţe, trei paşi înainte, trei ipaşi

înapoi – căci nu era mai mult loc pentru a face stânga-n împrejur – şi vegheau geloase ca acest privilegiu să revină când uneia, când celeilalte.

Misia se transformase cu desăvârşire; n-o mai recunoşteam. Nici pomeneală să mai stea pironită la fereastră, nici pomeneală să se mai închidă în ea. Nu se mai ţinea deoparte, şi când îngrijea copilul, chipul ei devenea tandru. Mă surprindeam privind-o bănuitor ca doamna Dabrowska. Dacă era însai'cinată? Nimic imposibil. Căci de unde găsise aşa deodată gesturi atât de materne o fată care n-avea nici fraţi, nici surori mai mici ca ea? Dar respingeam această supoziţie: ce inutilă complicaţie ar fi fost!

Sau, dimpotrivă. Poate că Misia dorea să păstreze astfel amintirea lui Werner, să-l facă să trăiască intens în ea?

Romanka cânta cât o ţinea gura pentru Tadzio cântece „banditeşti", că, răsuna toată închisoarea. Misia îi şoptea, plină de gravitate, poeme din repertoriul ei. După care, bineînţeles, nu mai era nimic de făcut: copilul se obişnuise să fie legănat mereu, aşa că trebuia să prelungim „şedinţele" până noaptea târziu, altfel plângea.

Eram bine hrănite. Stăteam la căldură, eram curate. Nu mai aveam păduchi, nu mai miroseam urât. Ne simţeam bine şi în siguranţă lângă Tadzio; era ca şi cum acest copil ne ocrotea prin prezenţa lui, prin existenţa lui, ca şi cum el ne proteja de fapt, el, pe care noi nu-1

puteam proteja. Dar eu simţeam o tainică distanţă despărţindu-mă de micul Tadzio – ceva poate pur fiziologic – şi nu stăruiam să-l ţin în braţe; fetele credeau că doresc să le fac lor plăcere, că datorită bunătăţii mele renunţ la asta. Dar încercam un sentiment care friza dezgustul; da, simţeam un fel de dezgust pentru această mică larvă care se mişca stângace, pentru această viaţă la începuturile ei care se încăpăţâna în strădaniile şi încercările-i neistovit repetate de a-şi găsi drumul spre

conştiinţă. De-abia deschisese ochii: ce vedea? Ducea tot la guriţă: strângea în pumnişor biberonul, un colţ de scutec, degetele lui, degetele fetelor încântate, sânul vinăt al mamei, de unde laptele ţâşnea în picături grase; sugea, gusta, deprindea lumea cu de-amănuntul, cu toată suprafaţa trupului său, cu toate măruntaiele lui.

Pe atunci, problema cea mai gravă pentru Joanna era: cu cine seamănă Tadzio? Cu ea sau cu taică-său? Se uita îndelung la el, ne lua arbitrii, ne făcea judecători, deşi cele două fete nu-l văzuseră niciodată pe soţul ei; cât despre mine, mi-aduceam vag aminte despre el: un funcţionar municipal de care avusesem odată nevoie pentru completarea unor acte. Ne întrebam ce i-ar fi făcut mai multă plăcere Joannei: să-i spunem că ţâncul are ochii lui taică-su – care probabil murise – sau era mai bine, pentru a-l lega mai strâns de maică-’sa, s-o convingem că are leit ochii ei? În realitate, Tadzio nu semăna acum cu nimeni, sau mai degrabă semăna cu toată lumea; omuleţul cu trăsături schimbătoare era copilul tuturor oamenilor, era norocul tuturor de a se realiza din nou şi de a supravieţui. Dar oare supravieţuirea aceasta era într-adevăr atât de necesară ca s-o dorim atât de mult, să ne încăpăţânăm atât de mult s-o vrem?

Odată am fost nevoită să ţin pruncul în braţe, când Joanna şi fetele s-au dus la duş. Eram singură cu el.

Privirile ni s-au iniilnit, ochii lui tulburi de nou-născut având o culoare nedefinită, cu globurile oculare nesigure din pricina muşchilor încă slabi, i-au întâlnit pe ai mei, care ştiau şi văzuseră atât de multe. O taină înfiorătoare se aţintea spre mine prin privirea lui, înţelepciune ce nu dispăruse încă pe deplin dintr-o altă lume, o solitudine. Cutele grase de pe gât şiroind de năduşeală miroseau a acru, saliva îi curgea din gură. Copilul acesta avea un

milion de ani.

Deodată Tadzio se uită îngrozitor de cruciş şi începu să urle până se învineţi. Mai să-mi scape din mâini, atât de tare se încorda. Dar chiar atunci uşa se deschise; cele două „dădace” ale lui veneau în goană; l-au legănat şi l-au liniştit care mai de care. De atunci au aranjat în aşa fel ca să nu mai mă lase niciodată singură cu ei în celulă; n-aveam talent să mă ocup de un prunc, declarară ele mulţumite. Nu ştiau în ce măsură mi se potrivea. Aş fi vrut să fiu orice, dar mamă nu.

Tadzio devenise răsfăţatul întregii închisori, ca un fel de mascotă a ei. Comisarul nu ne mai cerea stăruitor să facem drepţi în faţa lui la apel. Îl primeam nepăsătoare, ca pe un vizitator inoportun şi neglijabil, iar Romanka, fără a înceta să se ocupe de Tadzio, anunţa: „Celula numărul cinci. Patru deţinute şi jumătate”. Ne vizitau şi Wachtmeister-ii; chiar ei care băteau deţinuţii cu cravaşa şi aţâţau câinii asupra lor, aici zâmbeau, se interesau de micuţ cum îi merge, dacă n-avem nevoie de ceva şi se făceau că nu simt fumul de ţigară (aveam ţigări cu nemiluita), fum pe care nici măcar nu ne mai osteneam să-l pufăim în zid.

Romanka, Misia, Joanna şi eu formam acum o familie, iar celula – cu Tadzio culcat pe un cearşaf alb şi acoperit cu o pătură albastră, mai ales noaptea când închisoarea se cufunda în beznă şi numai la noi ardea-lumina

— era casa. Tadzio se îngraşă, creştea; laptele Joannei, hrănită cu lucruri bune pe care gardianul, cu sufletul la gură, i le aducea, calde încă. Îndată ce le primea la poartă, îi pria. Iarna se apropia, afară era lapoviţă, iar pădurile de pe coline, dincolo de râu, în zori se înveşmântau în chiciură. Cu puţin înainte de Crăciun, o lună înainte de aniversarea arestării noastre, cei doi Wacht-meister-’\, în decursul unei vizite obişnuite, au întrebat-o la plecare pe Joanna în glumă unde locuieşte familia ei şi dacă se simte destul de zdravănă să facă o călătorie.

Joanna le-a dat adresa unei mătuşi, pe care o regăsise între timp şi care-i trimitea scrisori călduroase prin Goreczny. După ce-au închis uşa, o explozie de bucurie izbucni în celula noastră.

Adresa familiei sale, o călătorie!... Asta spunea bine ceea ce voia să spună. Misia, „Frumoasa din Pădurea adormită", de la o vreme era şi mai înflăcărată decât noi, şi scoţându-şi una din cizmele vişinii, începu să bată în zidul ce ne despărţea de celula cea mare, unde se afla restul grupului nostru. Romanka izbi în uşă cu unul din saboţii ei.

închisoarea era în culmea fericirii: Staszek, Goreczny, gardiană, toţi veniră în goană şi se bucurară cu noi; o felicitau pe Joanna şi-l priveau cu admiraţie pe micuţul Tadzio, care era în stare să provoace asemenea miracole. Până la urmă, neştiind cum să sărbătorim aceste clipe, în lipsă de votcă, am băut toate – chiar şi Joanna, care totuşi alăpta – cite o linguriţă de alcool medicinal. Ne-am cherchelit. Când Tadzio îşi căsca niţel guriţa schiţând un zâmbet, Joanna spunea că s-a „pilit" şi el.

Multă vreme, până noaptea târziu, am discutat- despre noua întorsătură a lucrurilor: apropiata reîntoarcere la viaţă a Joannei. Ne făgăduia să nu ne uite, să ne scrie prin Goreczny, să ne trimită cărţi, Misiei poeme, mie „trilogia" lui Sienkiewicz, pe care doream de mult s-o recitesc'. Romanka voia să aibă o cărţulie de rugăciuni.

Trecură câteva zile. Joanna se pregătise de plecare. În sfârşit, chiar în ajunul Crăciunului, au luat-o pe ea şi pe Tadzio. Eram convinse că vor fi puşi imediat în liber^ tate, dar Goreczny veni să ne dezamăgească: fuseseră duşi din nou la spitalul oraşului.

Fireşte, nu era decât o etapă şi nu le-am mai dus grija. Ne simţeam pierdute şi triste, cu atât mai mult cu cât, în loc să ne lase să petrecem sărbătorile între noi, în micuţa

noastră celulă curată, ne-au trecut din nou în cea mare.

Dar cele întâmplate lui Tadzio şi Joannei ne-au făcut totuşi să considerăm niţel mai plăcut acest prim Crăciun petrecut în închisoare. Anul trecut la ora asta sărbătoream ajunul Crăciunului cu Zygmunt şi cu Magda, în cercul de lumină al lămpii portocalii, care atât de brusc încetase să mă mai încălzească. Sau poate chiar eu, provocând soarta, o stinsesem din nesăbuinţă? Aici nu mai putea fi vorba de liturghie în capelă, dar nici măcar pe coridor; cei doi Wachtmeister-i ne-o interziseră şi, deşi comisarul, fără îndoială, ar fi îngăduit, ordinele lor rămaseră neînduplecate. Dar Goreczny ne strecură un pachet cu azimă, iar doamna Radomska îl împărţi ceremonios fără s-o excludă pe Fajga. Ne mai aduse şi o strachină plină cu gogoşi calde din care s-â înfruptat toată lumea. Seara, după stingerea luminii, am cântat cântece de Crăciun, adaptând textele la situaţia noastră: „Cristos s-a născut şi a venit să să ne viziteze” devenea: „Cristos s-a născut şi a venit să ne elibereze” şi, rima fiind încurajatoare, părea că lucrul acesta ar fi posibil şi că aceasta ar fi adevărată făgăduinţă.

Totuşi, într-o zi ceţoasă de ianuarie, când toată valea acoperită de zăpadă avea o înfăţişare gravă. Joanna păşi din nou singură pe sub portalul închisorii. O siliseră să-l lase pe Tadzio la spital.

Au venit zile şi mai rele, întristarea ne copleşi. Nu izbuteam s-o consolăm pe Joanna, se jeluia ca ţiganca oarbă. Sinii umflaţi de lapte o făceau să sufere, iar doamna Dabrowska prezise, sumbră, că va avea un abces. L’ntr-o zi, Joanna mă chemă: stătea chircită pe grămada de rogojini, ca pe vremea când era însărcinată.

— Nu îndrăznesc să vă rog decât pe dumneavoastră… Mi-e îngrozitor de rău…

Nu ştiam ce să fac. Sânii Joannei ardeau ca nişte ugere gata să plesnească. Îmi venea să vomit, simţind în gură gustul prea dulce al laptelui de femeie. Şi totuşi nu

puteam s-o supăr pe Joanna, trebuia să-i fac acest serviciu.

Anka cea tăcută se oferi.

— Lăsaţi-mă pe mine – îmi spuse.

Era ciudat să-i vezi chipul slab şi plin de zbârcituri în locul mutrişoarei bucălate a lui Tadzio, aşa că toate ne-am întors privirea. Dar Joanna n-a avut abces şi sânii au început curând să-i sece.

întoarcerea Joannei, singură, avea un tâlc. Iar începură să circule zvonuri – ca la mânăstire – că o să fim transportate într-un lagăr. Goreczny le confirmă. Nu putea să ne spună când, dar deportarea în Germania era iminentă.

Misia se retrase din nou în cochilia ei, ca un melc speriat; din nou se postă în faţa ferestrei prin care, oricum, nu putea să vadă nimic: chiciura şi aburul răsuflării noastre o făceau opacă.

Ce simţea? Ce gândea? îşi mai amintea de Werner? Nu spunea nimic; iar eu n-o întrebam. Aveam o stare de spirit ciudată: totul mi se părea foarte îndepărtat, rămas undeva în urma mea, lipsit de importanţă şi palid în memorie, ca şi cum îmi supravieţuiam mie însămi. Un asemenea sentiment de- sfârşit, de capitol închis îl mai trăisem odată înainte de a mă întoarce de la Zygmunt

şi Magda, acum un an. Dar, de atunci, multe împrejurări mă captivaseră, multe „picături” mă absorbiseră, multe simţăminte şi emoţii îmi stăpâniseră inima şi trupul. Până la moartea Puştiului, până la executarea celorlalte la mânăstire, mă cufundam neîncetat în trecut; Zygmunt, Magda, Karol – cei de ieri veneau să populeze clipa de azi în închisoare; povestea Misiei şi a lui Werner era a mea. Toţi mi-erau încă dragi, da, dar acum se îndepărtaseră mult, foarte mult şi renunţasem la prezenţa lor în mine renunţând la mine

însămi.

Deplasarea frontului spre est ne îndepărtase şi speranţa. Nu mai aveam ieri, nu mai aveam mâine şi azi n-avea importanţă.

Priveam ca un spectator dezinteresat ceea ce se petrecea în celulă. Nu mai eram închisă într-o „eprubetă”, ci într-o cuşcă de maimuţe, şi nimic nu mă mai scârbea, nimic nu mă mai scandaliza. De mult încetasem să mă mai mir. Nu mai doream, atât de intens ca altădată, să-mi schimb trupul şi destinul cu al altora; chiar Romanka, echivalentul tineresc al Helenei, această vânjoasă cariatidă roză şi aurie, nu mă făcea să regret că nu sânt frumoasă. Ţiganca oarbă şi copilul ei care mirosea urât, bestialitatea Ciacinei şi Irkăi, primitivismul Antoskăi, fandoselile Zosiei, veşnicele „şedinţe” ale doamnei Dabrowska pe hârdău şi expresia ei de extaz când obţinea un „rezultat”, rigiditatea doamnei Radomska în „gogoaşa” corsetului său, încăierările, păduchii, toate deveniseră un spectacol care nu mă privea, aşa cum nu mă priveau altădată istoriile lui Zygmunt despre insecte. Chiar visele, visele care răbufneau din străfundul măruntaielor, împerecherea şi unirea picăturilor de ploaie, încetaseră să-mi mai dea târcoale. Dormeam greu, nu-mi aminteam nimic când mă trezeam şi nu mai aveam ce supune spre tălmăcire doamnei Radomska.

Visele mele erau, desigur, prelungirea reveriilor în stare de veghe – nemişcare, calm, semiexistenţă – o după-amiază în grădina ultimei mele locuinţe; o după-amiază senină, dar dincolo de anotimpuri, -asexuată, fără frunziş, fără flori, fără culori, sub ochiul foarte îndepărtat şi foarte blând al cerului; o abulie totală – absenţa – moartea.,

Nu că aş fi dorit moartea. Pur şi simplu nu mă temeam de ea. Nu mi-era frică să mor. Mi-era frică de momentul când mi se va pune o lopată în mână şi mi se va ordona să-mi sap groapa, în timp ce ochii lacomi ai ţevilor de puşcă îmi vor pândi ceafa. Mi-era frică de tot ce se va

petrece atunci în trup, de revolta inimei şi a măruntaielor. Oare cum se descurcase Helena, încălţată în pantofii ei cu tocuri înalte, cu părul ce-i crescuse atât de mult în închisoare, încât prietenu-i spaniol nu mai izbutea să-l ţină? Şi căpităneasa oarbă, care se sufoca? Şi Rita, care cu siguranţă nu ţinuse niciodată o lopată în mână? Cea care, fireşte, s-a purtat cel mai demn, care a ştiut să facă faţă împrejurărilor, a fost desigur Lili; ea a săpat repede şi bine groapa, ba chiar a săpat şi pentru altele; nu şi-a pierdut demnitatea, nu s-a pierdut cu firea. Dar celelalte? Oare frica le-a paralizat şi le-a redus până-ntr-atât la rolul de automate docile, încât n-au mai fost în stare să reacţioneze şi au murit, în ciuda vrerii lor, în mod eroic? Sau au strigat, s-au zbătut, au cerut îndurare? O vedeam pe Helena îmbrăţişând cizmele soldaţilor, târindu-şi părul prin noroi, dăruindu-şi trupul pentru un minut de viaţă.

Era poate mai bine pentru Lili că se întâmplase aşa. Slawek murise. Era greu să ţi-o închipui aici, printre „ucigaşe”, cu Ciacina, Antoska şi Irka. Ea, fecioara neprihănită şi severă, cit de mult ar fi jignit-o familiaritatea vulgară a unei Zosia! Poate chiar nici n-ar fi ştiut să ci-o apropie pe Romanka noastră!

Mie, nimic nu-mi mai pricinuia nimic, şi nimeni; puteam la fel de bine să fiu aici sau în altă parte, fiindcă, oricum, eram distrusă, apatică, cu resemnarea mea, în vidul vag al unei după-amiezi în grădină, singură şi dorind singurătatea, aidoma ultimei picături de ploaie care pune o ventuză pe geam, prea grea ca s-o ducă vântul, prea uşoară ca să lunece singură, şi pe care timpul o aspiră şi o micşorează, până când dispare fără regret.

Cărţulia Ritei îmi devenise, ca mătăniile pentru doamna Radomska, o unealtă spre a combate instinctiv lungimea orelor. Întorceam paginile, şi literele, cuvintele şi frazele mi se perindau pe sub ochi ca boabele mătă-niilor printre degete, nu înţelegeam nimic, nu simţeam nimic, era o

limbă străină. Uneori sesizam pe neaşteptate o imagine: „Curăţeşte-mi inima şi gura, Dumnezeule Atotputernic, Tu care ai curăţit gura profetului Isaia cu un cărbune aprins…” Meditam o clipă la această frază, o morfoleam în gură: nu ardea, niciun tăciune nu-mi dezlega limba cum o dezlegase pe a profetului. De altfel, cui să-i vorbesc şi la ce bun? Cui o să-i pese de lucrurile astea, chiar dacă aş supravieţui, chiar dacă aş vrea într-o zi să depun mărturie?

„Păzeşte-ne, Doamne, de o moarte crâncenă şi neaşteptată” – se rugau femeile. Ce mai gogoriţă! Păzeşte-ne mai curând de frică şi de umilinţa de a suferi îndelung moartea; dăruieşte-ne moartea imediată, instantanee, iată mila şi îndurarea!

În ochii altora nu mă schimbasem de loc şi, fără să ştiu cum, devenisem din nou şi aici o autoritate, o domnişoară Dominika „dreaptă” şi „înţelegând” viaţa; Zoşia însăşi îmi dădea ascultare; un cuvânt de al meu era de ajuns

să scoată ghearele Ciacinei din părul ciufulit al Antoşkăi când se luau la bătaie pentru un supliment de ciorbă.

Uneori, plirnbându-mă de colo-colo prin celulă, în mână cu cărticica mea, mă opream lângă Joanna, care-şi petrecerea posacă toată ziua pe grămada de rogojini. Îi atingeam capul, chipul, cu un amestec de gingăşie şi dezgust. Pântecele ei se ascuţea; după naştere, nu-şi mai regăsise forma: se părea că acolo mocneşte ceva, se hrăneşte, se pregăteşte să trăiască sorbindu-i vlaga. Dar nici Joanna n-avea neapărat nevoie de mine. De altminteri, cine ar fi putut-o ajuta? îşi petrecea aproape tot timpul şuşotind cu Anka, care stătea chircită lângă rogojini. O nelinişte comună le unea, aceeaşi lâncezeală primitivă după bucăţica din pântecele lor care le fusese smulsă. Dar, în ciuda aparenţelor, Joanna se afla într-o situaţie mai bună decât Anka. Goreczny o încunoştiinţă că mătuşa ei se instalase la spital, că tot oraşul se ocupa de Tadzio, că micuţului nu-i lipsea nimic, că-l ţineau acolo,

încredinţaţi fiind că-n felul acesta i se crea o si~ tuţie favorabilă mamei, că, în cele din urmă, autorităţile îşi vor schimba hotărârea şi că cererea de eliberare, pe care mătuşa o adresase lui Hitler în persoană, în numele ei şi al lui Tadzio, va fi soluţionată favorabil.

Astfel trecură ianuarie şi februarie. Apoi primăvara se anunţă foarte de timpuriu; pajiştile dominând râul şi pădurile de pe coline începură să se acopere cu o pâclă gălbuie: făgăduiala mugurilor. Goreczny ne furniza ştiri din presa clandestină: mergea bine pe frontul din Africa, unde se băteau ai noştri, Germania era bombardată, iarna era învingătoare pe frontul de Est. Soarele se înălţa din ce în ce mai mult la orizont. „Soarele se-nalţă, Sikorski e mai aproape”...

Vremea deveni minunată, plimbările erau dorite. Ziua de 2 martie 1942 – n-am să uit niciodată această

zi – începuse în celulă ca de obicei. Femeile care încăpuseră la masă priveau pe una din ele făcind o pasienţă cu nişte cărţi adevărate – o pereche de cărţi nou-nouţe ne fusese dăruită de Goreczny – doamna Radomska avea, în sfirşit, la dispoziţie numai pentru ea vechiul pachet de cărţi de la mânăstire. Joanna se lungise pe grămada de rogojini. Anka stătea lingă ca. Doamna Dabrowska ocupa hârdăul. Romanka glumea cu Fajga. Ţiganca oarbă îşi legăna copilul închipuit. Ciacina se gândea la cine ştie ce, iar boabele de piper ale pupilelor îi străluceau. Cele două Sawicki se aşezaseră într-un colţ; mama îşi despăduchia fata, care sta cu capul pe genunchii ei. Eu străbăteam celula în lung şi-n lat, cu cartea Ritei în mină. Misia stătea în faţa ferestrei.

Se făcuse frig, caloriferul fusese oprit în ajun, iar eu aruncasem pe umerii Misiei tricoul albastru pe care-l primisem în ultimul pachet. De altfel, îi venea mai bine decât mie. Misia îmi mulţumise ca de obicei, înclinând

capul, fără să spună un cuvânt. Ce-i drept, de mult nu mai stătusem de vorbă împreună, dar tot ea îmi era cea mai dragă.

În clipa aceea, pe scara de lemn pe unde se ieşea din clădirea femeilor, răsună un tropăit de cizme. „Apelul” – strigă Goreczny, cu voce strangulată. N-am avut timp să ascundem tot ce nu era îngăduit: nici cărţulia mea, nici cărţile de joc. Aerul era îmbâcsit de fum de ţigară. Nici măcar nu ne-am aliniat. Uşa celulei s-a deschis larg. Cei doi Wachtmeister-i au intrat cu zgomot; în urma lor apăru silueta pipernicită a comisarului. De-a lungul zidului, pe coridor, cordonul binecunoscut al căştilor şi puştilor rămase neclintit.

Instinctiv, am pus semn la pagină cu panglica roşie şi am lăsat cărticica pe masă, în spatele meu.

Prjma strigată a fost doamna Radomska.

— Maica Ta Cristoase! a exclamat ea, făcând un gest larg cu braţele.

Ieşi. Cărţile de joc pe care le întinsese pentru ultima oară şi pe care, probabil, încercase să le ascundă degrabă în corset, se risipiră în urma ei.

Apoi a fost strigată doamna Sawicki. Ea se opri în prag şi îşi privi fata, cu o înspăimântătoare licărire de speranţă în ochi. Renia tremura: pentru prima oară în viaţa ei nu-şi urmă mamam, cu paşi mărunţi, ca un automat. Dar îndată vocea de arhangel citi al treilea nume:

— Teresa Sawicki!

Apoi au strigat-o pe Joanna. Ea se clătină pe picioare şi îşi apăsă mâinile pe pântece. Unul din Wachtmeister-i o susţinu aproape tandru, luând-o de braţ şi ajutând-o să treacă pragul. Apoi ieşi Lena, cu pasul ei de mică regină provincială.

Urmă Misia, i ea sg întoarse, căutându-mă cu privirea, spunându-mi adio. Sau poate mă chema s-o urmez?

Ultimele care au plecat au fost Fajga şi Romanka.

Uşa se închise cu zgomot; cheile şi zăvorul scârţâiră. Ne-am repezit la fereastră. Am zărit în depărtare silueta

Misiei, cu tricoul meu albastru pe umeri. Plutonul de execuţie le înconjura din toate părţile. Mergeau repede, aproape că alergau.

Lector: ALEXANDRINA CIMPAU
Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU
Apărut: 1973.
Tiraj; 12 200 ex.
Broşate + 1 800 ex.
Legate (Coli de tipar: 12.
Comanda nr.: 456.
Tiparul executat sub comanda nr. 505 la întreprinderea policraflca „Crisana” Oradea str. Moscovei nr. 5.
Republica Socialista România

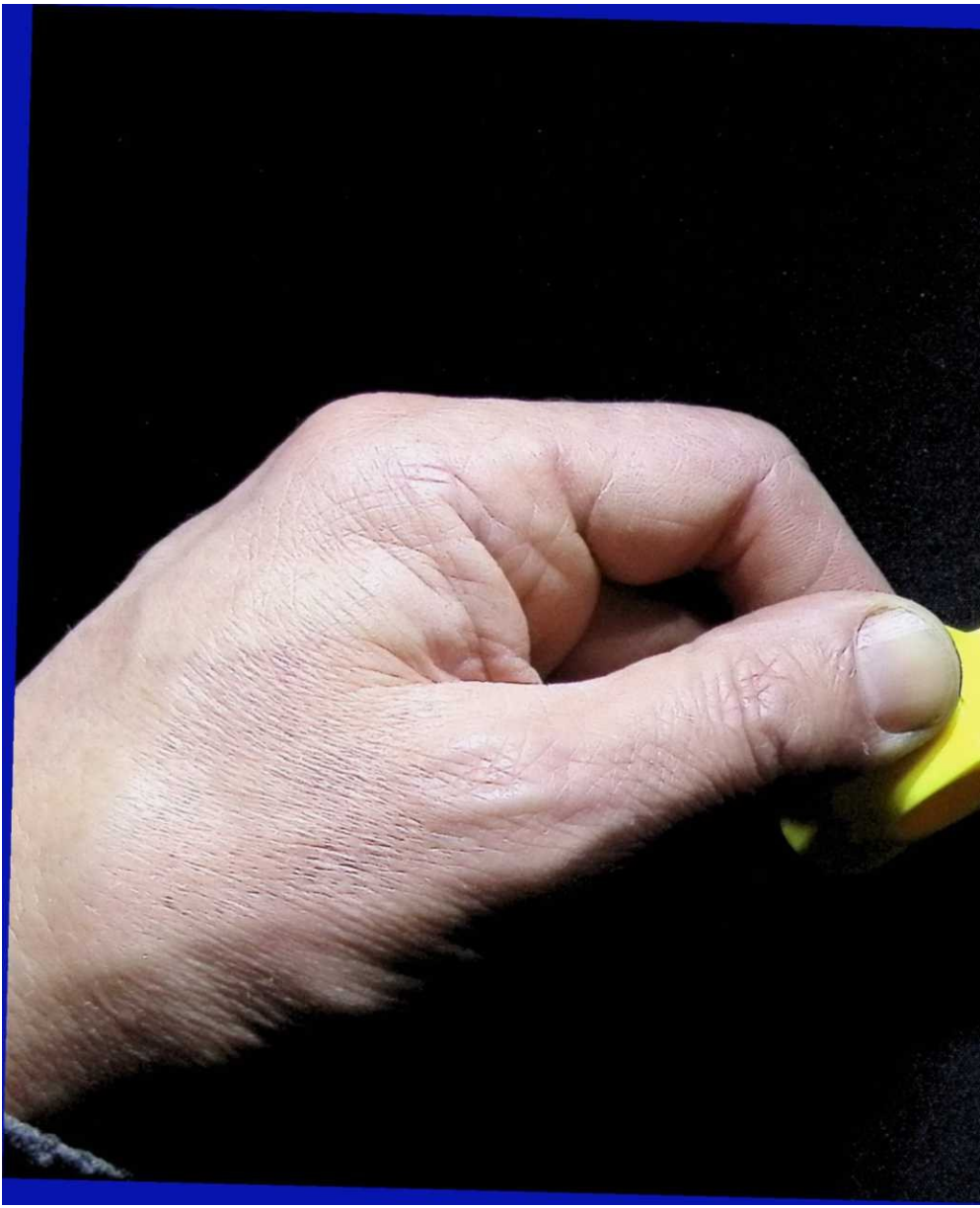

r
r „

Născută la Radom, în Polonia, deportată chiar de la începutul războiului (1940), autoarea romanului Tricoul albastru şi-a petrecut mai bine de patru ani în diferite lagăre de concentrare şi închisori. Eliberată în 1945, ea s-a stabilit în Franţa, unde şi-a luat licenţa în filologie romanice şi unde, în prezent, impreună cu soţul ei, dirijează o galerie de artă la Paris.

În tot acest răstimp, Zofia Romanowicz nu şi-a uitat ţarc de baştină, scriind atit în limba polonă cit şi în franceză Poetă şi prozatoare, autoare de poeme, nuvele şi romane Zofia Romanowicz este astăzi cunoscută mai ales prin ro manele: Baska şi Barbara (apărut la Varşovia în mai mu li ediţii succesive în 1956, 1957, 1958), Trecerea Mării Roş (tipărit în Franţa în 1961, în Polonia în 1963, în Angli' 1962, în versiune germană în 1962), Tricoul albastru (ape în Pnrk si la Varşovia în mai multe ediţii succesive